Domnitori
și voievozi

30

LIVIU MĂRGHITAN

DECEBAL

DOMNITORI
ŞI VOIEVOZI

LIVIU MĂRGHITAN

DECEBAL

EDITURA MILITARĂ,
BUCUREȘTI, 1987

Coperta: STIHI BOGDAN

Luminos simbol al nețărmuritei dragoste de țară. Întruchipare a curajului oștenilor de pe meleagurile carpato-danubiano-pontice. Voință neclintită în fața primejdiilor ce îi amenințau poporul. Gîndire înaltă de strateg pusă în slujba apărării integrității și independenței vetrei natale. Încrezător fără de margini în capacitatea de luptă și de rezistență a oștilor sale. Iată numai cîteva din atributele pline de elogiu care ilustrează chipul și personalitatea lui Decebal, „eroul legendar, intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței" după cum îl caracteriza, cu deplin temei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România[1].

Cu o dîrzenie ce a rămas mereu vie prin secole, împreună cu întregul popor al dacilor pe care îl conducea, Decebal a înfruntat cu eroism și înaltă iscusință militară atacurile celei mai moderne și mai numeroase armate din acel timp, armata romană. Nu întîmplător, pildui-

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura Politică, București, 1977, p. 318.

toarea personalitate a regelui dac l-a făcut pe Cassius Dio să consemneze următoarele : „[Decebal] era foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere“ [2].

Epopeea apărării Daciei de către bravii oșteni conduși cu măiestrie de către Decebal n-a putut fi ștearsă de vălul veacurilor, imaginea măreață a regelui dac de la Sarmizegetusa dobîndind noi dimensiuni o dată cu scurgerea timpului. Fiecare generație, pe măsura evoluției științei istoriei, a adus la lumină noi și noi aspecte ale războaielor daco-romane purtate de Decebal și Traian, punînd într-o mai clară viziune tumultuoasa domnie a ultimului rege al statului unitar și independent al Daciei.

Nu este nicidecum o elegantă afirmație faptul că despre Decebal există o inepuizabilă paletă de aspecte ce așteaptă să fie valorificate prin scris, chiar dacă știrile din izvoarele literare referitoare la el sînt în totalitate studiate și interpretate de mai multe generații de cercetători. Actualmente, despre acest proeminent personaj politic și militar de valoare excepțională din antichitatea noastră ne sînt furnizate date și detalii deosebit de prețioase și interesante prin intermediul științei auxiliare a istoriei, arheologia. Datorită săpăturilor

---

[2] *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 683 (în continuare se va cita *Izvoare*, I).

sistematice de mare anvergură, extinse la scara întregii noastre țări, sînt aduse la lumină — îndeosebi în ultimii douăzeci de ani, în care Republica Socialistă România a cunoscut o impetuoasă dezvoltare multilaterală economică, socială și cultural-științifică — o diversitate de urme de cultură materială pe al căror temei se formează o inedită și cuprinzătoare viziune asupra societății getodace în multiseculara sa existență. Pe un plan elevat al interesului s-au situat descoperirile de cetăți al căror număr s-a ridicat la cifra de peste o sută, înfățișînd un tablou de-a dreptul surprinzător al unui impresionant sistem defensiv amplasat pe întreaga vatră de formare și evoluție a poporului dac. Numeroasele cetăți ale statului independent și unitar dac — condus, începînd cu anul 87 e.n. de Decebal — se constituiau într-unul dintre punctele de forță ale rezistenței în fața armatei romane. Traian, generalul ajuns pe tronul caesarilor datorită calităților sale de strateg ce a adus multe victorii Romei, s-a confruntat pe frontul din Dacia cu cel mai amplu grupaj de cetăți din Europa secolului al II-lea e.n. neizbutind să cucerească, în urma unor imense sacrificii, decît o parte din țara regelui Decebal.

Acum, cînd știm că fiecare vad de trecere din Dacia, începînd chiar de la Dunăre — așa cum o atestă cea mai recentă descoperire a unei cetăți dace, aceea de la Divici, județul Caraș-Severin, situată chiar pe malul stîng al fluviului — era străjuit de cîteva fortificații ale autohtonilor, spusele lui Dio Cassius privind înaintarea romană ce se desfășura ane-

voie, „cucerind munte cu munte" capătă noi valențe. Ceea ce s-a presupus timp de sute de ani că ar fi fost doar o figură de stil a eruditului scriitor antic, se dovedește astăzi a fi o corectă redare a realității.

Într-un astfel de context bogat în date furnizate de către investigațiile arheologice sîntem în măsură să dăm cititorilor, acum, cu prilejul aniversării a celor 1900 de ani împliniți de la înscăunarea regelui Decebal pe tronul țării libere a poporului dac, această carte în ale cărei pagini sînt cuprinse fapte și evenimente mai puțin cunoscute pînă în prezent. Axăm întreaga reconstituire a anilor domniei lui Decebal pe ceea ce rezultă din săpăturile arheologice, și anume o foarte evoluată civilizație materială și spirituală, o temeinică închegare de cetăți construite după toate regulile arhitecturii militare antice, fortificații fără de care Dacia nu ar fi putut opune o rezistență atît de tenace și îndelungată masivului efort militar roman de înstăpînire la nord de Dunăre.

Eroismul dacilor, exemplara comportare a oștirii și a conducătorului acesteia, Decebal, în marea luptă de apărare a țării au fost și rămîn pentru poporul român momente scumpe din istoria noastră multimilenară. Trăsăturile de caracter demne de admirație ale dacilor, reliefate și de adversarii romani, vitejia și curajul în bătălii, și, mai ales, fierbintea iubire a pămîntului lor liber sînt pentru noi cea mai de preț moștenire de la strămoși. Pentru ca energica lor luptă inegală dusă împotriva armatelor romane să își afle cuvenitul ecou în generația noastră, am scris această carte. În

filele sale am încercat să zugrăvim portretul unui erou legendar, să reconstituim epoca în care și-a condus poporul pe drumul plin de asperități al salvgardării independenței statului, al păstrării ființei neamului : Decebal și tumultuoasa sa vreme !

LIVIU MĂRGHITAN

I. DECEBAL — EMINENT STRATEG AL DACIEI

Fără nici o îndoială că unul dintre evenimentele politico-militare cele mai notabile din Europa de la cumpăna dintre secolele I și al II-lea e.n. a fost marea și extrem de dîrza confruntare armată dintre Imperiul roman condus de către împăratul Marcus Ulpius Traianus și statul unitar dac la a cărui cîrmă se afla Decebal. Războaiele purtate de Roma pentru transformarea regatului dacilor în provincie imperială au intrat încă din acei ani în paginile scrierilor istorice ale antichității [1], iar mai apoi în operele a generații și generații de erudiți și specialiști în istoria Romei, nu atît din motivul că armata caesarilor a adăugat la întinsul stat încă o provincie, ci mai ales datorită incredibilei rezistențe a autohtonilor de la miazănoapte de Dunărea carpatică în fața celei mai puternice concentrări de forțe armate din acel timp. Elocvente în această privință sînt cuvintele pe care învățatul Pliniu cel Tînăr le scria lui Caninius, prietenul și concetățeanul său, care intenționa să realizeze o carte inspirată din aceste evenimente memorabile :

[1] *Izvoare*, I, p. 467, 481, 487, 493, 507, 599, 683, 685, 691, 693—697.

„Foarte bine faci că te pregătești să scrii despre războiul dacic. Căci ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfîrșit, mai plin de poezie și mai de domeniul legendelor, deși este vorba de lucruri foarte adevărate? Vei cînta rîuri noi, fluvii conduse peste cîmpii, noi poduri aruncate peste fluvii, tabere așezate pe coastele abrupte ale munților, un rege [Decebal] alungat din reședința sa, izgonit chiar din viață, fără ca să fi pierdut niciodată nădejdea; pe lîngă acestea, două triumfuri, din care unul a fost cel dintîi [al lui Domitian] împotriva unui neam neînvins, iar celălalt [al lui Traian] cel din urmă. [2]

Ținînd cont de potențialul militar al imperiului, precum și de amănuntul, esențial de altfel, că împăratul Traian a dobîndit tronul tocmai datorită calităților sale de mare comandant militar, supunerea unui popor de către oștirile imperiale nu părea să fie decît încă o victorie relativ facilă a acelei adevărate „mașini de războiu", care era armata imperială. Și pe bună dreptate, ce sfîrșit era de așteptat în urma pătrunderii în vatra de locuire a dacilor a unei armate ce se cifra la cel puțin 140 000 de ostași, oștire din care nu lipseau unitățile de elită ale gărzii împăratului, precum și legiunile călite în lupte, ce au stat mulți ani sub nemijlocita comandă a generalului Marcus Ulpius Traianus? Dar ceea ce părea romanilor că trebuia să se desfășoare ca un război de rutină, în care adversarul — copleșit de numărul mare al atacatorilor, de priceperea acestora în meșteșugul armelor și de tehnica de luptă

[2] *Ibidem*, p. 477.

pusă la dispoziția ostașilor Romei — urma să fie hotărîtor înfrînt într-un interval de timp ce nu trebuia să depășească numărul de zile al unei singure veri, a luat în Dacia o turnură fără precedent. Spre surprinderea generală, în ciuda faptului că războiul fusese temeinic pregătit sub directa supraveghere a împăratului Traian, ostilitățile declanșate în prima parte a primăverii anului 101 e.n.[3] n-au dus grabnic la cucerirea Daciei. Dacii opuneau o uimitoare rezistență, încît superioritatea numerică a armatei romane nu își spunea cuvîntul. Mai mult decît atît, nici chiar prezența împăratului pe frontul dacic n-a fost în măsură să dea romanilor un impuls spre o rapidă victorie, cu toată reputația de strălucit general de care se bucura, renume bazat pe răsunătoare fapte de arme, Marcus Ulpius Traianus.

Eficacitatea apărării dacilor e cu atît mai demnă de a fi remarcată și elogiată, cu cît ei au înfruntat o forță armată ce reprezenta un stat de proporții geografice și demografice net superioare Daciei. Această confruntare, defensivă din partea dacilor, prin maniera de desfășurare și rezultatele sale a făcut ca Decebal, comandantul suprem al oștirii, să se înscrie în rîndul celor mai de seamă adversari cu care a luptat Roma în îndelungatul drum al cuceririlor sale, fără a fi cu nimic mai prejos de valoarea unui Hanibal, Arminius, Jugurta sau Mithridate.

Cît privește aprecierile pe scara timpului despre importanța politico-militară a războaie-

---

[3] *Istoria militară a poporului român*, I, București, 1984, p. 141—179.

lor daco-romane din anii 101—102 și 105—106 e.n. aceste două mari evenimente sînt privite de multă vreme ca remarcabile file ale istoriei universale. Totodată, dimensiunile personalității militare a lui Decebal au dobîndit, de la o etapă istorică la alta, noi și noi valențe, fiind scoase în evidență — pe măsura evoluției calitative a științei istoriei ori pe măsura îmbogățirii informaționale despre poporul dac — laturi pe care scrierile antice și cele ulterioare nu le-au consemnat. Astfel că, o dată cu scurgerea vremii, despre Decebal se aduc mereu date pline de inedit, înfățișîndu-l generațiilor sub chipul mai mult apropiat de realitățile epocii sale, fără ca să se poată vreodată afirma că cercetările nu ar mai putea aduce nimic nou în această privință.

Ceea ce frapează în investigarea personalității legendarului rege erou Decebal constă în puterea sa de apreciere la reala valoare a potențialului militar al statului dac reunificat sub sceptrul său, la care se adaugă priceperea unei minuțioase utilizări a acestui potențial, astfel încît Dacia să poată contracara vreme îndelungată eforturile de cucerire ale romanilor. Nimeni nu mai poate să pună astăzi rezultatele, de-a dreptul eclatante, obținute în apărarea pămîntului de baștină al dacilor în exclusivitate pe seama credinței în nemurire a acestui popor, și nici pe seama curajului fără egal al regelui Decebal în a-l înfrunta pe energicul Traian. Fără nici un dubiu că factorul uman devotat lui Decebal a însemnat foarte mult în purtarea războiului de apărare, dar în fața bine-instruitului ostaș „profesionist" roman aceasta nu era îndeajuns. Dacia trebuia

să dispună de o armă defensivă pe care Roma n-a întîlnit-o decît relativ sporadic în cursul sutelor de bătălii purtate pe cele trei continente circummediteraneene de către legiunile sale, altfel nu izbutea să reziste, în cel mai fericit caz, decît „primului val" al atacurilor Romei. Acea „armă" de care dacii dispuneau și al cărei rol cu totul aparte Traian l-a cam trecut cu vederea consta în rețeaua mare de cetăți și fortificații ce acopereau întregul cuprins al statului dac.

Ramificațiile de fortificații de care dispunea Decebal, și pe care le-a amplificat din toate puterile de care dispunea economia statului său, înțelegîndu-i importanța în confruntarea cu un adversar de elevată valoare militară, cum era armata romană din timpul împăratului Traian, au fost un element ce nu se putea făuri doar în anii domniei unui singur conducător politic, și mai ales nu se putea înfăptui decît de către un popor legat prin toate fibrele existenței și evoluției sale de pămîntul de baștină. Chiar dacă am admite că cineva, spre exemplu Burebista sau un altul din antecesorii lui Decebal, ar fi avut ideea conceperii unui sistem de fortificații la scara întregului teritoriu locuit de poporul geto-dac, e puțin probabil că un asemenea plan de anvergură își afla susținători în a-l pune în aplicare, nu doar în vremea domniei inițiatorului, ci și în alte multe decenii la rînd după dispariția aceluia de pe arena politico-militară a Daciei.

Sistemul de fortificații dacic s-a constituit „de la sine", așa cum s-a plămădit și a evoluat în aceeași vatră de locuire însuși poporul

dacilor. Un asemenea impresionant număr de cetăți amplasate în toate punctele „cheie" de pătrundere în Dacia nu putea în nici un caz să fie opera unui popor a cărui existență nu era puternic ancorată în glia străbună. Și cum covîrșitoarea majoritate a neamurilor pe care Roma le-a supus de-a lungul vremii nu erau atît de stabile în vatra lor de locuire, așa cum era poporul dac, legiunile imperiale s-au confruntat mai ales în bătălii în cîmp deschis. Cuceririle unor întărituri din palisadă de lemn și pămînt fiind destul de sporadice în războaiele anterioare, armata lui Traian a avut de purtat în Dacia un război ce necesita o cu totul altă rezolvare strategico-tactică. Or, Decebal a avut perspicacitatea de a întrevedea noua situație de luptă ce o opunea Romei, anticipînd că în fața unei atare apărări, axată pe cetăți, superioritatea numerică a adversarului nu era hotărîtoare în toate cazurile. Am putea afirma, fără să exagerăm, că Decebal a fost promotorul unui stil cu totul inedit de abordare a problematicii apărării țării, bazîndu-și defensiva pe o rețea de cetăți capabile să reziste în condiții de încercuire îndelungată din partea inamicului. Chiar dacă prezența trupelor ostile pe cuprinsul Daciei nu putea să fie împiedicată datorită superiorității numerice covîrșitoare — Imperiul roman avînd sub arme permanent circa un milion de soldați —, lucru pe care Decebal și corpul său de comandă a oștirii Daciei îl știau și îl aveau în vedere, statul dac nu înceta să fiinţeze atît timp cît cetățile sale nu erau cucerite.

După toate aparențele, împăratul Traian n-a întrevăzut, înaintea primului război dacic, toate consecințele unei campanii al cărei țel putea fi atins numai după ce rețeaua cetăților dace ar fi fost distrusă aproape în totalitate, considerînd suficientă ocuparea unor mari părți din teritoriul de la miazănoapte de Dunăre, acțiuni în urma cărora Decebal îi părea a fi un virtual înfrînt. De abia pe parcursul desfășurării ostilităților, văzînd că tăria localnicilor consta nu în număr cît în puternicele lor bastioane situate pe înălțimi, romanii și-au orientat eforturile spre destrămarea sistemului de fortificații al lui Decebal, una din clauzele principale ale păcii din anul 102 stipulînd expres distrugerea tuturor cetăților Daciei.

Nici unul dintre rivalii Romei n-a opus armatelor romane un sistem defensiv structurat pe complexe de cetăți, așa cum a procedat Decebal, fapt ce îl reliefează pe regele Daciei ca pe un veritabil creator al unei tactici defensive originale, de o reală eficiență practică. Într-adevăr, imposibilitatea cuceririi Daciei în cursul verii anului 101 e.n. a reprezentat o surpriză inexplicabilă pentru mulți dintre contemporanii evenimentului, știută fiind forța de șoc a legiunilor romane ce erau conduse de un destoinic comandant, care era însuși împăratul Traian. Cu toate că Dacia a fost invadată de romani, Decebal se afla în situația nu numai de a nu accepta o capitulare fără condiții, ci chiar de a putea organiza alianțe militare antiromane soldate cu puternice raiduri în provincia Moesia Inferior.

Dar, strategia apărării elaborată de Decebal prevedea și alte laturi ale războiului, nu doar

simpla fixare a trupelor romane în jurul cetăților asediate. Pe lîngă trupele „de garnizoană" amplasate în cetăți, regele dacilor și-a rezervat o considerabilă parte din oștire pentru angajarea unor necontenite confruntări, tactica hărțuirii aplicată de Decebal dovedindu-se deosebit de stînjenitoare pentru romani. Unitățile dace care acționau în afara fortificațiilor trebuie să fi fost compuse îndeosebi din călăreți, însă nu lipseau, mai ales pentru luptele din teren accidentat, formațiile de pedestrași înarmate cu arcuri și lănci.

Războiul cu Roma, ce se întrevedea a fi îndelungat, era de prevăzut că urma să se desfășoare pe cuprinsul Daciei. Pătrunderea armatei adverse pe pămîntul dac avea să producă serioase perturbații în economia agrară autohtonă, ducînd în cele din urmă la privarea băștinașilor de alimente. Acest inerent impediment a fost din vreme soluționat prin masive stocări de grîne în toate cetățile, fapt reliefat arheologic de multitudinea recipientelor din lut ars, de mare capacitate, în care se păstrau cerealele (chiupuri). Notăm că la Sarmizegetusa Regia s-au găsit cantități impresionante de grîu carbonizat, provenit din magaziile incendiate de romani după cucerirea reședinței regale a dacilor.

Rezultă, așadar, că romanii nu au surprins apărarea dacă fără considerabile rezerve de hrană, astfel încît eficienta „armă" a înfometării n-a putut fi utilizată în Dacia decît într-o mică (și locală) măsură. Mai mult decît atît, Decebal a luat severe măsuri administrative menite să asigure cerealele necesare țării

sale, acțiune ce a fost consemnată în izvoarele literare antice.

Elevata gîndire de strateg a lui Decebal, promotor al unei noi concepții de luptă potrivit căreia *cetatea* urma să dețină un rol mult mai important decît îl avusese pînă la el în cadrul războaielor purtate de geto-daci, rezultă din atitudinea sa față de ansamblul fortificațiilor de pe aceste meleaguri, cetăți din pămînt și palisade din lemn, construite în decursul multisecularei existențe a poporului geto-dac. Arheologic nu se constată abandonarea de cetăți, ci, dimpotrivă, se remarcă adăugirea de alte sisteme de apărare menite să le aducă „în pas" cu cerințele militare specifice secolului respectiv, îmbunătățirile constînd din : adincirea șanțurilor și înălțarea valurilor de pămînt, completarea în porțiunile mai ușor accesibile cu ziduri din piatră, construirea în afara perimetrului cetății a unor turnuri de apărare. Firește, în condițiile în care nu s-a neglijat nici aspectul edificării de noi cetăți [4] în întregime din piatră, înzestrate cu platforme de luptă pe care se puteau instala mașini de aruncat lănci sau pietre (catapulte), Decebal a preconizat, și a reușit, ca cetățile Daciei să devină un instrument eficient în purtarea războiului de apărare în cazul atacării de către forțe dușmane mai numeroase decît efectivele autohtone, inamic ce era avantajat și de experiența de secole în purtarea acțiunilor de subjugare a altor popoare.

---

[4] Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972 p. 127—149 ; Ioan Glodariu, *Arhitectura dacilor*, Cluj-Napoca, 1983.

Măsurile întreprinse de Decebal, de refacere a cetăților de pe întregul cuprins al statului de sub conducerea sa, denotă o viziune largă asupra desfășurării luptelor cu Imperiul roman, studiul anticipat al variantelor posibile de pătrundere în Dacia a oștirilor Romei. El a cunoscut, și a ținut seama de acest detaliu, că imperiul caesarilor își crease în decursul anilor avantajul deținerii unor favorabile baze de atac, statul dac fiind prins într-un uriaș „clește" la extremitățile sale sud-estice, sudice și vestice, romanii putînd să atace pe mai multe fronturi concomitent. Avînd amplasate cetăți în toate trecătorile ce erau utilizate ca artere de circulație în antichitate, Carpații îi asigurau o eficientă putere de rezistență chiar și în alternativa înaintării romanilor pe direcții diferite, separate geografic de mari distanțe, spre a face imposibilă folosirea de către băștinași a întregii lor forțe militare concentrată într-un anume punct fierbinte al războiului. Această măsură de prevedere și-a dovedit realismul în cel de al II-lea război, cînd Traian, văzînd că nu a izbîndit printr-o percutantă și energică pătrundere pe traseul direct spre Sarmizegetusa Regia, a declanșat atacuri și din estul lanțului carpatin.

Implicat încă din anii anteriori deținerii tronului Daciei în mai multe bătălii cu romanii, Decebal a apreciat just valoarea combativă deosebită a adversarului și a tras concluzia că cetățile dacilor nu își puteau îndeplini cu adevărat rolul de puncte de oprire a înaintării romane fără să întrunească măcar un minim al cerințelor arhitecturii militare a timpului său. De aceea el nu a lăsat

la latitudinea fiecărei comunități locale, în al cărei perimetru teritorial se afla cetatea, modul în care erau concepute și realizate sistemele de apărare. A depus mari eforturi, cu consecințe ce au dus la rapida deteriorare a raporturilor relativ pașnice de după încheierea tratatului cu Domitianus, de a atrage în slujba Daciei numeroși specialiști în arta construcțiilor militare, arhitecți-ingineri, cărora nu pregeta să le ofere condiții materiale extrem de avantajoase, așa cum rezultă din relatări ale izvoarelor literare antice [5].

Dacă la construirea și refacerea cetăților Decebal a utilizat specialiști în arhitectura fortificațiilor veniți din lumea greco-romană, întreținerea și apărarea acestora a încredințat-o unor persoane autohtone numite de către regalitate. În relatarea lui Criton, potrivit căreia „cel din jurul regelui erau puși peste cei ce munceau pământul cu boii, iar alții erau rînduiți să se îngrijească de cetăți" [6], întrevedem o măsură administrativ-militară care s-a aplicat pentru întîia dată în lumea dacă din inițiativa lui Decebal. Apreciem spusele lui Criton ca o veritabilă reformă deoarece, în alternativa că acel mod de organizare ar fi fost practicat și de alți antecesori ai lui Decebal, faptul ar fi reprezentat un lucru cunoscut, obișnuit, și deci nu își avea temei consemnarea sa expresă de către medicul curant al împăratului Traian (funcție în virtutea căreia Criton a participat la războaiele cu dacii).

---

[5] *Izvoare*, I, p. 507
[6] *Ibidem*.

Numirea de către regele dac a celor „puși peste cei care munceau pămîntul cu boii" viza asigurarea, în ultimă instanță, a condițiilor materiale necesare funcționării sistemului militar, deoarece, prin funcționarii săi, Decebal avea sub control principala cantitate de cereale din Dacia, eșalonîndu-și rezervele de hrană în funcție de necesitățile militare ale țării. Totodată, prin intermediul acelor potentați impunea colectivităților rurale din diferite zone ale statului dac ca acestea să cultive, atunci cînd cerințele militare o impuneau, suprafețe mai mari de teren, compensîndu-se astfel eventualele pierderi de provizii rezultate în urma căderii în mîinile vrăjmașului a unor părți din Dacia. Desigur că Decebal a prevăzut că în desfășurarea luptelor cu armatele romane conduse de Traian era inevitabilă pierderea temporară a zonelor fertile dintre Carpați și Dunăre, ceea ce ar fi echivalat cu lipsirea oștirii și poporului său de hrană, element hotărîtor într-un război. Prin răspîndirea pe întregul cuprins al Daciei a supraveghetorilor de pămînturi i se asigurau grînele necesare din părțile estice și nordice ale țării, teritorii în al căror perimetru adversarul nu putea să ajungă cu ușurință.

Cît despre cei „rînduiți să se îngrijească de cetăți", obligația respectivă îi desemnează ca fiind militari ce posedau cunoștințe temeinice de fortificare și de apărare a obiectivelor ce le-au fost încredințate. Avînd în vedere numărul mare de fortificații (cca 100) se conturează părerea că Decebal, la data cînd a pus în aplicare hotărîrea remarcată de Criton, dispunea de un apreciabil număr de ostași instruiți, de-

oarece simpla apartenență a respectivilor comandanți de cetăți la clasa nobiliară a tarabostesilor, dacă nu era dublată de o temeinică cunoaștere a particularităților luptei „de redută", nu ar fi putut să le confere statutul militar dobîndit.

Prin urmare, Decebal a procedat cu minuțiozitate în pregătirea Daciei de a înfrunta oștirile imperiale romane, îngrijindu-se ca sistemul de fortificații să dispună și de apărători pricepuți (nu numai devotați), creînd un adevărat corp de ofițeri-comandanți pe care i-a răspîndit în toate cetățile statului dac. Prezența comandanților temeinic instruiți a contribuit în mare măsură la rezistența de o deosebită tenacitate a cetăților Daciei, deoarece o apărare bazată în exclusivitate pe eroismul oșteanului-țăran (cum era luptătorul autohton) nu își dovedea eficacitatea de durată în fața unor asediatori bine echipați și pregătiți, așa cum erau romanii. Or, competența în arta militară a asediatorilor a avut ca oponent o altă competență măcar la nivelul celor dintîi, deoarece în altă alternativă cucerirea cetăților din Dacia n-ar fi fost pentru Traian decît o problemă de rutină a războiului. Dar faptele au dovedit o cu totul altă situație, fiecare victorie romană fiind extrem de scump plătită și aproape niciodată îndeajuns de concludentă, rezultînd că și oștirea lui Decebal a fost înzestrată cu ofițeri ce își cunoșteau foarte bine îndatoririle și aveau bagajul de cunoștințe tactice impus de războiul cu cea mai puternică armată a acelui timp.

Decebal n-a recurs în mod întîmplător la folosirea în luptele cu romanii a cetăților din

Dacia, ci în mod deliberat a urmat un plan de necontenită amplificare a fortificațiilor sale. Dacă nu ar fi nutrit de multă vreme un asemenea plan, în situația sa de rege clientelar încă din vremea lui Domitianus, nu avea nici un temei serios de a întreține și moderniza vastul sistem al fortificațiilor Daciei. Ținînd cont de amănuntul că, realmente, nici unul dintre popoarele învecinate regatului dac n-a reprezentat o forță militară ce ar fi putut periclita integritatea granițelor Daciei, unicul prezumptiv adversar rămîne doar... aliatul roman. Chiar și în alternativa unor regi vecini ce vizau cucerirea de pămînturi dace și răsturnarea din domnie a lui Decebal, curtea de la Sarmizegetusa Regia nu trebuia să își facă prea multe neliniști deoarece, în virtutea înțelegerii cu Roma, Decebal era îndreptățit să solicite intervenția imperiului, diplomatică sau cu forța armelor, pentru a-l salva de la eventualul atac. Mai mult decît atît, se cunoștea că Imperiul roman era mai mult decît zelos în a se amesteca în diferite conflicte militare dintre „barbari", întotdeauna astfel de intervenții soldîndu-se cu obținerea de prăzi și chiar cu anexări de teritorii.

Din studierea izvoarelor literare în care sînt consemnate acțiuni ale politicii externe duse de curtea regelui Decebal, se deslușește că acesta a căutat cu perseverență să întrețină legături de bună vecinătate cu neamurile învecinate, și chiar cu regate mai îndepărtate de Dacia, în vederea organizării unor coaliții militare antiromane. El a sesizat cu deosebită luciditate politică și viziune strategică de excep-

ție, că realul pericol pentru ființa statului dac îl reprezenta Imperiul roman, ale cărui granițe se extinseră pînă la Dunărea carpatică. Înțelegînd la scară europeană desfășurarea evenimentelor din lumea romană, Decebal se aștepta ca pe tronul imperial să ajungă un împărat capabil să reia politica de expansiune, știind, în același timp, că următorul mare obiectiv vizat de Roma era statul independent nord-dunărean al Daciei.

Deținînd cu certitudine informații despre instabilitatea politică din Capitala imperiului, după asasinarea lui Domitianus, Decebal a considerat că pentru Dacia momentul era prielnic în a trece fățiș la consolidarea armatei și a sistemului defensiv, deoarece Roma nu era în stare să se opună. Dar tot atît de bine știa că a se arăta fidel clauzelor tratatului, neglijînd în acel interval de timp pregătirea militară a țării sale ar fi însemnat irosirea unui timp ce nu mai putea fi recuperat, fiindcă indiferent de felul în care regele clientelar își respecta angajamentele, de îndată ce se înscăuna un împărat sigur pe forțele sale în imperiu, obiectivul primordial țintea transformarea Daciei în provincie a Imperiului roman. Or, Decebal, animat de dreptul sacru de a fi stăpîn peste poporul din mijlocul căruia se ridicaseră antecesorii săi, peste vatra străbună locuită din veacuri de neamul său, nu putea să aștepte în liniște un asemenea deznodămînt. De aceea el a ajuns să își înfățișeze într-o viziune de largi dimensiuni strategice viitoarea desfășurare a evenimentelor politico-militare dintre regatul său

și Imperiul roman, luînd, în consecință, măsuri judicios gîndite de salvgardare a statului independent dac.

Realitățile istorice care au urmat după obținerea tronului imperial de către fostul general Marcus Ulpius Traianus au dovedit că eficiența apărării dace n-a fost doar rezultatul spontan al eroismului de-a dreptul impresionant al băștinașilor, ci era finalizarea unui salt calitativ săvîrșit în strategia și tactica de luptă a poporului aflat sub sceptrul lui Decebal. Acel, surprinzător pentru romani, afront al oștirii dacilor care a rezistat, în pofida inferiorității numerice, puternicului atac din vara anului 101 e.n. era în realitate rezultatul unei succesiuni de momente pregătitoare, anticipat gîndite și întreprinse de către Decebal. Fără o temeinică pregătire într-o complexitate de aspecte și situații a oștirii Daciei și a puternicului sistem de cetăți — *complex de fortificații unic în Europa* — victoria Romei ar fi fost mai mult decît facilă, și n-ar mai fi răzbătut prin secole, pînă la noi, tumultul marilor confruntări armate pentru apărarea unității și libertății Daciei.

Un alt aspect al elevatei gîndiri de strălucit strateg, care era Decebal, este acela al introducerii în metodele de luptă ale dacilor a unor noi procedee de abordare a bătăliilor. Este știut că în genere armatele popoarelor pe care greco-romanii le denumiseră, peiorativ, *barbare*, își axau forța militară pe unitățile de cavalerie. Procedura de atac era bazată pe lovituri executate frontal, cu o rapiditate debordantă, avînd ca obiectiv ruperea liniilor

armatei dușmane. Această modalitate de purtare a războiului au avut-o și geto-dacii vreme de mai multe secole, ea fiind potrivită în cazul incursiunilor pe care le întreprindeau, îndeosebi în lunile de iarnă [7], în provinciile romane sud-dunărene.

Comparativ cu necesitățile militare din timpul lui Burebista, cînd geto-dacii au purtat războaie la periferiile spațiului etnic propriu, în secolul al II-lea e.n. Dacia era silită să înfrunte forțele armate vrăjmașe romane chiar în perimetrul propriului stat. Decebal a procedat în consecință, pregătindu-și din vreme trupe instruite în sensul noilor cerințe impuse de tactica de luptă a armatei imperiale. Oastea autohtonilor urma să ducă un război de uzură, fără să angajeze bătălii în locuri deschise și fără pătrunderi profunde în liniile inamicului a cărui superioritate numerică ar fi dus la copleșirea celor ce se avîntau frontal în luptă. Recent descoperita fortificație de mari dimensiuni de la Tapae atestă cu certitudine această schimbare în tactica oștirii dace, care n-a mai dat o bătălie în strîmtoarea nefortificată, așa cum a fost lupta de la Tapae în cursul căreia dacii l-au întîmpinat pe Tettius Iulianus, în anul 88 e.n. Cea de-a doua luptă de la Tapae, aceea din anul 101 e.n., s-a desfășurat în cu totul alte condiții datorită schimbărilor intervenite în sistemul de abordare a confruntărilor cu armata romană. Construind fortificația complexă de la Poarta de Fier a Transilvaniei, dacii au așteptat într-o poziție bine pregătită

[7] *Ibidem*, p. 517, 679, 681.

asaltul forțelor romane obligîndu-le la o serie de măsuri suplimentare, după cum o atestă și edificarea castrului roman identificat la circa 5 km spre vest de trecătoarea sud-vest transilvană.

Oștirea dacă a fost astfel instruită încît să aibă „răbdarea" de a aștepta în spatele meterezelor atacatorii, lucru foarte dificil de înfăptuit la un popor ce de veacuri a fost obișnuit ca luptătorii săi să se arunce cu vigoare asupra vrăjmașului, fără să țină prea mult seama de propriile pierderi. Luptătorii lui Decebal ce s-au opus pătrunderii romane la Tapae au procedat cu totul altfel, și, desigur, neașteptat pentru romani. În cadrul unei severe discipline militare, trupele dace au făcut față atacurilor romane îmbinînd vitejia personală cu principii și procedee tactice riguros stabilite, provocind astfel considerabile pierderi unităților inamice. Scopul acesta se realiza îndeosebi prin atragerea romanilor spre a ataca locurile întărite prin asalturi riscante. O bună parte din cei ce atacau sfîrșeau prin a fi răniți sau uciși înainte de a apuca să lupte corp la corp, fiind loviți de săgețile și lăncile autohtonilor pe cînd încercau să escaladeze valurile de pămînt ale fortificațiilor sau pe cînd traversau șanțurile de apărare. În felul acesta avantajul numeric al inamicului era substanțial diminuat în favoarea apărătorilor, fiind incomparabil mai puțin eficientă superioritatea numerică față de situația dintr-o bătălie dată în cîmp liber.

Este cît se poate de limpede că Decebal a procedat și la o reorganizare a armatei dace

în sensul pregătirii oștenilor săi pentru purtarea războiului potrivit noii tactici de luptă, axată pe o dîrză defensivă și avînd ca centre de sprijin cetățile. Ostașul autohton trebuia să dispună de resurse psihice deosebite deoarece urma să înfrunte dușmanul în încercuire, asediat în spatele meterezelor un timp îndelungat. Cu siguranță că se avansau din partea asediatorilor tot felul de oferte ademenitoare spre a determina pe apărători să predea cetatea. Dar, din cîte se poate constata, nici un izvor literar antic referitor la războaiele de cucerire a Daciei nu relatează un asemenea caz. Dimpotrivă, se face precizarea expresă că Traian s-a văzut nevoit să cucerească munte cu munte, înfruntînd de fiecare dată mari pericole.

Deci un alt aspect al gîndirii de mare strateg a lui Decebal îl desprindem din felul în care s-a preocupat de instruirea tactică și „psihologică" a luptătorilor daci, reușind ca într-un interval de timp scurt să transforme radical un mod de luptă foarte adînc înrădăcinat în conștiința lor, pentru care doar atacul vertiginos constituia adevărata vitejie. Decebal a înțeles că un adversar de talia legiunilor romane nu mai putea fi oprit exclusiv prin eroism și spirit de sacrificiu, ci era necesară o bună organizare a apărării, ceea ce se putea înfăptui doar printr-o riguroasă disciplină de luptă și o strictă respectare a ordinii de bătaie expusă anterior bătăliei de către corpul de comandă dac. Eficiența apărării dace, pusă în evidență de însăși durata prelungită a luptelor, ne face să întrevedem o temeinică pregătire a oșteanului băștinaș în vederea con-

fruntărilor cu experimentatele armate romane. Avem toată convingerea că un comandant de talia împăratului Traian a făcut uz de toate procedeele de a atrage oștirea dacă într-o mare bătălie în cimp deschis, unde superioritatea numerică și manevrele iscusite de învăluire ar fi dus la o categorică înfrîngere a armatei lui Decebal. Spre admirația zecilor de generații care s-au perindat de la tumultuoasele evenimente ale anilor 101—102 și 105—106 e.n. din Dacia, regele dac n-a mizat soarta statului său pe o singură victorie, ci a cumpănit în așa fel încît resursele militare de care dispunea — incomparabil mai reduse decît forțele romane angajate în războiul cu dacii — să fie cu maximă judiciozitate utilizate, astfel încît Traian să nu poată surprinde în nici un moment direcții de înaintare lipsite de o acoperire îndeajuns de puternică pentru a face ca în cele din urmă penetrarea acestora să nu necesite foarte mult timp și mari sacrificii umane și materiale. Conform intențiilor și planurilor împăratului Traian în legătură cu războiul de supunere a Daciei, sfîrșitul ostilităților era prevăzut cel mai tîrziu la finele toamnei anului 101. Numărul și valoarea combativă a marilor unități romane aduse de imperiu pe frontul nord-dunărean îndreptățeau o atare desfășurare a evenimentelor. De altfel, Roma, în decursul șirului de războaie prin care a înfrînt rînd pe rînd triburile tracice sud-danubiene a obținut toate victoriile în urma unor campanii ce niciodată n-au depășit durata unei jumătăți de an. Dar statul dac condus de Decebal nu numai că nu s-a lăsat învins pînă în iarna anului următor, ci,

dimpotrivă, a fost capabil să întreprindă o manevră de mare anvergură, prin raidul făcut în Moesia Inferioară de oştirea aliată compusă din daci, buri şi sarmaţi [8].

Raidul armat prin Moesia sugerează că Decebal n-a subestimat nici eficacitatea modului de luptă tradiţional al poporului său : pătrunderea cu unităţi de cavalerie pînă adînc în teritoriul adversarului, nimicindu-i, prin atacuri extrem de rapide, bazele de pornire a unor noi campanii. Aşadar, regele dacilor făcea apel, în funcţie de necesităţile războiului, la o complexitate de procedee de luptă, utilizîndu-le cu discernămînt pe acelea pe care le considera mai avantajoase pentru sine şi defavorabile vrăjmaşului. Decebal avea, deci, o viziune dinamică asupra strategiei directoare şi a tacticii celei mai adecvate scopului unic, care era salvgardarea fiinţei statului, cu toate că Dacia dispunea de mai puţine trupe decît cele angajate de Traian în război.

Replica dacă, în alianţă cu buri şi bastarni, mai lasă să se întrevadă o foarte temeinică cunoaştere de către comandamentul militar condus de Decebal a unui vast spaţiu strategic ce depăşea cu mult în dimensiuni teatrul de operaţii din sud-vestul spaţiului intracarpatic al Daciei. Decebal şi-a elaborat planurile de operaţii luînd în calcul o multitudine de factori corelaţi şi determinaţi de două din dimensiunile majore ale oricărei confruntări — timpul şi spaţiul —, reuşind să degreveze temporar de presiunea armată a romanilor reşedinţa politico-militară şi religioasă a sta-

[8] *Istoria militară a poporului român*, I, p. 162.

tului dac, Sarmizegetusa Regia. Cu siguranță că în alternativa în care trupele Romei și împăratul Traian s-ar fi aflat la sosirea primăverii pe poziții de atac apropiate de cetatea de scaun a regelui Decebal, acesta din urmă nu ar fi avut posibilitatea de a evita o definitivă înfrîngere ce nu îi mai lăsa șansa încheierii unei păci oricît de dezavantajoase (care era în tot cazul preferabilă actului unei capitulări neconționate).

Teoretic vorbind, ar mai fi existat o cale de încercare a restabilirii situației militare a oștirii dace, și anume întreprinderea unui vertiginos asalt asupra punctelor fortificate ridicate de romani pe pămîntul Daciei, atac al cărui țel „maximal" putea să fie alungarea romanilor peste Dunăre, iar ca obiectiv „minimal" respingerea trupelor Romei pe un aliniament mai îndepărtat de centrul politic dac din masivul montan de la sud de Orăștie. Dar Decebal n-a recurs la această variantă, ce ar fi echivalat cu o ofensivă frontală, ci a adoptat calea prin care a obținut efectul scontat fără ca oștirea sa să înregistreze pierderi foarte mari, extrem de greu de recuperat. Este mai mult ca sigur că romanii, știind că dacii excelau îndeosebi în bătăliile purtate în lunile friguroase ale iernilor, se așteptau ca Decebal să declanșeze în iarna anului 101—102 un asemenea atac, luînd toate măsurile de apărare. Lipsit de elementul surprinderii, atacul oștirii dace ar fi implicat foarte mari pierderi în rîndul celor care asaltau taberele și fortificațiile romane, iar rezultatele luptelor n-ar fi fost deloc concludente. Mai mult decît atît, e verosimil că dacii nu ar fi putut să cîștige aliați

care să fie dispuși să lupte pe pămînt dac, exclusiv în nemijlocitul interes al celor ce își apărau țara, fără prea mari șanse de a obține prăzi de război consistente, cum a fost în cazul pătrunderii pe teritoriul provinciei moesice. Corpurile de aliați sarmatice și bastarne acționînd în Dacia puteau să beneficieze doar de ceea ce ar fi aflat în castrele de etapă pe care le cucereau, pe cînd în varianta „moesică" li se oferea posibilitatea de a proceda la „rechiziții" și a obține „capturi de război" în centrele economice de pe cuprinsul provinciei sud-dunărene.

Punerea în aplicare a planului de pătrundere a armatei coaliției antiromane în Moesia Inferioară, prin efectul său asupra operațiilor militare întreprinse cu mare urgență de către împăratul Traian, și-a dovedit pe deplin realismul, precum și ingeniozitatea inițiatorului, care nu era altul decît Decebal. Prin precipitata sosire a lui Traian pe frontul din nordestul Peninsulei Balcanice, și o dată cu el a unor importante formațiuni militare luate de pe frontul din Dacia, s-a oferit un foarte binevenit „răgaz" apărătorilor Sarmizegetusei Regia.

Evoluția evenimentelor din anul 102 e.n., în urma cărora Traian s-a văzut nevoit să accepte încheierea unei păci cu Decebal, a demonstrat pe deplin temeinicia soluției strategice adoptate de regele dac, evidențiind cu putere înaltele sale cunoștințe de artă militară.

O altă mărturie de mare importanță în sublinierea calităților de comandant militar de excepție ale lui Decebal ne este furnizată de

știrea, transmisă lacunar de izvoarele literare de epocă, potrivit căreia regele Daciei a întreprins un raid punitiv împotriva sarmaților iazygi, aliați ai Romei, ce pătrunseseră în teritoriile dacice situate în părțile de vest ale statului dac. Episodul pare, la prima vedere, minor, în comparație cu rezistența pe care Dacia era nevoită să o opună Romei. Mai mult chiar, s-ar acredita impresia unei acțiuni lipsite de utilitate pentru daci dacă se acceptă vechiul punct de vedere referitor la suprafața mare din vatra statului dac intrată în componența imperială după încheierea păcii din vara anului 102 e.n. Dar, așa cum rezultă din săpăturile arheologice întreprinse în ultimele două decenii într-o serie de așezări dacice, romanii se aflau în stăpînirea unor teritorii mai restrînse decît s-a presupus de o seamă de istorici moderni. Cele constatate de noi în decursul investigării fortificațiilor dace de pe cursul mijlociu și inferior al Mureșului îndreptățesc afirmația că Traian nu și-a întins stăpînirea asupra acestei importante artere naturale de circulație din sud-vestul spațiului intracarpatic de îndată după primul război dacic. Decebal a căutat să își păstreze în continuare deplinul său control asupra întregului traseu al văii mureșene, văzînd în acel foarte lung defileu, în eventualitatea unui nou război, o nouă poartă de pătrundere a trupelor romane spre inima Daciei. Acest război nu putea fi evitat de către daci chiar dacă ei și-ar fi respectat cu fidelitate toate angajamentele asumate prin pacea din anul 102[9]. Faptul că

[9] *Izvoare*, I, p. 689, 691.

Traian avea ferma intenție de a desființa statul liber al Daciei nu-i era nicidecum străin lui Decebal, care făcea totul pentru a evita un asemenea deznodămînt.

Alungarea iazygilor din vestul Daciei, fără ca armata romană să fi intervenit în ajutorul aliaților Romei, sugerează că în cursul acestei campanii dacii n-au intrat în altercații cu trupe romane în drumul străbătut de la Sarmizegetusa Regia pînă în ținutul disputat. Unicul traseu urmat de oștirea lui Decebal a fost cursul mijlociu al rîului Mureș, teritoriu ce nu se situa în aria ocupată de romani de vreme ce n-au lăsat trupe de ocupație. Fără nici un dubiu că în cazul în care dacii ar fi ajuns la ciocniri cu formațiuni ale forțelor romane de supraveghere, fie ele cît de neînsemnate ca număr de ostași, pentru a ajunge în perimetrul ocupat de sarmații iazygi, amănuntul nu ar fi „scăpat" istoricilor antici foarte zeloși în consemnarea tuturor „încălcărilor" din partea lui Decebal a clauzelor păcii încheiate cu împăratul Traian, spre a justifica cît mai *convingător* necesitatea imperioasă de a se declanșa cel de-al doilea război împotriva Daciei. Cum însă în șirul justificărilor romane nu figurează decît detaliul referitor la alungarea iazygilor, ne apare cît se poate de limpede că Decebal a urmat un drum pe un teritoriu ce se afla în stăpînirea statului dac.

Asumarea riscului unei incursiuni asupra aliaților Romei, pe care i-a silit să se retragă pe malul drept al Tisei, reliefează o anticipare de către Decebal a unei noi direcții de atac a trupelor romane în războiul ce se contura cu pregnanță. Deținînd sub control mi-

litar dac întreaga vale a Mureșului inferior era mai ușor de oprit inamicul la trecerea Tisei decît undeva în interiorul Daciei. Chiar dacă artera de circulație de pe Mureș nu era calea cea mai scurtă spre Capitala Daciei nu era de neglijat rolul acesteia în aducerea de trupe de întărire din Provincia Pannonia. Mai mult decît atît, aliații Romei, iazygii, înfrînți prin rapida incursiune a dacilor, nu ar fi avut, în cazul viitorului război, forța de atac de care ar fi dispus dacă nu sufereau usturătoarea înfrîngere [10].

Decebal a mai urmărit însă și un aspect de natură „psihologică" prin săvîrșirea actului armat de alungare a sarmaților iazygi din ținuturile strămoșești ale dacilor. Se aducea un exemplu concret de a nu urma și alte populații din preajma Daciei pilda iazygilor de a se alia cu Roma, deoarece statul liber dac era încă capabil să îi înfrîngă pe cei ce își puneau armele în serviciul romanilor. Orice încercare de a obține sub oblăduire romană o parte cît de mică din vatra locuită de poporul dac nu rămânea nesancționată de oștirea autohtonilor, și, în consecință, eventuale noi alianțe cu romanii nu le aduceau „proaspeților federați" avantaje viabile în defavoarea Daciei. Totodată, înfrîngîndu-i pe sarmații iazygi, statul dac se arăta capabil să stea el însuși în fruntea unor coaliții antiromane, Decebal — așa cum relatează izvoarele literare — trimițînd la toți vecinii săi solii cu mesaje de constituire a unei mari armate de coaliție, spunîndu-le

[10] Liviu Mărghitan, *Fortificații dacice și romane*, București, 1978, p. 42—53.

celor vizați că dacă Dacia va înceta să mai fiinţeze şi ei vor sfîrşi prin a fi supuşi de romani.

Bănuim că încercarea de a implica în conflictul cu Roma statul persan condus de către Pacorus al II-lea a făcut parte dintr-un plan de mare amploare, elaborat de Decebal, de a declanşa concomitent mai mult conflicte militare cărora Roma să fie silită să le facă faţă, intenţionînd să contracareze tactica imperiului de a-şi asigura liniştea la frontiere pentru a-şi dirija efortul spre un adversar izolat. Avem toate motivele să admitem că Decebal cunoştea principiile politico-strategice practicate de imperiu atunci cînd acesta avea de înfruntat o putere militar-statală temeinic organizată. Prin încheierea de alianţe căuta să îşi apere poporul său şi în acelaşi timp să atragă atenţia asupra acestui pericol şi celorlalte popoare a căror independenţă era „stînjenitoare" pentru Imperiul roman, niciodată mulţumit cu întinderea sa.

Pe lîngă toate calităţile de strateg cu o excepţională putere de analiză şi sinteză a elementelor de care dispunea întru apărarea statului dac, Decebal s-a prevalat de o mare şi inestimabilă şansă, aceea de a fi în fruntea unui popor al cărui grad de civilizaţie i-a permis să poată înţelege, în acele îndepărtate vremuri, că bunul cel mai de preţ al vieţii erau libertatea şi independenţa statului dac. Fără ca acest lucru să fi fost generalizat în întreaga arie carpato-danubiano-pontică locuită de marele popor al dacilor, indiferent de capacitatea de organizator şi de conducător a regelui Decebal, o rezistenţă atît de îndelungată, de dîrză şi în

considerabilă măsură eficientă, nu era posibilă în lupta cu impresionanta armată romană angrenată de împăratul Traian în cucerirea Daciei. Factorul primordial al reușitelor militare ale lui Decebal l-a reprezentat masa dacilor care l-a urmat cu abnegație și curaj pe Decebal în toate marile bătălii. Este un luminos exemplu de luciditate, de gîndire colectivă faptul că Decebal a reușit să își refacă forțele în scurtul răgaz oferit de cei trei ani ce s-au scurs între cele două războaie daco-romane, și că războiul din anii 105—106 s-a purtat cu și mai multă îndîrjire. Nici Decebal, nici armata sa, formată din foști agricultori și crescători de vite, n-au cedat cu ușurință presiunii armate romane, deși raportul de forțe se modifica cu rapiditate în favoarea Romei. Sub conducerea unui strateg de excepție s-a dovedit lumii întregi că independența multiseculară a unui popor nu poate fi cu ușurință ștearsă din filele istoriei nici de către cele mai renumite armate ale vremii. Ardoarea cu care dacii și-au apărat vatra strămoșească a rămas înscrisă nu numai în paginile istoricilor lumii vechi, ci și în conștiința zecilor de generații care s-au perpetuat într-o deplină continuitate pe pămîntul străvechii Dacii, definindu-se drept trăsătura esențială a poporului român — dragostea fierbinte pentru patrie și curajul de a o apăra cu orice sacrificii, indiferent de renumele și tăria vrăjmașului.

II. BASTIONUL GETO-DACIC

Geto-dacii din întinsul spațiu geografic carpato-dunăreano-pontic, menționați de însuși Herodot din Halicarnas — considerat părintele științei istoriei — în scrierile sale, erau descendenți ai tracilor despre care eruditul antic citat consemnează : „Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după cel al inzilor. Dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, el ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decît toate neamurile [...]“ [1]. Același izvor literar citat, într-un alt paragraf, relatează despre vitejia geților, arătînd că s-au opus armatei lui Darius I (522—486 î.e.n.), regele perșilor, care, ajuns pe meleagurile noastre dintre Dunăre și Marea Neagră, intenționa să-i înfrîngă pe sciții din stepele nord-pontice. De la traversarea Bosforului oastea perșilor a înaintat fără nici o împotrivire pînă pe meleagurile geților, unde a avut de înfruntat rezistența acestora. Angajarea unei confruntări militare împotriva celei mai puternice forțe militare a timpului — oștirea lui Darius fiind evaluată de unii istorici la cifra de 150 000 de luptători — i-a

[1] *Izvoare*, I, p. 49.

înscris pe geți în conștiința epocii respective, în filele de neșters ale istoriei bătăliilor din antichitate. Referindu-se la acel eveniment, ce a avut loc în anul 514 î.e.n., Herodot consemnase următoarea apreciere : „Geții, însă, fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sînt cei mai viteji și mai drepți dintre traci“ [2].

Cu toate că o serie de scrieri din antichitate conțin interesante relatări despre geto-daci, referiri pe al căror temei s-au elaborat in decursul vremii numeroase studii și lucrări, în etapa actuală a științei istoriei respectivele surse informaționale literare nu mai pot fi explorate în așa fel încît din conținutul lor să se obțină noi elemente de inedit. Dar investigarea trecutului îndepărtat a aflat alte căi de căutare, între care săpăturile arheologice ocupă un loc primordial.

Așa de pildă, un detaliu de excepțională valoare științifică elucidat pe baza descoperirilor arheologice îl reprezintă stabilirea intervalului de timp în decursul căruia a avut loc pe pămîntul carpato-dunăreano-pontic cristalizarea și individualizarea ca popor a geto-dacilor. Actualmente, pe temeiul și documentarea arheologică din ultimii 20 de ani, știm că despre geto-daci se poate vorbi cu certitudine în vremea în care e atestată pe întregul cuprins al țării noastre (cu unele enclave datorate, credem noi, stadiului săpăturilor arheo-

[2] *Ibidem*, p. 47.

logice) cultura denumită Basarabi[3], cultură datată din secolul al IX-lea î.e.n. (mijlocul acestuia) pînă pe la mijlocul secolului al VII-lea î.e.n. Așadar, arheologia a dovedit că poporul geto-dac era deplin format cu cel puțin patru sau chiar cinci sute de ani mai înainte ca numele său să figureze în filele izvoarelor literare ale lumii antice. Cît despre antecesorii și strămoșii nemijlociți ai geto-dacilor, ramura nordică a neamurilor trace, aceeași știință auxiliară a istoriei le confirmă prezența și înfloritoarea lor cultură materială și spirituală o dată cu debutul epocii bronzului, fapt petrecut pe la circa 2000—1800 î.e.n.

Așa cum vom demonstra în cele ce urmează, arheologic se confirmă, prin numeroasele așezări studiate — toate avînd o existență în timp de mai multe secole[4] — o neîntreruptă și continuă societate autohtonă. Această continuitate de viață și civilizație este atestată prin urme de cultură materială ce se înlănțuie cronologic și tipologic pe tot arealul nord tracic carpato-danubiano-pontic, din epoca bronzului pînă în prima și a doua epocă a fierului și, mai apoi, în perioada dominată de personalitățile ce au stat în fruntea statului dac independent, Burebista și Decebal.

Datele arheologice de pînă acum, cu toate că nu pot fi considerate de către arheologi ca suficiente într-o asemenea măsură încît cău-

[3] Alexandru Vulpe, Valentina Bușilă, *Date noi privind periodizarea culturii Tei și cunoașterea culturii Basarabi*, în SCIV, 18, 1967, p. 83—112.

[4] Ion Horațiu Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, p. 60, 90, 141, 207.

tările viitoare să nu mai aducă la lumină lucruri și fapte ce încă nu sînt știute, pot fi utilizate pentru înfățișarea unui tablou general și îndeajuns de detaliat al societății locale nord-dunărene din epoca bronzului tracic.

Există mărturii concrete cu privire la documentarea epocii bronzului cu cel puțin două-trei sute de ani înaintea perioadei de timp în care uneltele principale (topoarele, tîrnăcoapele, ciocanele), armele (săbiile, lăncile, topoarele de luptă, coifurile) și piesele de podoabă, utilizate de majoritatea populației, se confecționau din bronz. Și aceasta deoarece în stabilirea unui moment sau a unei etape din trecutul societății umane cuvîntul hotărîtor îl are gradul de civilizație materială și spirituală reflectat nu numai de una sau două categorii de obiecte, ci de ansamblul urmelor arheologice rezultate dintr-o sumă de așezări răspîndite pe o largă arie teritorială.

Potrivit unui asemenea mod de înțelegere a istoriei, epoca bronzului pe cuprinsul țării noastre a debutat prin transformări de structură (sociale, economice, etnice și culturale), evoluție ce se face vizibilă și lizibilă în cultura materială scoasă la lumină prin investigarea arheologică. Prezența tot mai pregnantă a topoarelor de luptă în cadrul diferitelor așezări, spre exemplu, sugerează că luptătorii deveniseră un factor important în cadrul societății. Apariția unor sape, seceri și pluguri (brăzdare) evidențiază un salt produs în cultivarea solului. Ponderea oaselor de animale domestice în raport cu oasele de animale sălbatice vorbește despre importanța tot mai ac-

centuată a creșterii animalelor (ca un subsidiar al agriculturii).

Pe plan spiritual și cultural modificările intervenite față de epoca neolitică sînt remarcate arheologic prin felurite piese ceramice pe care este înfățișat simbolul soarelui. Totodată, sînt descoperite în preajma așezărilor tot mai numeroase morminte de incinerație (știut fiind că în neolitic se practica înhumarea decedaților). Frecvent sînt descoperite altare de cult cu evidente elemente de divinizare a astrului zilei, soarele, anunțînd credințele urano-solare ale geto-dacilor.

Cît privește metalurgia bronzului, această îndeletnicire își face prezența în acel ansamblu de transformări survenite în cadrul societății locale ce a depășit stadiul existenței sale axată pe utilizarea cu precădere a uneltelor din piatră șlefuită. Noul meșteșug a luat naștere din firească dezvoltare a metalurgiei aramei, metal ce a fost cunoscut de către băștinașii nord-dunăreni încă din a doua parte a neoliticului.

Este știut că geneza și evoluția metalurgiei bronzului pe cuprinsul carpato-dunăreano-pontic, stăpînit de ramura nordică a neamului tracic, a avut un rol hotărîtor în progresul economic al societății, reprezentînd o elocventă dovadă a unui nivel avansat de civilizație, *cu nimic mai prejos decît al altor popoare contemporane din Europa acelor timpuri*. Totodată metalurgia bronzului carpatic apare în ochii istoricului zilelor noastre ca o puternică bază de pornire în etapa istorică următoare a producerii și transformării în unelte și arme a fierului, materie primă de covîrșitoare impor-

tanță pentru evoluția spre înalte trepte de civilizație a urmașilor nemijlociți ai tracilor nordici, geto-dacii.

Procesul de producție bazat pe utilizarea masivă a uneltelor din metal, de o mai mare productivitate și randament, inclusiv în agricultură, crease la Dunărea de Jos premisele disoluționării orînduirii comunei primitive. Treptat au apărut condiții favorabile diferențierii comunităților tribale în categorii și clase sociale, structuri fără de care constituirea statului geto-dac nu ar fi devenit posibilă.

Încă din prima perioadă a epocii bronzului (cca 2000 î.e.n.) — constatată arheologic pe întregul cuprins al patriei noastre — poate fi sesizată o revenire la modul de viață sedentarizat, determinat de o tot mai intensă practicare a agriculturii. Pe de altă parte, productivitatea agricolă sporită, realizată datorită folosirii uneltelor din metal, a facilitat obținerea unor surplusuri de produse, fapt ce a permis, la rîndul său, o creștere considerabilă a numărului populației. Aceasta a avut drept consecință imediată întărirea considerabilă a comunităților tribale care, dispunînd de un număr mai mare de membri, au avut posibilitatea să treacă la edificarea unor centre fortificate de dimensiuni mari. În același timp, apare necesară lărgirea spațiului cultivabil, deoarece creșterea randamentului exclusiv prin folosirea uneltelor din metal neputînd satisface cerințele unor comunități în continuă evoluție. Soluția a fost întrevăzută în practicarea agriculturii extensive, căutîndu-se exploatarea terenurilor aflate în vecinătatea vechii vetre ocupate de comunitatea tribală. Cum acest fe-

nomen economic a devenit propriu tuturor triburilor epocii bronzului, fiecare comunitate a căutat să își mărească teritoriul stăpînit prin ocuparea de noi terenuri. Într-o atare perspectivă, s-a ajuns, inerent, la permanente conflicte intertribale. Rezolvarea lor a generat numeroase și acute conflicte militare, degenerînd, în cele din urmă, într-o adevărată criză de structură. Ancestrala organizare tribală s-a înscris astfel pe un drum din care n-a mai putut să iasă decît schimbîndu-și propriul mod de existență economică, politică și socială. Transformările survenite pe drumul parcurs de la societatea gentilică patriarhală pînă la forma superioară de organizare pe care o constituie statul, au necesitat secole la rînd de necurmată evoluție săvîrșită prin forțe proprii. În tot acest răstimp, între triburile aflate în stadiul democrației militare s-au încheiat vremelnice alianțe intertribale, germeni ai puternicelor uniuni tribale de mai tîrziu, uniuni din a căror unificare Burebista a reușit să întemeieze puternicul său regat.

Apelînd la exemplificarea pe baza descoperirilor arheologice, prezentăm organizarea unei uniuni tribale sedentare, cu o puternică organizație de războinici, bine individualizată din punct de vedere cultural, grup de populație cunoscut sub numele de purtătorii culturii Monteoru. Această cultură își are denumirea de la localitatea Sărata-Monteoru, județul Buzău (actualmente Monteoru, comuna Merei), sat în preajma căruia în anii 1942 și 1943 s-a scos la iveală, prin săpături arheologice, o interesantă așezare din epoca bronzului. Prin extinderea ariei investigațiilor s-a stabilit că grupul

Monteoru poate fi considerat ca unul dintre cele mai importante uniuni tribale nord-trace care au stat la originea daco-geților. Cultura Monteoru s-a răspîndit pe o arie teritorială în cuprinsul căreia intră zona subcarpatică a Munteniei, colțul sud-estic al Transilvaniei și podișul est-carpatic din centrul Moldovei. Evident că pe un teritoriu atît de cuprinzător a existat o populație numeroasă, pentru acel timp, o masă de locuitori capabili să își construiască puternice fortificații [5].

Chiar din fazele de început ale săpăturilor arheologice de la așezarea eponimă — Monteoru — s-a constatat că fortificația, ce consta dintr-un zid de incintă din piatră și un șanț de apărare, s-a construit cu o ingeniozitate deosebită, urmărindu-se adaptarea diferitelor procedee defensive în funcție de situații concrete, cum rar poate fi întîlnit în aria culturilor din epocă.

Spre o cît mai documentată informare a cititorilor vom prezenta și una dintre cele mai recente descoperiri : fortificația, în amănunțime studiată, de la Mînăstioara-Fitionești (județul Vrancea), descoperirea fiind semnificativă pentru toate fortificațiile epocii bronzului din întregul teritoriu al viitorului stat getodac. Fortăreața a fost amplasată pe un promontoriu situat în apropierea confluenței apei Zăbrăuțului cu Zăbrăuciorul.

Fortificarea s-a făcut prin săparea la piciorul pantei, de jur-împrejurul dealului, a unui șanț cu pereții foarte abrupți, aproape verti-

[5] *Istoria Românici*, I, București, 1960, p. 102—105.

cali. Adînc de 4,7 m, cu deschiderea în partea superioară de 5,1 m, șanțul avea fundul în formă de unghi ascuțit. De la buza interioară pînă la distanța de 1,5 m era înălțat un zid din piatră locală nefasonată, perete ce se ridica cu cca 1,5 m de la baza solului. Astfel atacatorii cetățuii, cînd ajungeau în șanțul consemnat, erau nevoiți să escaladeze o escarpă pieptișă înaltă de aproximativ 6,5 m, ceea ce le crea reale dificultăți în asaltarea întăriturii [6].

Trebuie să consemnăm că așezările fortificate de genul celor succint descrise nu erau doar o caracteristică exclusiv a purtătorilor culturii Monteoru, ci le aflăm și în Transilvania, în cadrul culturii Sighișoara (răspîndită pînă pe versanții vestici ai Apusenilor), în Bihor și Sătmar unde era răspîndită cultura Otomani, în Banat și Oltenia, regiuni locuite de purtătorii culturilor Periam-Pecica, și respectiv, Verbicioara. Cu oarecari deosebiri în privința adîncimii sau a lățimii șanțurilor, or în privința distanței dintre șanțurile concentrice, procedeul de fortificare folosit pe cuprinsul țării noastre în epoca bronzului se prezintă, în ansamblu, unitar, în concepție și modalități de execuție, cu toate că așezările întărite au fost edificate de purtătorii mai multor culturi. Această unitate în diversitate se poate explica prin aceea că toate grupările tribale aparțineau unui singur neam, cel al tracilor nordici, confirmînd în același timp că toate uniunile de

[6] Marilena Florescu, *Cîteva date referitoare la cunoașterea sistemului de fortificație a așezărilor Monteoru din Moldova*, în „Arheologia Moldovei", X, 1985, p. 8 și urm.

triburi se aflau pe o treaptă identică de evoluție culturală și de civilizație materială.

Fortificațiile specifice epocii bronzului carpatic oglindesc aplicarea pe un vast spațiu geografic a aceluiași sistem de apărare axat pe folosirea cu multă ingeniozitate a înălțimilor naturale, cu largi perspective de observare a terenului înconjurător, ce au fost amenajate cu materiale locale, piatra nefasonată și lemnul, ca adiacente ale șanțurilor împrejmuitoare. Acest gen de cetăți reliefează o gîndire colectivă — de comunitate tribală — în conceperea lor, precum și o muncă de grup la construcția elementelor componente (șanțuri, ziduri, palisade, valuri de pămînt). Cît privește situația din interiorul incintelor, în acel spațiu se află locuințe specifice așezărilor deschise, case compuse dintr-o încăpere de plan rectangular sau oval-alungit, lipsind construcțiile pretențioase, ca reședințele unor conducători, sau impunătoare sanctuare. Apare astfel cît se poate de evident că fortificația a avut ca scop protejarea în caz de primejdie a masei tribale prin ale cărei eforturi a fost construită. Excelînd îndeosebi prin poziția lor extrem de favorabilă în teren au fost utilizate în același scop defensiv și pe parcursul epocilor următoare. Alegerea celor mai potrivite înălțimi în scopul fortificării — astfel încît nici alte generații ce au viețuit pe aceste meleaguri nu au aflat dealuri mai propice pentru cetățile lor — constituie o mărturie a autohtonismului, deoarece e dificil de presupus că o populație alogenă ar fi putut să cunoască cu atîta exactitate topografia zonei încît să aleagă punctele de cea mai mare importanță defensiv-strategică. O atît de perfectă folosire

a detaliilor planimetrice n-ar putea fi, apreciem noi, decît o consecință a multiseculare locuiri a aceleiași vetre, situație în care s-a aflat în aria carpato-danubiano-pontică numai ramura nordică a tracilor, strămoși nemijlociți ai geto-dacilor.

Prima epocă a fierului, începută în secolul al VIII-lea î.e.n. — din punctul de vedere al tipologiei urmelor de cultură materială scoase prin săpături arheologice din zeci și zeci de așezări răspîndite pe întregul cuprins al patriei noastre — a fost în multe din aspectele sale o continuare a formelor de cultură împămîntenite pe aceste meleaguri din epoca bronzului, înregistrîndu-se și o serie de progrese care vor forma nota dominantă în secolele viitoare.

Ceea ce este interesant în cazul depozitelor compuse din obiecte din bronz de pe cuprinsul Daciei e amănuntul că aproape în fiecare se află măcar cîte un fragment de seceră, dacă nu chiar adevărate „seturi" de asemenea unelte, compuse din zeci de exemplare [7]. Evident că acest detaliu nu este altceva decît expresia materială a rolului deosebit pe care îl avea în viața omului de la miazănoapte de Dunăre agricultura, ocupație specifică popoarelor bine stabilite în pămînturile în care s-au născut și din a căror rodnicie își asigurau existența, așa cum erau geto-dacii.

Decenii la rînd s-a admis de către istorici că începuturile metalurgiei fierului în Europa au fost dovedite arheologic prin descoperirea în

[7] Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1978, p. 182—188, 194, 199, 209—215.

localitatea Hallstatt (Austria) a unei stațiuni în perimetrul căreia apăruseră mai multe obiecte din fier. Acelui nivel de locuire antică i s-a acordat denumirea de cultură hallstattiană.

Cîteva descoperiri efectuate în ultimii ani pe cuprinsul țării noastre pun într-o nouă lumină începuturile folosirii fierului pe aceste meleaguri[8]. Prin apariția într-un nivel de locuire, bine datat, la Lăpuș (Maramureș), a unui topor din fier, dar confecționat prin turnare în forma unui topor din bronz, cît și prin surprinderea în necropolele de la Bobda și Susani (Banat) a unor fragmente de zgură cu conținut fieros, s-a admis ca oportună reconsiderarea unor descoperiri mai vechi de obiecte din fier despre care, la data apariției lor ocazionale, n-a fost posibil un răspuns științific temeinic fondat. Este vorba de o sabie din fier confecționată prin turnare, asemenea armelor de acest tip realizate din bronz, apoi un ac din bronz, cu capul discoidal, avînd miezul din fier (ambele provenite din locuri neidentificate de pe cuprinsul Banatului)[9], la care se adaugă un pumnal din bronz, avînd miezul din fier (turnarea bronzului peste miezul din fier făcîndu-se prin metoda supraturnării), acesta din urmă găsit ocazional (la Tirol, județul Caraș-Severin), piese despre care se presupunea că nu puteau fi produse pe plan local.

---

[8] *Istoria gîndirii și creației științifice și tehnice românești*, București, 1982, p. 196—197.

[9] Liviu Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, I, Timișoara, 1979, p. 108—113.

S-au adus însă și alte confirmări privind însăși reducerea fierului din minereu, prin descoperirile de la Cernatul de Sus (județul Covasna) și cele din Dobrogea, de la Galița și Babadag. La Cernat au apărut în săpătura arheologică zgură de fier și bucăți de var, tipare din piatră și 12 bare din fier brut, iar din cele două localități dobrogene provin bulgări din zgură de fier, de diverse mărimi, rezidii rezultate în urma procesului prăjirii limonitei.

Așadar, există cîteva concludente mărturii care atestă germenii epocii următoare, ce va fi dominată de utilizarea metalului cenușiu — fierul —, chiar în sînul societății autohtone aflate în plină evoluție a epocii bronzului. Noul metal, cu calități diferite de acelea ale aliajului cupru+cositor, o dată cunoscut de către tracii de la miazănoapte de Dunărea de Jos, a început treptat să fie obținut din minereurile din Carpați, ajungînd în timp relativ scurt materialul principal în producerea uneltelor și armelor.

Se poate conchide că fierul a început să fie utilizat pe teritoriul României de azi încă de la începutul perioadei denumite Hallstatt A (1200 î.e.n.—1000 î.e.n.). Totodată s-a confirmat că cel mai tîrziu în cursul etapei imediat următoare, denumită de specialiști Hallstatt B (1000 î.e.n.—750 î.e.n.), tracii nordici au trecut la extragerea limonitei din zăcămintele din Transilvania, Banat și Dobrogea, la topirea acesteia în cuptoare, obținînd „turte" din fier brut. Evident că, în atelierele locale de prelucrare a bronzului, ei au deprins cu ușurință îndemînarea prelucrării prin batere la cald a fierului, făcînd o serie de unelte din

noul metal. Concret, situația e confirmată de intensificarea obiectelor din fier surprinse în așezările tracice hallstattiene de la Cernatul de Sus, Hida, Porumbenii Mari, Șomartin, Tușnad, Teleac, toate din Transilvania, Bîrlad, Grănicești, Stoicani, Trușești (toate patru din Moldova), Insula Banului, în sud-vestul Olteniei și Galița și Babadag în Dobrogea. Cu siguranță că o frecvență atît de considerabilă a descoperirilor de acest gen, la un interval relativ scurt de la primele obiecte din fier sesizate în spațiul locuit de tracii de miazănoapte, nu poate să fie pusă pe seama unei bruște intensificări a „importurilor", ci a fost consecința începutului dezvoltării metalurgiei locale a fierului. Aceasta cu atît mai mult cu cît zona de maximă concentrare a respectivelor obiecte din metalul cenușiu este Transilvania, spațiu geografic ce nu e nemijlocit învecinat cu părțile sud-dunărene, locuri din care s-a presupus că au fost introduse la nordul fluviului armele și uneltele (inclusiv unele piese de podoabă) realizate din fier. Mai mult decît atît, se constată o înmulțire a urmelor arheologice constînd din obiecte din fier și la est de Carpați, semn cert că prelucrarea acestui metal se făcea și pe aceste meleaguri.

Conchidem, în temeiul datelor concrete enumerate, că începuturile metalurgiei fierului la tracii de la nord de Dunărea de Jos, inclusiv la cei din pămînturile cuprinse între malul drept al fluviului și țărmul vestic al Mării Negre, a reprezentat un element de progres în plus, pe lîngă alte categorii de considerente istorice, în favoarea concepției potrivit căreia prima epocă a fierului a început pe aceste me-

leaguri ca o descoperire a omului locurilor, iar în timp acel eveniment e situat foarte aproape de geneza metalurgiei acestui metal pe continentul european, adică în perioada denumită Hallstatt A.

O dată adoptat ca principal material în confecționarea uneltelor și armelor, fierul și-a dovedit calitățile superioare în comparație cu bronzul : era mai dur, mai tăios și, supus la diverse presiuni, nu era casabil. Cîștigul cel mai evident îl înregistrează ocupația primordială a autohtonilor, agricultura, creîndu-se condiții atît pentru dezvoltarea ei extensivă, cît și prin creșterea calității pregătirii solului. Cu ajutorul topoarelor din fier defrișările codrilor seculari nu prezintă nici pe departe eforturile cerute de utilizarea uneltelor din bronz. Se extind în ritm rapid suprafețele cultivabile ale triburilor, iar cantitatea de lemn rezultată, întrecînd necesitățile de folosire a acestuia pentru foc (preparatul hranei și încălzit în anotimpurile reci), a putut fi întrebuințată pentru dezvoltarea așezărilor (materialul lemnos fiind utilizat la construirea locuințelor și a fortificațiilor, în măsură mult mai mare decît în epocile anterioare). Cu timpul se va împămînteni în civilizația geto-dacilor îndeletnicirea prelucrării lemnului, devenind în așa măsură proprie acestui popor antic, încît istoricii moderni au afirmat că arhitectura Daciei era o rezultantă a folosirii masive a materialului lemnos. Anticipăm aici că înseși motivele floral-vegetale aplicate pe rozetele piroanelor din fier provenite de la Sarmizegetusa Regia, reședința politică, religioasă și militară a statului geto-dac, reprezintă imagini geometrice circumscrise în

cercuri sau în pătrate, specifice ciopîrlii artistice a lemnului.

Uneltele din fier au mai facilitat trecerea la construirea unor fortificații de proporții, nu numai în ținuturile deluroase cu terase naturale înconjurate de pante abrupte, ci și în cîmpie. Folosirea hîrleților și sapelor din fier permitea săparea de șanțuri și ridicarea de taluzuri, iar cu ajutorul fierăstraielor erau, cu relativă ușurință, tăiați copacii în funcție de dimensiunile cerute de lucrările și amenajările respectivelor cetăți. Completarea sistemului defensiv, constînd din șanț și val de pămînt, cu o palisadă compusă din trunchiuri (de copaci) tăiate de înălțimi egale, avînd ascuțită extremitatea rămasă în afară, devenise un fapt la îndemîna oricăreia dintre comunitățile tribale locale.

Construirea marilor fortificații autohtone din prima epocă a fierului reprezintă o concludentă dovadă a legării lor cu vatra strămoșească, consecință obligatorie pentru un popor a cărui existență se baza în primul rînd pe practicarea agriculturii, societate umană ce nu manifesta nici o intenție de migrație spre ținuturi cu pămînt mai fertil și pășuni mai întinse. Dimpotrivă, prin edificarea fortificațiilor de dimensiuni de-a dreptul impresionante [10], ca spre exemplu cetatea de pămînt de la Sîntana, județul Arad, a cărei incintă închide o supra-

---

[10] *Aradul — permanență în istoria patriei*, Arad, 1978, p. 54; *Dobrogea*, București, 1978, p. 214; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare*, București, 1979, p. 36—42; Constantin Buzdugan, *Itinerare arheologice moldovene*, București, 1981, p. 68—70.

față de 78 ha, fiind una dintre cele mai mari fortificații „hallstattiene" din Europa — la care adăugăm cetățile de la Beștepe, județul Tulcea, care cuprinde în interiorul șanțului de apărare suprafața de 257 000 m^2 (aproximativ 25 ha), Sighetu Marmației cu suprafața de 23,5 ha, Popești, județul Giurgiu, situată pe un pinten din lunca Argeșului, a cărui suprafață este de cca 18 ha, Stînceşti, județul Botoșani, cetatea I-a, cu suprafața de 22 ha —, s-au creat locuri de refugiu și apărare tocmai în scopul ca populația din perimetrul adiacent să reziste împotriva celor care ar fi încercat să o înfrîngă prin forța armelor și să o disloce de pe pămîntul de baștină.

Prin tehnica de lucru, aceste fortificații sînt foarte asemănătoare cu multe dintre întăriturile tribale de pe aceste meleaguri din epoca bronzului, fapt firesc din moment ce au fost opera aceluiași fond etnic ce a evoluat, depășind stadiul avut în vremea folosirii uneltelor din bronz. Ca element principal al noilor cetăți s-a menținut șanțul adînc de cca 4—6 m, avînd pantele abrupte în formă de triunghi ascuțit (sau în forma literei V), iar din pămîntul rezultat se ridica un val bine bătătorit, uneori placat pe fața exterioară — pe care urma să se cațere eventualii atacatori — cu lespezi din piatră, așa cum sînt valurile de apărare ale cetăților de la Bodoc, județul Covasna și Teleac, județul Harghita. Spre a-i da o rezistență sporită valului defensiv s-a procedat la calcinarea acestuia, prin arderea unei mari cantități de lemn, încît la suprafață se formase o crustă cărămizie apreciabil de rezistentă — sistem întîlnit la cetățile de la Huedin, Someșul Rece,

ambele din județul Cluj și Orbeasca, județul Teleorman. Un alt procedeu specific primei epoci a fierului, deci neîntîlnit la fortificațiile epocii anterioare, consta din edificarea unui „miez" din cărămizi circulare clădite în formă de piramidă alungită pe toată circumferința viitoarei cetăți, înălțime peste care se aplica o manta din pămînt bine tasat, așa cum erau valurile de la Bucovăț, județul Dolj și Popoești. În unele cazuri s-a recurs la consolidarea valului printr-un schelet din trunchiuri de copaci intercalate cu bîrne, ca de exemplu la Subcetate, județul Hunedoara și Mediaș, județul Sibiu. Pentru o protejare suplimentară s-a recurs la dublarea șanțurilor, așa cum s-a constatat la cetățile de la Bodoc și Sărățel, ambele din estul Transilvaniei.

Firește că acolo unde existau pante naturale în imediata apropiere a locului s-a avut în vedere includerea lor în sistemul de apărare (la cetățile identificate în localitățile Huedin, Cotnari, județul Iași, Tilișca, județul Sibiu, Bodoc, Popești și Albești, județul Teleorman).

O lucrare de excepție s-a surprins în cursul săpării valului fortificației de la Cotnari, fiind vorba de structura interioară a acestuia, ce se compunea dintr-o „armătură" din piatră încorsetată cu un brîu de lemn, sistem considerat, pînă în stadiul actual al cercetărilor, drept unicat pe teritoriul României.

Cît privește situația din interiorul marilor fortificații, surprinde faptul că nivelurile de locuire nu sînt aproape deloc consistente, lipsind, în același timp, urmele unor edificii impunătoare. Aceste două detalii pledează încă o dată pentru autohtonismul lor, deoarece în al-

ternativa edificării de către o populație migratoare războinică e de presupus că toată activitatea comunității respective s-ar fi desfășurat în interiorul incintei. Fiind concepute și ridicate de băștinași, ale căror așezări sătești erau răspîndite cvaziunitar în teren, în vederea unui refugiu în vremuri de restriște, ele dovedesc faptul că aceștia nu și-au părăsit vechile lor vetre de sate mutîndu-se în cetate. Elocvente în această privință sînt așezările rurale deschise, care furnizează covîrșitoarea cantitate de urme arheologice din întîia epocă a fierului, stațiuni ce sînt compuse din mai multe zeci de locuințe de suprafață sau semiadîncite, formînd veritabile sate de agricultori și crescători de animale, localități răspîndite pe întregul cuprins carpato-danubiano-pontic. Fără pretenția de a prezenta o situație exactă a descoperirilor de așezări nefortificate databile în prima epocă a fierului, vom ilustra densitatea acestor așezări în teren prin înfățișarea densității demografice autohtone în cîteva microzone din țara noastră. De exemplu, în aria teritorială al cărei centru a fost așezarea fortificată de la Popești, în bazinul inferior al Argeșului, se cunosc aproape treizeci de localități neîntărite; în perimetrul ce înconjoară cetatea de pămînt de la Sîntana sînt identificate aproape patruzeci de sate; în Banat, pe cursul superior al Carașului, în preajma așezării fortificate de la Vărădia se află aproximativ douăzeci de stațiuni deschise; în Moldova, în jurul fortificației de la Stînceşti se semnalează cam douăzeci de puncte cu urme de factură hallstattiană; în Dobrogea, cercetătorii de la muzeul din Tulcea

au identificat în teren aproape treizeci de locuri susceptibile să adăpostească așezări databile în epoca fierului.

Referitor la ținutul dintre Dunăre și Mare, printr-o intensă activitate de observare în teren, specialiștii celor două muzee principale ale județelor Constanța și Tulcea au depistat numeroase centre ale populației autohtone din întîia epocă a fierului (și din epocile ulterioare, într-o deplină continuitate de viață economică și socială). Acum, se poate spune că s-a „echilibrat" raportul dintre urmele arheologice de factură greacă — provenite din cunoscutele orașe-cetăți Histria, Tomis, Callatis — și așezările getice din acest ținut. Le enumerăm, spre exemplificare, pe cele mai importante: Babadag, Ghindărești, Gîrlița, Gura Canliei, Hîrșova, Enisala, Rasova-Malu Roșu, Tulcea, Capidava ș.a. Și, fapt îmbucurător, cercetările de suprafață din ambele județe dobrogene au dus la obținerea de informații cu privire la alte puncte de interes arheologic, obiective ce urmează să fie studiate prin săpături sistematice în urma cărora nu este deloc exclusă posibilitatea aflării unor așezări și fortificații din epoca fierului, necunoscute încă.

Consistentul grupaj al vestigiilor datînd din epoca de debut a fierului pe cuprinsul României se continuă și se amplifică pe parcursul epocii secunde a fierului, interval de timp ale cărui începuturi se situează între ultimele decenii ale secolului al VI-lea î.e.n. și primul sfert al veacului al V-lea î.e.n. Datarea apreciabil de largă a acestui început de nouă epocă nu contravine nicidecum rigurozității cu care istoria își consemnează momentele de răscruce

din viața societății umane, deoarece cazul în speță se bazează pe procesul evolutiv al uneia și aceleiași mase de locuitori care nu și-au schimbat nici vetrele așezărilor, nici etnicul, nici principalele tipuri de obiecte de uzanță cotidiană. Tranziția la cea de-a doua epocă a fierului s-a produs gradual, în pas cu dezvoltarea forțelor de producție, în funcție de treptata perfecționare a procesului de obținere din reducerea minereurilor și a prelucrării mai diversificate a fierului.[11]. Dispunînd de tipuri de unelte din ce în ce mai diversificate, s-au putut ivi noi ramuri meșteșugărești, s-au obținut produse mai multe și mai diferențiate. Cît privește categoria de unelte specifice meșteșugului prelucrării fierului, gama tipologică a devenit atît de complexă încît se întîlnesc aproape toate genurile de scule ce existau în atelierele de fierărie din antichitatea greco-romană.

Băștinașii pămînturilor carpato-dunărene, pe care din partea secundă a primei epoci a fierului îi putem denumi cu toată certitudinea geto-daci, intraseră în faza pe care clasicii marxismului au definit-o *democrație militară,* caracterizată, printre altele, de o stare conflictuală internă provocată și întreținută de către tendințele de afirmare și dominare a vîrfurilor aristocrației locale reprezentate printr-un „rege" local.

Cu toate că se mai păstra, ca o contrapondere a aristocrației și a micilor regi regionali, adunarea poporului, ca organ al apărării intereselor majorității din uniunea tribală, func-

[11] *Istoria României,* I, p. 218—223.

țiile și puterea executorie a reprezentanților obștii erau, de obicei, eludate, mai ales în cazurile ce se cereau rezolvate cu maximă rapiditate. Astfel regii locali geto-daci deveneau treptat tot mai puternici, reușind să își întemeieze formațiuni politice și militare relativ întinse și apreciabil de stabile ca durată în timp.

Datorită faptului că întreaga cultură materială a tuturor geto-dacilor din aria carpato-dunăreano-pontică este, într-atît de unitară încît, în alternativa introducerii unui grup de fragmente ceramice, spre exemplu, descoperite într-una din așezările din Crișana, Maramureș și Banat, în materiale arheologice de același gen tipologic scoase la iveală din perimetrul geto-dacic muntean sau moldovean, nici cei mai experți specialiști în cunoașterea olăriei autohtone nu le-ar putea separa pe zone de proveniență. Prin urmare, o delimitare a formațiunilor politico-militare axată pe interpretarea diferențelor sesizate în cultura materială nu este posibilă. Totuși, geto-dacii au avut și un element specific unor arii teritoriale mai restrînse, și anume monedele emise de uniunile tribale,[12] piese numismatice utilizabile, cu deosebire, în perimetrul aflat sub conducerea forului politic unional tribal a cărui autoritate a creat tipul monetar respectiv.

Pe cuprinsul Daciei monedele au intrat în uzanța schimburilor comerciale de timpuriu, în cursul secolului al V-lea î.e.n. — monedele grecești și emisiuni ale orașului-cetate Histria —, iar începînd cu veacul următor au în-

[12] Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 55, 69, 71—108, 132—178, 186—274.

ceput să circule intens monedele macedonene ștanțate sub regii Filip al II-lea (359—336) și Alexandru cel Mare (336—323 î.e.n.). Prin secolul al III-lea î.e.n. geto-dacii a căror economie s-a dezvoltat foarte mult și moneda din afară nu era în cantități îndestulătoare față de intensificarea schimburilor de pe piața internă, au înființat monetării proprii. Monedele emise de autohtoni nu erau de un tip unitar, ci fiecare comunitate tribală, sau mai precis uniune tribală, și-a creat moneda proprie, cu însemne specifice. Cu toate că au împrumutat și copiat modele din aria greco-macedoneană, au inițiat un stil original al reprezentărilor figurative imprimate pe monede prin o excesivă schematizare, astfel încît emisiunile geto-dace sînt de neconfundat cu celelalte monede contemporane lor.

Numismații au reușit să stabilească atît o ordine cronologică a emisiunilor monetare geto-dacice, cît și aria lor mai intensă de răspîndire. Astfel, o primă fază principală a monetăriei locale se eșalonează în timp pe parcursul secolului al III-lea și prima jumătate a celui următor, iar centrele de emisie mai importante sînt situate în vestul și nordul Daciei : tipurile Banat, Criciova și Ramna în sud-vest ; tipurile Crișeni-Berchieș și Șilindia-Chereluș în vest ; tipurile Tulghieș, Tonciu și Sighet în zonele Sătmar și Maramureș. Contemporane cu aceste tipuri mai sînt, în Oltenia, tipul Larissa și cu cap janiform, iar în Moldova tipul denumit Huși-Vovriești.

Rezultă așadar, din enumerarea tipurilor numismatice, o relativ mare diviziune tribală, dacă considerăm fiecare tip monetar ca expresie a unei formațiuni politice și militare de sine stătătoare.

Faza secundă a monetăriei geto-dace corespunde, în timp, de la mijlocul secolului al II-lea î.e.n. pînă la constituirea statului independent și unitar sub conducerea lui Burebista. Un prim grup de monede, denumite de specialiști tipul Vîrteju-București, e răspîndit în partea centrală a Cîmpiei Muntene, aria lor acoperind o foarte bogată și unitară zonă arheologică getică în al cărei cuprins se află așezările fortificate Cetățeni, Crăsani, Popești, Tinosu, Vlădicească, Zimnicea din Muntenia și Hărman, Brașov în colțul sud-estic al Transilvaniei.

Al doilea centru monetar getic din această perioadă „acoperă" cu producția sa numismatică nord-estul Munteniei și partea sudică a Moldovei. Este vorba de monedele de tip Dumbrăveni și Inotești-Răcoasa, despre care se presupune că au aparținut unei uniuni tribale getice ale cărei fruntarii începeau de la rîul Buzău (anticul Museios) și se terminau pe cursul inferior al Siretului. În aceste părți s-au descoperit centrele fortificate getice de la Cîndești, Cîrlomănești, Pietroasele și Poiana Siret.

Începînd de la malul din dreapta rîului Olt și pînă în părțile estice ale ținutului bănățean sînt răspîndite monedele celei de-a treia mare uniune tribală geto-dacă, denumite tipul Ani-

noasa-Dobrești (cunoscute și sub numele de imitații dacice de tip oltean, deoarece un timp mai îndelungat asemenea piese numismatice s-au descoperit exclusiv în Oltenia).

Cît privește cea de-a patra uniune tribală de dimensiuni teritoriale considerabile a putut fi localizată prin descoperirile monedelor dacice de tip Rădulești-Hunedoara. Ele sînt răspîndite pe văile Tîrnavelor și Mureșului Mijlociu, precum și la sud de Mureș, în zona deluroasă-muntoasă a masivului Sebeșului, loc în care sînt situate Sarmizegetusa Regia și linia cetăților ce îi barau căile de acces.

Schimbările survenite în modul de organizare politică și militară ulterioare secolului al V-lea î.e.n., cînd în societatea geto-dacă au început să se distingă o serie de elemente ce dețineau funcții în conducerea treburilor obștii, au dus la crearea unor noi genuri de fortificații ce nu mai aveau rolul de refugiu pentru colectivitățile care le-au construit, ci erau sedii permanente ale căpeteniilor tribale. Această modificare de optică s-a concretizat prin apariția unor cetăți de dimensiuni mai mici, dar care erau locuite permanent, iar în interiorul incintei se ridicau felurite construcții cu rosturi politice și religioase.

Noul tip de fortificație are o incintă mult mai mică, în comparație cu cetățile de pămînt din secolele X—VI î.e.n., fiind preferate locurile înalte, înconjurate de pante sau cursuri de ape. De obicei în porțiunea de teren în care promontoriul se leagă natural de mediul înconjurător s-a procedat la izolarea platoului superior printr-un șanț de mari dimensiuni,

adînc de la 8 pînă, uneori, la 20 m, avînd lățimea, la nivelul solului, de 30—70 m. De reținut că și acum mijlocul cel mai important al fortificației a rămas „tradiționalul" șanț, utilizat pe aceste meleaguri începînd cu cetățile epocii bronzului tracic, doar că proporțiile erau acum cu totul altele.

Acest gen de cetate geto-dacică îl avem atestat arheologic nu numai într-o anumită zonă, ci pe întreaga vatră milenară de geneză și neîntreruptă evoluție a descendenților tracilor de miazănoapte, geto-dacii (cetăți ce se aseamănă în privința modalităților de construcție, a dimensiunilor și a suprapunerii nivelurilor de locuire) : în Moldova, la Brad, Cîndești, Fitionești, Poiana, Cîndești ; în Muntenia, la Cîrlomănești, Popești, Piscu-Crăsani, Tinosu ; în Oltenia la Ocnița-Vîlcea, Sprîncenata, Polovragi ; în Banat și Crișana, la Vărădia, Jidovar (actualmente Jasenovo, în R.S.F. Iugoslavia), Pecica, Tășad, Biharia ; în Transilvania, la Cugir, Cucuiș, Ardeu-Bozeș, Cozia-Deva, Cîmpuri-Surduc, Inuri, Marca, Senereuș, Sighișoara ș.a. Cît privește Dobrogea, geții de pe aceste meleaguri, pe care săpăturile arheologice îi semnalează pretutindeni — Constanța, Tariverde, Bugeac, Enisala, Murighiol, și chiar la Histria (în cadrul sectorului denumit de arheologi „Z") —, își au fortificațiile proprii, construite în „stilul tradițional", cum sînt cele de la Capidava, Canlia, Ostrov ș.a. [13].

[13] Constantin Buzdugan, *Cetăți dacice din Moldova*, în „Carpica", 15, 1983, p. 125—150 ; Mioara Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București,

Asemănarea pînă aproape de identitate a fortificațiilor geto-dace, unele situate chiar la 1 000 km distanță, este rezultanta logică, firească, a unor experiențe și trăiri istorice comune, în mediile culturale ale aceluiași organism etnic care și-a păstrat și perpetuat de-a lungul secolelor unitatea, chiar dacă pe planul organizării politice se mai păstrau diferențieri de la un ținut la altul. Tendința era, așa cum o demonstrează arheologic răspîndirea tipurilor monetare geto-dace, ca numeric, formațiile politice să se restrîngă, mărindu-și totodată aria teritorială. Doar într-un interval de timp ce nu a depășit două sute de ani s-a ajuns de la circa douăsprezece tipuri de monede autohtone la doar patru grupuri principale,[14] indiciu că circa opt formațiuni politice au sfîrșit prin a se uni.

Procesul evolutiv al societății geto-dace, prin contopirea mai multor triburi și uniuni tribale, avînd ca rezultantă generală apariția de veritabile nuclee statale, n-a avut o desfășurare pe deplin lină, bazată numai pe înțele-

---

1979, p. 75—82 și *Itinerare arheologice din Cîmpia Munteană*, București, 1985 ; Ion Horațiu Crișan, *Itinerare arheologice transilvănene*, București, 1982 ; Ioan Glodariu, *Arhitectura dacilor*, Cluj-Napoca, 1983, p. 50—66 ; Mihai Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei*, în „Pontica", VI, 1973, p. 10—60 și *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, în „Pontica", XIII, 1980, p. 58—65 ; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 22—23.

[14] Constantin Preda, *Monedele*, în „Transilvania", IX (LXXXVI), 1980, p. 22—23.

gerea dintre comunități. În cele mai multe cazuri unificările se produceau prin lupte interne, situație evidențiată arheologic prin încetarea bruscă a existenței anumitor cetăți geto-dace, prin secolele al III-lea și al II-lea î.e.n. fără să fi avut loc în acel interval de timp pătrunderi de populații venite din exteriorul vetrei în care s-a format poporul geto-dac. Cele enunțate anterior se pot constata chiar în cadrul unei săpături arheologice întreprinse în complexul de locuire dacică de la Cîmpuri-Surduc [15], localitate situată în șiragul de așezări fortificate dacice de pe cursul mijlociu al Mureșului. Cetatea dacă cea mai veche, o fortificație de aspect circular, amplasată pe un bot de deal (cu elemente de apărare tradiționale — șanț, val de pămînt și palisadă din lemn) a fost incendiată și abandonată definitiv după distrugere. Dar, amănunt interesant, la numai 1,5 km distanță de fortificația demantelată s-a descoperit o altă cetate amplasată într-un loc cu posibilități de observare a căii de acces principale, venind din apusul ariei locuite de daci, către partea centrală a Transilvaniei, valea Mureșului.

Fenomenul nu este nicidecum singular pe cuprinsul locuit de poporul geto-dac, fortificații distruse și părăsite fiind semnalate în toate regiunile țării noastre.

Contenirea existenței unora dintre cetățile centre ale triburilor a fost cauzată de consi-

---

[15] Mircea Valea, Liviu Mărghitan, *Așezarea dacică de la Cîmpuri-Surduc*, în „Sargetia", IV, 1964, p. 65—72.

derații strategice de moment și nu a însemnat încetarea locuirii geto-dacice în zonele respective. Dimpotrivă, așezările sătești au continuat să existe și să se dezvolte pe scara timpului. Teritoriile din care s-a constatat încetarea rolului unei cetăți n-au rămas fără aceste importante elemente defensive ale lumii antice, edificîndu-se altele, la diverse distanțe — unele surprinzător de apropiate — de vechile fortificații. Cazul enunțat de la Cîmpuri-Surduc îl aflăm și la Ocnița [16], unde, la mică distanță unele de altele, se află trei cetăți dacice (evident cu etape succesive de funcționalitate).

Pe cuprinsul spațiului locuit de geto-daci au avut loc în decursul timpului și unele pătrunderi ale unor grupuri etnice migrate din alte părți ale Europei. Cel mai însemnat grup etnic migrat în aria teritorială geto-dacică a fost acela al celților. Porniți către estul continentului, avînd ca locuri de plecare nord-vestul Peninsulei Iberice și estul Franței actuale, o parte din ei au pătruns în cîmpia vestică a țării noastre cam în a doua jumătate a secolului al IV-lea. Purtători ai unei apreciabil de avansate metalurgii a fierului, avînd o cavalerie redutabilă — călăreții fiind înarmați cu săbii lungi din fier — au înfrînt rezistența localnicilor. Dar prezența lor în mediul geografic geto-dac e marcată arheologic prin cimitire situate în localitățile transilvane Apahida, Ciumești, Curtuiușeni, Fîntînele, Tă-

[16] D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, p. 58—80.

rian, lipsind cu desăvîrșire așezările fortificate. Prezumția că celții ar fi introdus în Dacia sistemul cetăților cu ziduri din piatră cioplită, susținută începînd cu secolul trecut de unii istorici străini, s-a dovedit neconformă cu realitatea istorică. Fortificațiile din epoca clasică a civilizației geto-dacie (secolele I î.e.n. — I e.n.), chiar dacă au unele soluționări comune arhitecturii militare antice, ele au fost concepute și construite de către băștinașii acestor meleaguri, geto-dacii. De altfel, pe la sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n. nici nu exista pe cuprinsul Daciei vreo populație alogenă infiltrată în masa autohtonilor, migratori în stare să edifice impresionantul sistem de fortificații.

Referitor la migrația populației de neam germanic, bastarnii, se aflau în secolul al III-lea î.e.n. în perimetrul restrîns, delimitat de bazinul superior al Siretului, Podișul Central al Moldovei și rîul Prut. Avînd o cultură materială inferioară geto-dacilor, ei nu au influențat însă cu nimic pozitiv evoluția societății autohtone. Mai mult decît atît, ei întreprindeau expediții de pradă în sudul Dunării, fapt ce a avut drept consecință diminuarea continuă a numărului lor, fiind definitiv înlăturați de către Burebista. Așadar, nici fortificațiile de la estul Carpaților nu au avut absolut nici o tangență în ceea ce privește concepția arhitecturală militară, și realizarea lor practică, cu migratorii bastarni.

Societatea geto-dacică evoluase pînă în preajma secolului I î.e.n. într-o asemenea măsură, încît apăruseră în sînul ei trei factori

social-politici și militari primordiali : poporul de rînd (care era elementul majoritar), aristocrația gentilico-tribală (deținătoare de considerabile bunuri materiale și totodată bine înzestrată cu arme), și monarhia incipientă (reprezentată prin anumite vîrfuri ale aristocrației tribale învestite cu drepturi decizionale în viața comunităților tribale). Cetățile getodace reflectă încă din secolul al II-lea î.e.n. această situație, avînd structurări diferențiate ale ariei locuite : la Popești, Poiana-Tecuci, Răcătău, Brad-Bacău, Ocnița-Vîlcea, Pecica, Piatra Craivii, Arpaș etc. Interiorul fortificat e ocupat, de regulă, de o clădire impunătoare, veritabil palat, cu rol administrativ, politic, militar, și poate, chiar religios. Spațiul din fața edificiului central, lăsat liber, servea ca loc de adunare, schimburi comerciale, un anumit „centru civic" al cetății (la Răcătău acest teren era pavat cu dale din piatră). Cea de-a doua parte a așezării o formau locuințele masei de rînd, cu o serie de ateliere meșteșugărești (fierării, olării etc.), iar dincolo de zona locuită se afla cimitirul, în care s-au găsit și morminte princiare, cum sînt cele de la Cugir Răcătău și Bunești.

Așadar, cetățile geto-dacilor erau adevărate nuclee ale unui tip complex de așezare ce se apropiase foarte mult de ceea ce erau orașele din antichitate, situație asupra căreia a atras atenția, încă din deceniul al doilea al secolului nostru, eminentul arheolog Vasile Pârvan. Descoperirile arheologice din ultimii ani au demonstrat cu prisosință că geto-dacii au atins, în preajma secolului I î.e.n., faza așezărilor

preorășenești, astfel încît orînduirea tribală își găsea grabnic sfîrșitul.

Dar nu ar fi cîtuși de puțin potrivit să ne imaginăm simplist și liniar procesul formării statului geto-dacilor[17]. Cu toate că, privind în curgerea multor secole evoluția societății autohtone, distingem o direcție unitară constant ascendentă a lumii geto-dace din aria carpato-dunăreano-pontică, formarea propriuzisă a statului pe aceste meleaguri a fost rezultatul unor frămîntări social-politice îndelungate, în decursul cărora progresele spre stadiul statal erau întrerupte de ani de stagnare sau de evoluție foarte lentă.

Mărturiile arheologice referitoare la civilizația materială a lumii geto-dace, prin consistența și diversitatea lor, înfățișează o îndelungată și ascendentă evoluție economică a societății autohtone, dezvoltare ce nu mai putea continua în cadrul devenit perimat al orînduirii comunei primitive, în care uniunile tribale dețineau pozițiile dominante. Continuarea dezvoltării poporului geto-dac cerea o altă modalitate de organizare social-politică, de perspectivă mai largă, ce permitea atît evoluția neîngrădită a meșteșugurilor, cît și a relațiilor comerciale extinse, fără de care producția de mărfuri ar fi intrat în „crize de supraproducție". Or, aria relativ restrînsă a teritoriului uniunilor tribale nu facilita, decît pînă la anumite limite relativ reduse, dezvoltarea meșteșugărească (și chiar a agriculturii) deoarece nu existau toate resursele natu-

[17] Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 20—31, 32—47.

rale necesare — bunăoară în anumite zone nu se găseau zăcăminte de fier — unei industrii a fierului, ele fiind situate în pămînturile deținute de altă uniune tribală. Aceleași inconveniente se pot constata și în perspectivele de viitor ale negoțului, deoarece piața de desfacere unional tribală reprezenta, datorită ariei sale restrînse, o frînă pentru un comerț ce se afla în plină înflorire.

Istoriografia a susținut, într-o perioadă nu prea îndepărtată de anii noștri, că statul la geto-daci își datora geneza apariția în aceste părți ale Europei a pericolului roman, imperiul caesarilor Romei atingînd în vremea lui Augustus malul drept al Dunării. Dar, în decursul expansiunii romane pe continent au mai fost și alte populații aflate în stadiul de organizare politică și militară unional tribală, și, cu toate că supunerea era de-a dreptul acută în cazul lor, nu s-a ajuns la constituirea unor state. Cei amenințați direct de oștirile Romei au căutat să le înfrunte cu forțele militare tribale conduse de aristocrația tribală gentilică. Ținînd cont de faptul că Imperiul roman, în decursul secolului al II-lea î.e.n. și chiar în prima jumătate a celui următor, nu avea nici un scop strategic care să impună anexarea teritoriului geto-dacic de la miazănoapte de Dunărea carpatică, elementul extern mobilizator în grăbirea formării statului geto-dac nu mai poate fi luat în considerare decît într-o extrem de modestă măsură.

Realele cauze s-au conturat și dezvoltat chiar în sînul societății autohtone, a cărei unitate de civilizație materială e cu prisosință confirmată de către arheologie, în timp ce unitatea etnică

și lingvistică a fost observată încă de istoricii antici, în frunte cu Strabon (64/63 î.e.n. — 21 e.n.) care a spus-o limpede : „Dacii au aceeași limbă ca și geții“ [18]. Rămînea de trecut impedimentul reprezentat de aristocrația gentilică a cărei situație politică, socială și economică ar fi fost supusă unor îngrădiri de către o autoritate mai puternică, așa cum era statul reprezentat prin persoana unui monarh autocrat.

În împrejurări istorice a căror desfășurare a fost foarte succint descrisă de pana erudiților din antichitate, fapt ce a declanșat în istoriografia modernă a zilelor noastre ample discuții generatoare de concluzii nu o dată contradictorii, societatea geto-dacă a dat personajul, cu largi vederi politice și înalte virtuți strategice, prin care s-a întemeiat cel dintîi stat din vatra de formare și milenară locuire a neamului geto-dacilor Burebista [19].

Deținător, din anul 80 î.e.n., a puterii depline pe cuprinsul Daciei, Burebista a dispus încă de la începutul domniei de rețeaua fortificațiilor ce aparținuseră uniunilor tribale, chiar dacă în acțiunea unificatoare, înfrîngînd unele tendințe separatiste, a purtat bătălii locale cucerind și incendiind cetățile celor ce nu îi recunoșteau autoritatea. Ni se pare concludent oglindit acel efort de aducere sub ascultare a unora dintre șefii militari locali, care, din diverse motive, nu înțelegeau necesitatea constituirii statului, prin surprinderea în săpăturile arheologice a fortificațiilor a căror exis-

---

[18] *Izvoare*, I, p. 239.

[19] Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca* sa, ed. II, București, 1977, p. 158—178.

tență s-a încheiat în primele decenii ale secolului I î.e.n. Pe lîngă cazul amintitei cetăți de la Cîmpuri-Surduc, din punctul topografic „La Mănăstire", mai consemnăm cetatea de la Zimnicea, în al cărei interior stratul de cultură materială getică avea profunzimea de pînă la 2,80 m (dovedind că aici a existat un puternic nucleu de locuire începînd cu secolul al IV-lea î.e.n.), a cărei existență a contenit în secolul I î.e.n., apoi se semnalează încetarea existenței centrului tribal fortificat al geților de pe Oltul inferior, de la Sprîncenata ș.a.

„Zestrea" cetăților regatului burebistan, întărituri care deși nu reprezentau în toate cazurile ultimul cuvînt al arhitecturii militare din acea vreme, a fost destul de consistentă, chiar suficientă față de eventualitatea pericolelor externe ce se conturau în acei ani.

Pentru o mai bună imagine de ansamblu asupra fortificațiilor Daciei vom proceda la o succintă prezentare a acestora, nu pe ținuturi, ci în ordinea alfabetică a localităților actuale în al căror perimetru administrativ s-au cercetat cetățile geto-dace : *Angheluș* (județul Covasna), *Ardeu* (județul Hunedoara), *Arpașu de Sus* (județul Sibiu), *Barboși* (județul Galați), *Bănița* (județul Hunedoara), *Berindia* (județul Arad), *Bernadea* (județul Mureș), *Bixad* (județul Covasna), *Bîtca Doamnei* (județul Neamț), *Blidaru* (județul Hunedoara), *Bradu* (județul Bacău), *Breaza* (județul Brașov), *Bretea Mureșană* (județul Hunedoara), *Bîzdîna* (județul Dolj), *Bunești* (județul Vaslui), *Cașinu Mic* (județul Covasna), *Căpîlna* (județul Alba), *Căpîlnaș* (județul Arad), *Cernatu* (județul Covasna), *Cetățeni* (județul Argeș), *Gîmpuri Surduc* (Cetă-

țuie) (județul Hunedoara), *Cîndești* (județul Vrancea), *Cîrlomănești* (județul Buzău), *Clit* (județul Arad), *Costești* (județul Hunedoara), *Coțofenii din Dos* (județul Dolj), *Covasna, Cristur* (județul Covasna), *Cozla* (județul Neamț), *Cucuiș* (județul Hunedoara), *Cugir* (județul Alba), *Deva* (județul Hunedoara), *Divici* (județul Caraș-Severin), *Filiași* (județul Covasna), *Ghindari* (județul Mureș), *Grădiștea* (județul Vîlcea), *Grădiștea Muncelului* (județul Hunedoara), *Jigodin* (județul Harghita), *Marca* (județul Sălaj), *Medișorul Mare* (județul Covasna), *Mînăstioara* (este un interesant caz de refacere a vechii cetăți „hallstattiene") (județul Vrancea), *Ocnița* (județul Vîlcea), *Odorheiul Secuiesc* (județul Harghita), *Pecica* (județul Arad), *Pescari* (județul Mehedinți), *Piatra Craivii* (județul Alba), *Piatra Roșie* (județul Hunedoara), *Piatra Șoimului* (județul Neamț), *Piscu-Crăsani* (județul Ialomița), *Poian* (județul Covasna). *Poiana* (județul Galați), *Polovragi* (județul Gorj), *Popești* (județul Giurgiu), *Porumbenii Mari* (județul Harghita), *Racoș* (județul Brașov), *Racu* (județul Harghita), *Rîșnov* (județul Brașov), *Săcălăsău Nou* (județul Bihor), *Sărățel* (județul Bistrița Năsăud), *Sighișoara* (județul Mureș), *Socu-Bărbătești* (județul Gorj), *Satu Nou* (județul Constanța), *Săvîrșin* (județul Arad), *Stenca-Liubcova* și *Stenca-Gornea* (județul Mehedinți), *Secuieni* (județul Bihor), *Șeica Mică* (județul Sibiu), *Șimleu Silvaniei* (județul Sălaj), *Tășnad* (județul Bihor), *Teliu* (județul Brașov), *Tinosu* (județul Prahova), *Tisești* (județul Bacău) *Tilișca* (județul Sibiu), *Vărădia* (județul Caraș-Severin), *Vlădiceasca* (județul Ialomița), *Zetea* (județul Harghita), *Zidovar*

(actualmente Jasenovo, în Banatul iugoslav) ş.a.

Ne-am limitat în enumerarea de mai sus la fortificaţiile geto-dace investigate prin săpături arheologice, cifra ridicîndu-se la aproape 70 (67), dar dacă le-am lua în considerare şi pe acelea care s-au identificat în teren prin căutări de suprafaţă (obiective ce se vor studia în viitor) apreciem că s-ar însuma peste o sută de cetăţi de diferite mărimi, plasate ca o reţea pe întreaga suprafaţă a Daciei.

Admiţînd, cum dealtfel o fac majoritatea celor ce se ocupă de cercetarea arheologică a lumii geto-dace, că cetatea de scaun a lui Burebista a fost în perimetrul masivului montan de la sud de Orăştie [20], fie că este vorba de cetatea de la Costeşti, sau aceea de la Grădiştea Muncelului, rezultă că reţeaua de fortificaţii înconjura în cercuri succesive, tot mai largi, nucleul politic, militar şi religios al statului geto-dac. Chiar dacă iniţial cetăţile tribale n-au fost concepute să apere o anume zonă din partea centrală a Daciei, fiind de regulă amplasate în puncte cheie de acces, cuprinderea lor într-un amplu sistem defensiv pan-dacic nu a prezentat nici o dificultate.

---

[20] Discuţii controversate s-au purtat între Radu Vulpe şi Constantin Daicoviciu asupra ţinutului geto-dac originar al lui Burebista. R. Vulpe presupunea că regele unificator făcuse parte dintr-o familie aristocratică din Cîmpia Munteană, pe cînd C. Daicoviciu a emis ipoteza că Burebista provenea din nobilimea dacică „transilvană". Ambii istorici afirmau că reşedinţa regală a Daciei burebistane era Sarmizegetusa (Grădiştea Muncelului, judeţul Hunedoara).

O dată cu întemeierea statului independent și unitar al Daciei, Burebista a putut avea, și a avut, la îndemînă un veritabil bastion definitiv la scara întregii sale țări, pe al cărui suport și-a consolidat puterea, a inițiat și a desfășurat o foarte activă politică externă, conjugată cu expediții militare menite să înlăture chiar din locurile de pornire atacurile scordiscilor, ale boilor și tauriscilor. Totodată, el și-a consolidat situația și în partea de sud-est trecînd sub ascultarea sa și pe geții din Dobrogea, împreună cu cetățile lor.

Pătrunderea lui Burebista cu oștile sale în ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră, eveniment petrecut imediat după anul 55 î.e.n. — știre consemnată atît de către Strabon *(Gegraphia,* VII, 3, 11), cît și de Dion Chrysostomos (cca 40—120 e.n.) *(Orationes,* XXXVI, 4) — nu e de interpretat ca o acțiune de cucerire, ci de integrare a Dobrogei getice în firești granițe ale Daciei. Acest lucru e dovedit arheologic prin evoluția normală a teritoriilor rurale locuite de populația majoritară a Dobrogei antice, geții. Transmiterea numelor de localități getice dobrogene ca Aegyssus, Arcidava, Capidava, Carsium, Genucla, Troesmis pînă tîrziu în epoca romană e o dovadă a importanței respectivelor centre getice, într-atît de cunoscute de masa locuitorilor încît schimbarea denumirilor adînc înrădăcinate n-a mai fost posibilă.

O modificare a sistemului de fortificare getodac s-a petrecut aproximativ din finalul secolului ultim al erei vechi, cînd, la tot mai multe cetăți apar ziduri din piatră ecarisată, părți ce denotă o intervenție a unor persoane specializate în asemenea construcții. Un zid din blocuri

paralelipipedice din piatră, oricît ar fi de simplu, obligă existența anticipată a unui calcul estimativ al numărului de părți componente, o predimensionare și stabilire a formei acestora — blocurile de la colțuri și extremitățile superioare necesitînd o altă dimensiune și o anumită înclinare a laturilor. Aceste calcule de început erau cu atît mai necesare cu cît materialul litic brut nu mai provenea din imediata vecinătate a cetății ce se clădea sau se moderniza în conformitate cu noile tehnici de asaltare a fortificațiilor, ci se obținea din cariere de piatră situate la mari distanțe. De exemplu, pentru toate cetățile din zona de la sud de Orăștie s-a extras piatra dintr-un deal situat în valea Streiului, nu departe de actualul oraș Călan, județul Hunedoara.

Se consideră că lucrările de anvergură la cetățile geto-dacilor s-au efectuat în timpul domniei celui ce a refăcut unitatea regatului Daciei, Decebal, regat divizat în patru părți (ceea ce face să corelăm știrea transmisă de izvoarele literare cu cele patru mari uniuni tribale identificate pe baza ariei de răspîndire a monedelor geto-dace), iar mai apoi în cinci, după dispariția de pe scena istoriei a lui Burebista (anul 44 î.e.n.). Nu trebuie să ne axăm pe ideea că anii în care Decebal a stat în fruntea statului dac reprezintă o durată de timp restrînsă pentru un volum atît de mare de lucrări de fortificare. Așa cum o dovedește cercetarea recentă asupra cronologiei regilor daci și sistemul de înscăunare pe bază ereditară, Decebal, în calitate de fiu (sau nepot) al regelui Scorillo (28/29 — 68/69 e.n.), a deținut importante funcții cu mulți ani înainte de învestirea cu

titlul suprem de rege al Daciei. Printre acțiunile săvîrșite în anii aceia e necesar să o admitem și pe aceea de schimbare, la principalele cetăți, a sistemului defensiv, prin construirea de ziduri și turnuri din blocuri din piatră lucrate în carieră. Astfel, la cei aproape 19 ani de domnie efectivă, i s-ar mai putea adăuga zece sau chiar cincisprezece ani în cursul cărora Decebal s-a preocupat de consolidarea cetăților regatului la a cărui conducere urma să vină cît de curînd. Tot mai frecventele bătălii cu oștile Romei l-au făcut de timpuriu să înțeleagă că reușita rezistenței Daciei stătea în ridicarea cît mai grabnică a unor cetăți mai durabile, capabile să reziste la asalturile unor armate bine instruite și înzestrate cu mașini de război, așa cum erau trupele romane.

Decebal a intuit poate, mai mult decît cei ce se aflau în acel moment în fruntea regatului Daciei, că atacarea prin raiduri surprinzătoare împotriva castrelor din provinciile sud-dunărene au putut doar amîna, nu însă a împiedica, pătrunderea romanilor pe cuprinsul Daciei. Conștienți de acest fapt, regii dacilor, îndeosebi Duras-Durpaneus și urmașul său la tron, Decebal, au pregătit cu tenacitate și minuțiozitate apărarea statului amenințat de o iminentă și hotărîtoare confruntare armată cu cea mai desăvîrșită alcătuire militară a lumii antice, armata romană.

Sub o atentă îndrumare a unui for militar central al Daciei, organism care cu siguranță a existat — deoarece multitudinea aspectelor de strategie și tactică a apărării țării nu putea fi opera unei singure persoane —, corp de co-

mandă din care Decebal în calitatea sa de prezumtiv moştenitor al scaunului regal nu putea lipsi, Dacia secolului I al erei noastre a fost înzestrată cu un ingenios *sistem* de cetăţi, folosindu-se în considerabilă măsură zestrea de fortificaţii rămase în stare de funcţionalitate încă din secolul precedent. Statul dac nu opunea celor ce intenţionau să îl supună prin forţa armelor doar un număr oarecare de cetăţi mai mult sau mai puţin puse la punct spre a rezista mijloacelor de asediu ale adversarului, ci fortificaţiile sale erau astfel amplasate în teren încît este cît se poate de vizibilă o unitate de scop, şi anume apărarea marelui centru politico-militar şi cultural-religios care era *Sarmizegetusa Regia*. Dacă cetăţile mai îndepărtate de nucleul statal au fost întărite cu şanţuri mai adînci decît cele din fazele anterioare, sau li s-au adăugat porţiuni de zid din piatră, peste care s-au ridicat palisade din trunchiuri de copaci, pe măsură ce ne apropiem de cetatea de scaun dacică, cetăţile îmbracă haina celor mai moderne — de pe atunci — sisteme de arhitectură militară.

Zidurile compuse din doi pereţi din piatră tăiată în blocuri paralelipipedice, între care se punea o umplutură din pămînt şi bolovani, devin principalul obstacol opus atacatorilor. Acest mod de construcţie a fost atît de utilizat de către arhitecţii militari din Dacia, încît a fost denumit *murus Dacicus* (în limba latină *murus* = zid, perete). Cele două paramente din piatră aveau înălţimea de cca 5 m, iar grosimea zidului era de 3 m (pentru o mai mare rezistenţă anumite blocuri erau prinse transversal, în interior, prin intermediul unor bîrne din

lemn, fixate în locașuri triunghiulare tăiate anume în piatra zidurilor).

O mare atenție s-a acordat sistemului de intrare în cetăți, construindu-se porți cuprinse în turnuri al căror interior era întortocheat. În eventualitatea forțării porții de către oștirea dușmană, zidăria masivă nu îngăduia o pătrundere a atacatorilor în număr mare. Grupul o dată intrat era silit să facă două sau chiar trei schimbări de direcție, fiind astfel expus la atac din ambele flancuri. Este așa-numita „intrare în clește" sau „cu piedică", pe care o întîlnim la aproape toate fortificațiile dacice din timpul lui Decebal.

Un important element defensiv adăugat cetăților băștinașilor îl reprezintă platformele de luptă, de mari dimensiuni, pe care se așezau felurite mașini de război, constînd din aruncătoare de sulițe și pietre, armament pe care istoricul antic Dio Cassius îl consemnează atunci cînd descrie înzestrarea armatei dace din timpul lui Decebal.

Ca auxiliar defensiv pe diferite platforme naturale sau artificiale, s-au ridicat turnuri izolate, pentru observare suplimentară asupra unor porțiuni de teren mai greu de supravegheat din cetatea propriu-zisă. Din respectivele turnuri se puteau susține contraatacuri asupra trupelor ce asediau zidurile fortificației principale, mărind șansele defensive. Totodată, turnurile serveau la bararea acelor porțiuni de drum către cetate, drumuri, situate pe pante cu redusă înclinație, deci propice escaladării nu numai de către soldați, ci și de mașinile de asediu.

Inventivitatea arhitecților militari din Dacia secolului I e.n. e reliefată și prin îmbunătățirile constructive aduse zidurilor cetăților. De exemplu, la Piatra Roșie, județul Hunedoara, ca element nou este o a doua incintă construită din pietre de stîncă locală, clădite cu atîta iscusință încît folosirea mortarului ca element de ligatură n-a mai fost necesară. La cetatea dacică de la Piatra Craivii, județul Alba, blocurile zidului au fost așezate pe un „pat" rezultat din săparea și nivelarea solului stîncos. Între blocurile paralelipipedice, la distanța de 1,5 m s-au introdus în zid (fața exterioară a acestuia) stîlpi verticali de piatră, înalți de 1,2 m, ca un fel de contraforți cu aderență mai mare la terenul în pantă. Cetatea dacică de la Piatra Neamț avea zidul gros de 3,5 m, construit din blocuri de piatră, într-o tehnică apropiată de așa-numitul *opus quadratum*. Temelia zidului de incintă o forma un strat de pietriș de rîu, peste care s-a aplicat o „manta" din lut. Pe acest fundament bine lipit de stînca dealului s-a clădit masivul perete din piatră, care, așezat pe stratul de lut, s-a înfipt trainic în acesta, fiind astfel eliminat pericolul unor eventuale alunecări.

Prin îmbinarea unor procedee tradiționale de fortificare, ca șanțuri, valuri de pămînt, palisade din lemn, cu tehnici noi de construcție — ziduri din blocuri ecarisate, porți „în clește", platforme de luptă, ridicarea de turnuri adiacente — statul dac poseda în timpul domniei regelui Decebal un sistem de apărare deosebit de eficace, de proporții ce acopereau aproape întregul spațiu etnic al acestui popor. Dar, aceste cetăți, mari sau mici, mai dispuneau de

o calitate defensivă ce le sporea cu mult rezistența. Este vorba de garnizoanele oștenilor daci care aveau o îndelungată experiență în luptele de apărare în forturi, experiență dobîndită de la strămoșii traci ce ridicaseră cetăți pe aceste meleaguri încă din epoca bronzului.

Ansamblul fortificațiilor din Dacia, ajuns la maxima sa dezvoltare și modernizare în anii domniei lui Decebal, *era cel mai complex și extins sistem defensiv pe care armatele romane l-au întîlnit în drumul lor de cucerire a continentului european.* Fără a fi inexpugnabil pentru forța de șoc a legiunilor Romei, acest sistem defensiv a pus mari probleme de ordin strategic și tactic experimentaților generali ai corpului de comandă a împăratului Traian, făcînd — evident că împreună cu alți factori — ca războiul din anii 101—102 e.n. să nu se încheie cu alipirea la imperiu a statului condus de regele Decebal.

Aceste cetăți, despre care se poate afirma, pe solide temeiuri furnizate de rezultatele cercetărilor arheologice, că s-au plămădit pe vatra carpato-danubiano-pontică deodată cu poporul dac, au fost principalul reazem al politicii de neatîrnare dusă cu abilitate și abnegație de regii Daciei, îndeosebi de către Decebal. Fortificațiile dace, care în ansamblul lor le putem asemui cu un veritabil bastion carpatic menit să protejeze cetatea de scaun a Sarmizegetusei Regia, reprezintă cea mai grăitoare mărturie că nicicînd acest popor, nici sub Burebista, nici sub Decebal, n-a urmărit să ducă o politică de cuceriri de pămînturi îndepărtate, de supunere a unor popoare străine. Cetățile trai-

nic înfipte în vatra geto-dacică au fost prin excelență elemente defensive, definitorii pentru un popor legat prin toate fibrele ființei sale de glia străbună. Dacă regii Daciei ar fi promovat o politică de cuceriri, nu ar fi investit enorma cantitate de muncă în ridicarea numeroaselor cetăți, ci ar fi dezvoltat o armată de mare mobilitate, așa cum era cavaleria.

Decebal și-a axat aproape în exclusivitate rezistența sa pe cetățile Daciei, fortificații a căror putere a făcut ca stindardele Romei să nu fluture victorioase pe meterezele geto-dacilor decît în urma unor crîncene lupte, al căror ecou nu l-a putut șterge nici pînă astăzi, scurgerea multelor secole.

III. CONTINUATOR AL UNEI STRĂVECHI TRADIȚII POLITICE

Geto-dacii, cu toate că reprezentau, încă de la constituirea lor ca popor de sine stătător în marele grup al neamurilor trace, populația cea mai numeroasă din aria carpato-dunăreano-pontică, nu au trăit izolați de restul seminților înconjurătoare. Dimpotrivă, arheologic se constată în ansamblul culturii materiale geto-dace o serie de elemente „de împrumut" preluate de la alte comunități umane și armonios integrate în tezaurul civilizației locale, după cum și în urmele de cultură materială din lumea învecinată cu masa geto-dacă se surprind influențe ale culturii specifice acestui mare popor antic din sud-estul continentului european. Rețeaua interpătrunderilor de civilizație, despre care arheologia vorbește prin tot mai numeroase mărturii concrete, incontestabile pentru orice istoric ce își bazează concluziile cercetărilor pe principiul riguroasei respectări a dovezilor nepărtinitoare furnizate de săpăturile arheologice științific efectuate, apare în lumina noilor investigații cu mult mai complexă decît se aprecia pînă relativ de curînd.

Așa cum au scos în evidență însăși izvoarele informaționale ale lumii vechi, începînd cu scrierile lui Herodot, de foarte timpuriu s-au

abătut spre vatra de formare și multiseculară viețuire a geto-dacilor populații de alt neam, față de care băștinașii au fost nevoiți, prin forța împrejurărilor, să adopte o anume poziție, să ajungă cu noii veniți la anumite înțelegeri, la anumite convenienețe și atitudini, pașnice sau mai puțin pașnice. Toate aceste legături cu „exteriorul" poporului geto-dac, cu mult înainte de apariția celui dintîi stat pe aceste meleaguri, statul făurit de Burebista, au fost în realitate acte embrionare ale unei politici externe a comunităților tribale băștinașe.

Trebuie să remarcăm amănuntul, esențial de altfel, că, în ciuda destul de frecventelor valuri de alogeni prezenți pe cuprinsul Daciei — evident că nu concomitent și nici pe întregul spațiu stăpînit de geto-daci —, autohtonii de la miazănoapte de Dunăre au promovat cu aceștia astfel de legături încît fie că noii veniți au sfîrșit prin a fi asimilați (geto-dacii avînd față de aceștia un mod de existență superior organizat, precum și o civilizație capabilă să asimileze și să disoluționeze influențele externe, n.n.), fie că au părăsit teritoriul geto-dac. Mai mult decît atît, în cazurile unor presiuni armate sensibile, cum a fost, spre exemplu, aceea a celților, autohtonii nu au adoptat tactica părăsirii pămînturilor etnogenezei lor, continuînd să își ducă „traiul" chiar și în condiții de dominare politică temporară. Dacă totuși în anumite zone localnicii au fost obligați să-și părăsească așezările, ei s-au retras tot în cuprinsul spațiului locuit de semenii lor, asigurînd astfel, în permanență o proporționalitate etnică favorabilă lor, fapt ce le-a permis ca, de îndată ce factorul coercitiv dispărea, să revină (ei sau

urmașii lor) pe cuprinsul teritoriului locuit anterior. Nici unul dintre neamurile ce s-au peregrinat pe vatra de viețuire a societății getodacice n-au avut tăria să disloce de pe cuprinsul Daciei masive blocuri de populație, căreia să îi fi imprimat un „impuls migrator" încît cete de geto-daci să străbată continentul în căutarea unei noi patrii. Chiar și romanilor ce erau „specializați" în atenuarea densității demografice a popoarelor pe care intenționau să le cucerească, în cazul Daciei nu le-au reușit decît două acțiuni de acest gen. Prima dintre acestea a avut loc pe la anii 11—12 e.n. și s-a soldat cu luarea în captivitate de către generalul comandant al districtului militar moesic, Sextus Aelius Catus, a cca 50 000 de geți. Cea de-a doua incursiune, încheiată cu transfer de populație getică în sudul Dunării, a fost săvîrșită de către guvernatorul Provinciei Moesia, Plautius Aelianus, la anul 62 (după alte izvoare informaționale în anul 66 e.n.), fiind vorba de strămutarea a cca 100 000 de „transdanubieni" (deci nefiind în exclusivitate geți, ci mai erau bastarni, precum și celți) [1].

Avem toate motivele de a pune la îndoială veridicitatea cifrelor consemnate de izvoarele literare antice, știut fiind că exista tendința exagerării în toate privințele a rezultatelor expedițiilor întreprinse de generalii romani. Dacă mai adăugăm și amănuntul că între cele două episoade s-au interpus cinci decenii, interval de timp în care pierderea demografică din anii 11—12 a putut fi cu siguranță „recuperată",

[1] *Istoria militară a poporului român*, I, p. 136, 138.

dislocările menționate n-au avut consecințe sesizabile în raport cu masa întregului popor geto-dac. Cu certitudine că, în alternativa posibilităților facile de atragere în provinciile romane a unor loturi considerabile de populație geto-dacică, Imperiul Romei, aflat în permanență într-o insolubilă criză a brațelor de muncă și de contribuabili plătitori de impozite, nu ar fi ezitat să aducă, în mai multe rînduri, locuitori nord-dunăreni. Dar, așa cum este de presupus, geto-dacii nu erau deloc dispuși să își părăsească pămîntul și rostul vieții pentru a satisface necesitățile economice ale imperiului prin munca lor.

Dacă ținem cont de detaliul că nici măcar deliberata acțiune de constituire a Provinciei Dacia, realizată sub nemijlocita supraveghere a împăratului Traian, n-a provocat — așa cum tendențios au susținut unii istorici străini — o evacuare totală a dacilor din cuprinsul noii unități administrativ-militare imperiale, care, după cum se știe, n-a înglobat întregul teritoriu al statului Daciei, cu atît mai puțin s-a întîmplat un asemenea fapt în cele două incursiuni de relativ scurtă durată a celor doi generali menționați.

Superiori numericește în comparație cu oricare neam migrator ce s-a abătut pe aceste pămînturi, înzestrați cu o cultură materială și spirituală corespunzătoare stadiului general al majorității popoarelor Europei antice, geto-dacii etapei gentilico-tribale a existenței lor au reușit să întrețină asemenea relații cu semințiile învecinate încît aceste legături n-au afectat decît în modestă măsură, neesențial, evoluția social-economică specifică și originală a

masei geto-dacilor din vasta vatră geografică pe care o stăpîneau.

Împrumuturile de civilizație și tehnologie a prelucrării metalelor, chiar și infiltrarea unor grupări de altă etnie (celți, agatirși) s-au integrat organic în ambianța habituală autohtonă, încît o dată asimilate au devenit „părți componente" ale societății și culturii geto-dace.

Izvoarele literare antice, elaborate de învățați din afara Daciei, îi consemnează pe geto-daci doar în ipostazele în care aceștia au fost implicați în acțiuni militare sau politico-diplomatice legate de diferite persoane marcante ale timpului (împărați, regi, vestiți generali etc.) care au încercat să facă cuceriri în spațiul geto-dac, carpato-danubiano-pontic. Scrierile autorilor lumii vechi, avînd ca subiect principal faptele de arme ale adversarului (adversarilor) autohtonilor nord-dunăreni, înfățișează doar în subsidiar replica autohtonilor, lăsînd în afara descrierilor ansamblul de date și fapte petrecute în societatea băștinașă în preajma (și după) faptul *principal* inserat în filele cărții destinate unui anumit cerc de cititori. Dar chiar și în această ipostază, mărturiile scriitorilor contemporani cu poporul format din ramura de miazănoapte a tracilor, pot să ne transmită amănunte pe care pana erudiților fie că le-a omis cu bună știință, fie că autorii au apreciat ca neinteresante referirile de detaliu privitoare la un „simplu" popor de agricultori.

Însăși prima știre scrisă ajunsă pînă la noi prin intermediul *Istoriilor* lui Herodot e inserată ca un succint paragraf al descrierii campaniei militare europene împotriva sciților, expediție condusă de regele persan Darius. Re-

zultă, din modesta consemnare, o manifestare social-politică și militară, getică, pe plan extern, „strîns corelată de apărarea teritoriului și independenței, conduită ce va rămîne de-a lungul timpului o trăsătură permanentă a politicii externe a poporului geto-dac“ [2].

Este necesar să vedem în „opoziția“ armată a geților din ținutul cuprins între Dunăre și Marea Neagră, o hotărîre colectivă, prin care s-a considerat că pentru păstrarea neatîrnării era de preferat lupta armată cu un dușman superior numericește. Considerăm că succinta precizare a istoricului antic, „fiindcă s-au purtat nechibzuit“ [3], nu trebuie neapărat să vizeze exclusiv încrucișarea armelor geto-persane, ci atitudinea localnicilor față de pretențiile lui Darius. „Nechibzuința“ geților a constat mai întîi — presupunem noi — în categoricul lor refuz de a se supune cuceritoriului, așa cum au făcut confrații lor traci aflați pe traseul urmat de oastea persană. Neacceptarea de către geți a actului de supunere n-a fost, desigur, doar un gest formal, de prosternare în fața regelui venit din îndepărtata Persie, ci avea la bază obligații de natură materială pe care uniunea tribală nu se arăta dispusă să le îndeplinească.

Uniunea tribală getică din Dobrogea s-a comportat în fața primejdiei ce îi amenința libertatea ca un organism politic și militar temeinic constituit, nefiind înfricoșată de ceea ce se

[2] Constantin Daicoviciu, *Politica externă a regilor daci*, în „Revista română de studii internaționale“, 1—2, 1967, p. 142.

[3] *Izvoare*, *I*, p. 49.

juzea în legătură cu forța de șoc a armatei lui Darius. O dată ce s-a hotărît, în cadrul adunării obștești, o anume conduită și atitudine față de cuceritor, oastea getică era pregătită a le respecta prin forța armelor, ceea ce în final a și făcut.

Temerara faptă de arme a geților săvîrșită la anul 514 î.e.n., reanalizată actualmente în contextul rezultatelor săpăturilor arheologice întreprinse în ultimii douăzeci de ani pe cuprinsul dobrogean, își dezvăluie inedite aspecte. Rezistența getică ne apare acum nu numai nehazardată, ci cît se poate de firească, avînd cunoștință despre numărul mare de localități autohtone [4], așezări a căror populație activă furniza însemnate contingente de luptători. Pe aria județelor Constanța și Tulcea s-au identificat mai mult de o sută de centre getice, uniform răspîndite în întreg spațiul delimitat de Dunăre și Mare. Triburile getice, a căror populație trăia în așezările menționate, aveau potențialul militar cel mai ridicat dintre toate semințiile antice din această parte a continentului, fiind, pe plan local, o redutabilă forță. Conștienți de această calitate ele au luat hotărîrea de a nu accepta dominația noului venit, considerînd că regele persan nu putea să aibă o armată cu mult peste nivelul a ceea ce se cunoștea în materie de război în părțile sudestice ale Europei. Factorul numeric, despre care, probabil, nu posedau detalii îndeajuns de

---

[4] Mihai Irimia, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, în „Pontica", XIII, 1980, p. 66 și urm.

precise, îl apreciau a nu fi hotărîtor în bătălie, cunoscută fiind concepția și atitudinea vitejească a geților, despre care însuși Herodot găsea de cuviință să consemneze: „măcar că ei (geții, *n.n.)* sînt cei mai viteji și mai drepți dintre traci“) [5]. Tocmai acest renume despre curajul lor, credem noi, a reprezentat mobilul rezistenței geților din Dobrogea, împotrivire fără șanse de victorie pe cîmpul de luptă, dar care i-a înscris pentru viitorime în filele nemuritoare ale cărții „părintelui științei istoriei“.

Un alt aspect de natură politică al opoziției getice în fața armatei persane se poate lega de un început de cointeresare a lor în buna desfășurare a activităților meșteșugărești și de negoț ale orașelor grecești învecinate. Simțindu-se elementul militar cel mai important din ținut, geții au căutat să își păstreze și în continuare această situație în urma căreia orașele-cetăți din Pontul Stîng le acordau anumite avantaje materiale, în schimbul cărora le asigurau un climat de favorabilă evoluție. Îndeosebi săpăturile arheologice de la Albești, lîngă Mangalia, pun în lumină intense legături de natură economică dintre geții așezării autohtone anterioare ca durată în timp orașului Callatis, localitate în a cărei cultură materială de veche tradiție geto-dacă e împletită armonios cu elemente specifice lumii grecești. În temeiul acestei bune vecinătăți — cu siguranță existentă și în cazul celorlalte orașe grecești,

---

[5] General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, *Transilvania străvechi pămînt românesc*, București, 1984, p. 10—12.

dar din cauza insuficientei cercetări arheologice încă nu au fost aduse la lumină mărturiile concrete —, oștirea getică n-a pregetat să stea în calea experimentatului în războaie de cucerire, Darius I.

Pe durata secolelor V—IV î.e.n. acțiunile politico-militare ale lumii getice din Cîmpia Munteană și din Dobrogea nu puteau fi separate de veleitățile de supremație la miazănoapte de Dunăre și asupra litoralului maritim, ale statului odrizilor. Aceștia au exercitat presiuni armate asupra geților, însă rezultatele nu le-au fost favorabile atacatorilor. Uniunile tribale getice s-au împotrivit prin forța armelor, iar regatul odrid nu și-a putut întinde granițele mai la nord de Dunăre. Este verosimil ca din Dacia să fi pornit atacuri conjugate cu acțiuni similare ale regatului Macedoniei, în urma cărora statul odrizilor s-a destrămat în anii 342—341 î.e.n. Dar, din nefericire, aceste lupte dintre geți și odrizi nu au intrat în sfera politică a lumii grecești și, în consecință, n-au fost consemnate de nici un izvor literar al acelui timp.

Mereu în căutare de terenuri pentru pășunat, sciții stepelor nord-pontice au ajuns și în sudul Moldovei actuale, trecînd, pe cînd în fruntea lor se afla regele Ateas, pe pămîntul dobrogean. Dar aici, așa cum s-a întîmplat cu Darius, un rege al istrienilor — foarte probabil un conducător al uniunii tribale getice a cărui autoritate se întindea asupra Dobrogei și Munteniei — l-a întîmpinat în fruntea unei armate getice. Sciții îl învinge în luptă, iar acel ano-

nim *Rex Histrianorum*[6] a pierit în bătălie (eveniment petrecut la anul 339 î.e.n.). Nici această năvălire trecătoare, nici modestele „regate" scitice din Dobrogea, semnalate de unele izvoare antice pe parcursul secolelor III și II î.e.n., nu trebuie să ne ducă la o exagerată pondere a elementului scit în zonă. Atît Dobrogea, cît și Moldova împreună cu Cîmpia Munteană au rămas prin excelență vetre ale geților, masă în care s-au contopit, în cele din urmă, enclavele scitice așezate acolo. Posesori ai unei culturi materiale net inferioare aceleia a geților, sciții n-au lăsat urme în lumea geto-dacă în cadrul căreia s-au disoluționat grabnic și ireversibil.

Ridicarea militară a regatului macedonean sub regele Filip al II-lea n-a rămas fără consecințe pentru politica externă sud-danubiană a neamului geto-dacilor. Cu toate insistențele armate, macedonenii sînt ținuți de către uniunile de triburi getice din Muntenia pe linia Dunării, izbutind să își impună stăpînirea doar asupra geților din Dobrogea.

Pentru urmașul lui Filip al II-lea, Alexandru, ce proiecta marile sale campanii militare din Orient, stăpînirea doar a Dobrogei însemna o siguranță deplină pentru spatele frontului, deoarece geții din Cîmpia Munteană aveau posibilitatea să intervină și să alunge oștile macedonene cantonate în ținutul dintre Dunăre și Mare. Totodată, marele comandant de oști mai deținea informații că se constituise o alianță între geți și tribali, al cărei țel nu putea fi altul decît respingerea la sud de munții Haemus

[6] *Istoria României*, I, p. 227.

a macedonenilor. Tînărul și ambițiosul Alexandru, spre a-i intimida pe geți, întreprinde o scurtă incursiune la nordul fluviului[7], cucerește o așezare getică întărită, din care localnicii se retrăseseră în mare grabă abandonîndu-și avutul. Prin acțiunea lor, localnicii au urmărit probabil ca învingătorul de moment, încurajat de ușurința victoriei să se avînte imprudent spre interiorul pămînturilor getice, unde, înconjurat de băștinași urma să fie o pradă ușoară pentru oștirea locală. Dar Alexandru fie din întîmplare, fie datorită geniului său militar înnăscut, nu s-a hazardat în urmărirea fugarilor geți. Astfel atacul macedonean din anul 335 a rămas doar un interesant episod istoric, fără să fi avut alte urmări.

În anul 326 î.e.n. generalul macedonean Zopyrion îi atacă pe geți și pe aliații lor din nordul Mării Negre. Fără să izbutească cucerirea cetății Olbia, Zopyrion, cu ostașii istoviți de îndelungatul asediu, este așteptat la trecerea Dunării de o armată geto-scitică.

Caracterul agresiv al intervenției lui Zopyrion a fost pus în evidență încă din antichitate. Trogus Pompeius, în lucrarea *Istoria lui Filip*, face următoarea apreciere : „[Zopyrion] a fost omorît cu întreaga lui armată, ispășind astfel vina de a fi pornit necugetat un război împotriva unui neam care nu-i făcuse nici un rău“[8] Despre înfrîngerea generalului macedonean un alt izvor literar antic, și anume *Istoria lui Alexandru cel Mare Macedoneanul*, de Curtius Rufus, precizează : „În

[7] *Izvoare*, I, p. 585.
[8] *Ibidem*, p. 355.

timpul unei expediții împotriva geților, Zopyrion, guvernatorul Traciei, fusese zdrobit cu toată oastea din pricina unor furtuni mari și puternice, iscate pe neașteptate“ [9]. Evident că nu furtuna a fost cauza reală a usturătoarei înfrîngeri a trufașului general, ci vitejia oștenilor autohtoni care erau animați de tradiționalul lor spirit de dreptate.

Dispariția lui Alexandru cel Mare, prin neașteptatul său deces întîmplat în anul 323 î.e.n., n-a înlăturat pericolul ce amenința dinspre sud lumea geto-dacă, deoarece urmașii săi din partea europeană a întinsului imperiu macedonean își manifestau intenția de extindere a stăpînirii la nord de Dunăre. Geto-dacii se aflau în situația de protectori ai orașelor grecești, care preferau alianța cu multiseculariii lor vecini și parteneri de intense relații comerciale, decît pseudoprotectoratul regilor macedoneni al căror scop real consta în impunerea la grele plăți a orașelor-cetăți. Diadohul Lysimah, pe la anul 300 î.e.n., promova o politică de expansiune asupra întregului litoral vest-pontic și asupra căii de negoț de importanță continentală care era Dunărea. Planurile sale se loveau însă de opoziția unei puternice uniuni tribale a geților din Cîmpia Munteană, a căror politică externă se manifesta prin acțiuni menite să păstreze neatîrnate libertatea și independența. Uniunea tribală getică era, într-adevăr, interesată în slăbirea regatului macedonean și pierderea de către acesta a supremației temporare asupra orașelor de pe coasta vestică a Mării Negre, urmărind ca dezvoltatele centre meș-

[9] *Ibidem*, p. 365.

teșugărești să își desfășoare nestingherite schimburile de mărfuri cu societatea autohtonă geto-dacă. De asemenea, băștinașii nord-dunăreni nu se puteau împăca cu gîndul că Lysimah își asigurase cîteva capete de pod pe malul stîng al fluviului, prin ocuparea, la o dată ce n-a fost consemnată de izvoarele antice, mai multor așezări fortificate getice, măsură a cărei urmare nu putea fi alta decît luarea în stăpînire prin forța armelor a întregii zone subcarpatice. Cu siguranță că uniunea tribală își dădea seama de cele ce vor urma, în cazul în care Lysimah s-ar fi considerat bine pregătit pentru a ataca și desființa formațiunea politică locală atît de incomodă pentru extinderea către lanțul Carpaților a teritoriului regatului Macedoniei. Soarta triburilor de odrizi de la miazăzi de Dunăre, robiți de Lysimah, le era geților o clară mărturie a intențiilor diadohului.

Dar să lăsăm să vorbească despre încercarea de a-i supune pe geți, pana istoricului antic Pausania. „Atunci Lysimah [...] a pornit cu armata împotriva lui Dromichaites și a geților, dar avu de înfruntat niște bărbați foarte pricepuți la războaie și care îl întreceau cu mult prin numărul lor. El însuși (Lysimah, *n.n.)* ajunsese într-o primejdie cît se poate de mare și scapă cu fuga. Fiul său, Agatocle, care-l sprijinea atunci pentru prima oară în luptă, fu luat prizonier de geți [...] și deoarece socotea că nu este puțin lucru să-și aibă fiul prins în război, încheie pace cu geții și Dromichaites, și din stăpînirea sa cedă getului ținuturile de

dincolo de Istru (denumire antică a Dunării, *n.n.)*“ [10].

Deznodămîntul războiului, favorabil geților, ne sugerează o serie de detalii de natură politică, dovedind că uniunea tribală condusă de Dromichaites avea obiective superioare pe care le-a urmărit cu consecvență la încheierea păcii cu macedonenii. Orice neam migrator aflat într-un stadiu incipient de organizare socială și politico-militară, dacă ar fi avut un ostatec atît de prețios așa cum era Agatocle, îi solicitau regelui bani și obiecte de preț pentru a-i elibera fiul. Geții au condiționat punerea în libertate a importantului lor prizonier de realizarea unui deziderat de interes general și statornic, părăsirea de către trupele macedonene a pămînturilor geto-dace. Evident că, probabil se mai spera, ca Lysimah să nu mai inițieze atacuri asupra ținuturilor getice neavînd motiv să își răzbune fiul.

Văzînd că geții i-au eliberat urmașul la tron, Lysimah n-a ținut cont de clemența acestora, atacînd din nou, cu forțe și mai numeroase, uniunea tribală condusă de Dromichaites. Dar, preocupați mereu de situația politică și militară din aria sud-estică a continentului, geții n-au fost surprinși nepregătiți. Dimpotrivă, dețineau atît de multe elemente despre efectivul trupelor lui Lysimah încît au pus la cale un foarte ingenios plan de acțiune, deși băștinașii posedau o oștire numeroasă, capabilă să dea piept cu armata macedoneană. Polyainos narează că „regele trac (get, *n.n.)* folosi un vicleșug. Generalul său Seuthes se prefăcu că

[10] *Ibidem*, p. 619.

fuge la Lysimah și, după ce izbuti să fie socotit vrednic de încredere, îi duse pe macedoneni în locuri neprielnice, unde avură de suferit de foame și de sete. Dromichaites căzu asupra lor și nimici pe Lysimah și pe toți cei care se aflau cu el. Cei care au căzut împreună cu Lysimah au fost în număr de aproape o sută de mii" [11].

Lăsînd la o parte, ca neverosimilă, cifra de o sută de mii, a celor zdrobiți de oștirea getică, trebuie totuși să admitem că, măcar pe sfert, numărul lor reprezenta totuși o armată considerabilă pentru acele vremuri, dată fiind densitatea redusă a numărului de locuitori pe unitatea de suprafață. Regele geților, cu toate că a avut de înfruntat o masă istovită de luptători, trebuie să fi avut sub comanda sa cel puțin un număr egal de oșteni cu acela al învinșilor. Concentrarea pentru o bătălie a unui număr atît de mare de ostași denotă că întreaga societate autohtonă a fost animată de dorința obținerii victoriei asupra unui adversar care i-a pricinuit vreme îndelungată neajunsuri de natură materială, al cărui țel era răpirea libertății geților. Ne bazăm aceste considerații pe o precizare a istoricului Diodor Sicilianul, potrivit căreia geții au avut intenția să îl ucidă pe regele macedonean ajuns în mîinile lor [12]. Dromichaites, cu toate că era conducătorul militar, nu a putut în mod arbitrar să se pronunțe că nu era de acord cu această măsură, ci a fost nevoit să își convingă oștenii ca ei să renunțe la pedepsirea exemplară a în-

[11] *Ibidem*, p. 605.
[12] *Ibidem*, p. 197.

vinsului. Așadar, „regele" geților nu era un conducător politic și militar autocrat, ascultat întru-totul, ci autoritatea i-a fost încredințată de întreaga obște ce se încredea în calitățile lui înnăscute de comandant militar. Armata pe care el o conducea a fost o oștire ridicată de însăși masa locuitorilor pe care îi apăra, iar Dromichaites se bucura de un respect general, însă nu deținea putere discreționară. Concentrarea de forțe și desfășurarea evenimentelor militare probează faptul că bunul cel mai de preț pentru întreaga obște geto-dacă era păstrarea neatîrnării, iar cînd această stare politică-socială le era primejduită nu se precupețea nici un efort pentru salvgardarea ei. Și întotdeauna, oricît de numeroasă și bine înzestrată era armata vrăjmașă, chiar dacă se pierdeau primele bătălii, în cele din urmă victoria era a maselor autohtone.

Cît privește personalitatea lui Dromichaites, acesta, atunci cînd s-a situat pe o poziție diferită decît adunarea poporului înarmat, și-a dovedit perspicacitatea și maturitatea politică. Cuvîntarea pe care a rostit-o în fața armatei sale a fost plină de argumente rezultate dintr-o aprofundată analiză politică a conjuncturii externe, atestînd că oratorul deținea un bogat bagaj de date referitoare la principalii factori politici și militari din aria Peninsulei Balcanice, putînd să anticipeze mersul în viitor al evenimentelor ce ar fi urmat în alternativa pedepsirii cu moartea a regelui Lysimah. Întregul mod de comportament al lui Dromichaites reflectă un personaj de mare complexitate, care întrunea în persoana sa atît un strateg abil și perspicace, cît și un om politic cu un larg ori-

zont în ceea ce privește politica externă de moment și, mai ales, cea viitoare a uniunii tribale getice. Cu toate că din punct de vedere militar era stăpînul situației, deși poporul înarmat cerea insistent — și evident, pe bună dreptate — moartea celui ce în pofida unui anterior tratat de pace geto-macedonean i-a atacat și le-a cotropit vetrele, Dromichaites, învingător, s-a dovedit un foarte lucid politician. Nu s-a lăsat cuprins de euforia succesului, ci cu meticulozitate a gîndit un deznodămînt cu urmări facile și de durată pentru poporul din rîndul căruia s-a ridicat.

Capturarea în Cîmpia Getică, adică pe cuprinsul Bărăganului de astăzi, cum de altfel admit cei mai mulți dintre istoricii preocupați de localizarea evenimentelor de la anul 292 î.e.n. la care ne referim în aceste rînduri, a corpului expeditionar condus de regele Lysimah, nu echivala cu desființarea regatului macedonean. Evident că un lucru atît de elementar nu i-a scăpat lui Dromichaites, și poate nici altora dintre cei din anturajul său. Conchizînd că din punctul de vedere al geților suprimarea lui Lysimah nu era un fapt extern tocmai favorabil deoarece în fruntea Macedoniei urma a fi promovat un alt conducător al cărui obiectiv extern ar fi devenit pedepsirea geților, Dromichaites a apreciat că menținîndu-l în continuare pe fostul diadoh în tronul macedonean, după această înfrîngere urmată de o nesperată iertare, Lysimah nu va mai duce în viitor o politică de agresiune împotriva geților.

Dar lui Dromichaites nu i-a scăpat din vedere eventualitatea ca învinsul său, o dată eli-

berat, să nu-şi mai respecte angajamentele luate faţă de geţi în condiţii de prizonierat, cum de altfel a mai procedat după ce băştinaşii nord-dunăreni, îl puseseră în libertate pe Agatocle. Cuvintele pline de căinţă ale lui Lysimah, care afirma că pe viitor va fi prietenul şi aliatul tracilor (geţilor) şi că el, în privinţa recunoştinţei datorate celor ce l-au lăsat în viaţă nu va fi niciodată mai prejos de binefăcătorii săi, puteau fi repede uitate după trecerea primejdiei. În consecinţă Dromichaites a procedat la obţinerea unor garanţii concrete care să îl determine pe regele macedonean să-şi ţină promisiunile. Luînd în căsătorie pe una dintre fiicele lui Lysimah — care, probabil, îşi însoţise părintele în campania împotriva geţilor (fapt verosimil deoarece Lysimah era sigur că va obţine o victorie foarte uşoară, deci fără vreun pericol pentru membrii familiei sale ce îl însoţeau), conducătorul geţilor din Cîmpia Munteană n-a urmărit în primul rînd o înrudire cu casa domnitoare macedoneană, ci a reţinut, într-o formulă „diplomatică" acceptabilă ca „onorantă" şi pentru Lysimah, ca ostatec unul din copiii acestuia. Aşa cum se preciza într-o lucrare publicată cu cîţiva ani în urmă, este posibil ca în captivitatea getică să fi rămas şi alţi prizonieri macedoneni, aceştia din urmă fiind reţinuţi numai pînă la completa evacuare de către trupele macedonene a fortificaţiilor geţilor ocupate în stînga Dunării [13].

---

[13] Hadrian Daicoviciu, *Portrete dacice*, Bucureşti, 1984, p. 9—27.

Subliniem faptul că evenimentele din cursul celor două războaie geto-macedonene au înscris în istoria poporului geto-dac o etapă marcată prin viziunea lor politică externă extinsă la scara întregii Peninsule Balcanice, polarizînd în preocupările localnicilor de păstrare a independenței cunoștințe de amănunt asupra celorlalți factori externi (de natură militară și politică) determinanți ai unei *anume conduite* care trebuia urmată.

În complexa personalitate a „regelui" get Dromichaites vedem astăzi un exponent remarcabil al intereselor poporului său, un comandant militar înzestrat, precum și un conducător politic de marcă, care știa să se facă ascultat, deși atribuțiile cu care fusese învestit de adunarea poporului înarmat nu erau nelimitate și nici hotărîrile sale omniobligatorii pentru întreaga obște. Pe planul relațiilor cu puternicii vecini, regii macedoneni moștenitori ai întinsului imperiu făurit de Alexandru cel Mare, el a procedat la acțiuni militare doar în situațiile unor pericole extreme, fiind conștient că o politică externă a uniunilor tribale getice bazată pe tendințe de expansiune teritorială în afara spațiului etnic geto-dac nu ar fi avut șanse de reușită. Lucrul principal de care geții erau vital interesați, și pentru care obștea unional tribală făcea de-a dreptul incredibile eforturi militare — eforturi nu fără ample consecințe de natură economică, știute fiind multele necesități ale unei oștiri pregătite să înfrunte adversari experimentați în războaie duse cu nenumărate popoare — era păstrarea neștirbită a independenței. Succesele militare de răsunet s-au datorat întotdeauna faptului

că armata locuitorilor nord-dunărene a înfruntat vrăjmașul nu în afara spațiului geto-dac, ci cît mai adînc în interiorul acestui teritoriu, astfel încît atacatorul era pur și simplu „înecat" în masa autohtonilor. Apărarea vetrei străbune a dat geto-dacilor, precum și urmașilor acestora, românilor, impulsuri de vitejie fără seamăn, făcînd să se închine în fața armelor geto-dace generali și armate ce se credeau de neînvins.

Ocrotirea orașelor pontice de către mai mulți regi geto-daci interesați în desfășurarea unei activități economice normale, și deci aducătoare de venituri, este înfățișată de textele înscrise pe piatră — așa-numitele decrete ale conducerii orășenești — ale cetăților de pe țărmul maritim. Dintr-un decret emis de Histria pe la anul 200 î.e.n., rezultă că regele Rhemaxos, din stînga Dunării, încheiase cu orașele grecești o convenție potrivit căreia în schimbul unui tribut geții se angajau să le apere împotriva eventualelor atacuri din afară.

Relațiile stabilite între Rhemaxos și Histria erau de lungă durată deoarece rezultă din conținutul epigrafei că armata proteguitoare a intervenit în cel puțin două rînduri, intervențiile fiind salutare pentru histrieni și orașul lor. Rhemaxos conducea o formațiune social-politică ce se întindea, după opinia celor mai mulți istorici, în regiunea Munteniei și Dobrogei, stăpînind deci ambele maluri ale Dunării de Jos.

Cu toate că despre dacii din interiorul arcului carpatic și confrații lor de la est de Carpații Orientali izvoarele literare vorbesc doar după anul 200 î.e.n. și aceștia sînt angrenați

într-o neîntreruptă frămîntare legată de apărarea neatîrnării în fața populațiilor migratoare. Dintre acestea din urmă, cei mai agresivi se arătau a fi bastarnii, așezați în partea nordică și centrală a Moldovei de astăzi.

Regii daci din spațiul intracarpatic urmăreau mișcările armate ale bastarnilor pregătind oști cu ajutorul cărora să le stăvilească atacurile. Au avut loc mai multe bătălii cu rezultate schimbătoare, dar în cele din urmă trupele bastarne au fost alungate de pe pămîntul stăpînit de strămoșii daci. Cel ce se afla în fruntea triburilor dace era Oroles, un comandant militar plin de inițiativă și cu o dîrză voință de a cîștiga victoria, cu toate că a fost învins într-o bătălie anterioară. Trogus Pompeius ne transmite în cîteva fraze desfășurarea luptelor dintre daci și bastarni: „Și dacii sînt o mlădiță a geților. În vremea lui Oroles se luptară fără succes împotriva bastarnilor și de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, ca atunci cînd voiau să doarmă, să pună capul în locul picioarelor și să facă soțiilor lor serviciile pe care mai înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea pe care și-au atras-o în războiul de mai înainte“ [14]. Rapida revenire a armatei dace a lui Oroles la puterea combativă dorită de comandantul ce și-a pedepsit luptătorii, a dus la alungarea migratorilor de pe cuprinsul Daciei intracarpatice, fapt atestat arheologic prin lipsa din cadrul așezărilor de secol II î.e.n. a ceramicii de

[14] *Izvoare*, I, p. 359.

tip bastarnic, dovadă că această semințe de origine germanică n-a reușit să se stabilească în cuprinsul dacilor învinși în „războiul de mai înainte", după cum o spune Trogus Pompeius. Fragmente ceramice bastarnice s-au aflat în aria intracarpatică a Daciei doar într-o singură localitate, și anume la Moreşti, județul Mureș, dar acestea nu pot fi puse în legătură cu episodul Oroles, ci se presupune că ele reflectă o invazie bastarnă puțin numeroasă ce ar fi avut loc pe la finele secolului al II-lea î.e.n., năvălire care n-a fost consemnată de nici o scriere din acele timpuri.

Comparativ cu modul de comportare în fața masei oștenilor a regelui get Dromichaites, Oroles avea o autoritate incomparabil mai mare, putînd să își impună voința în cadrul organizării statale în fruntea căreia se afla. Acest detaliu denotă că în intervalul de un secol, care desparte cele două episoade din istoria geto-dacilor, s-au produs schimbări structurale deosebit de importante în sensul diminuării rolului politic al obștii și întărirea autorității aristocrației tribale, pas însemnat pe calea trecerii de la democrația militară la statul condus de un rege, așa cum a fost de altfel Dacia lui Burebista și Decebal.

Acțiuni importante ale politicii externe a dacilor din interiorul arcului carpatic, orientate spre vestul ținuturilor locuite de geto-daci, de unde încă persista penetrația valurilor celtice, s-au inițiat și finalizat sub regele dac Rubobostes — a cărui existență a fost contestată de unii istorici. Neacceptarea includerii sale în rîndul dinaștilor daci s-a datorat fra-

pantei asemănări cu numele regelui făuritor al statului independent al geto-dacilor, Burebista, apreciindu-se că în izvorul literar în al cărui text figurează numele său s-ar fi ivit o eroare de copiere, și anume, unul din copiștii anonimi ar fi „încurcat" ordinea literelor componente ale numelui Burebista. Sînt cunoscute trei variante ale grefierii, și anume : a) RUBOBUSTEN; b) RUBOBOTEN; și c) RUBOBOSTEN, dintre care literarea b) Ruboboten doar într-un singur manuscris. Așa cum a arătat încă de acum aproape nouăzeci de ani învățatul berlinez C. G. Brandis, în nici unul din manuscrisele păstrate despre *Prologul* la istoria universală, de Trogus Pompeius, nu se află în partea de început a numelui aici în discuție grupul de litere BUR, sau BURO, ci figurează constant RUBO. Acest raționament a fost acceptat de majoritatea istoricilor, iar fraza în al cărui conținut e consemnat numele, *incrementa Dacorum per Rubobosten regem* (lat.) e tradusă (și evident, acceptată) în limba română *creșterea puterii dacilor sub regele Rubobostes* (Rubobosten), renunțîndu-se la transliterarea de Burobosten = Burebista[15].

Numele lui Rubobostes corespunde unui personaj real aflat pe tronul unei formațiuni prestatale din aria intercarpatică a Daciei sfîrșitului secolului al III-lea, sau în prima parte a

[15] Vladimir Iliescu, *Rubobostes oder Burobostes ?*, în „Studii Clasice", X, 1968, p. 115—122 ; Constantin Daicoviciu, *Rubobostes=Burebistas ?*, în „Acta Musei Napocensis", VI, 1969, p. 459—463 ; Ioan Glodariu, *Bemerkungen über einen Dakerkönig*, în „Acta Musei Napocensis", VII, 1970, p. 501—505.

celui următor (mai precis, în deceniul întîi al secolului al II-lea î.e.n.). Prin calităţile sale de excelent organizator, Rubobostes a izbutit să facă elementul etnic geto-dac stăpîn politiceşte şi militar-economic în ţinuturile temporar ajunse sub dominaţia nominală a celţilor. Însăşi terminaţia BOSTES(N) a numelui său sugerează că el se bucura de o remarcabilă autoritate, cuvîntul mai sus consemnat, în limba geto-dacă însemnînd, STRĂLUCIT [16].

Admiţînd, aşa cum de altfel îngăduie să concludem izvoarele literare antice, că Rubobostes era unul din succesorii lui Oroles, rezultă că puternica formaţiune statală condusă de el a desfăşurat o activă politică externă atît spre estul teritoriului său, unde a urmărit şi contracarat acţiunile de cucerire ale bastarnilor, cît şi spre vest, unde a învins şi stăvilit presiunea valurilor migratoare ale celţilor.

Chiar divizată în cîteva state aparte, societatea geto-dacă a găsit resursele interne de a vedea şi înţelege complexul de forţe militare externe care în diverse rînduri îi ameninţau independenţa şi modul de viaţă specific acestui popor de agricultori. Luptînd, aproape în toate cazurile, cu adversari ale căror armate erau superioare numericeşte şi mai bine înzestrate din punctul de vedere al armamentului şi tehnicii de luptă — fiind trupe ale unor state mari ce au manifestat tendinţe de dominaţie a lumii cunoscute în acea etapă istorică — geto-dacii n-au putut fi subjugaţi. Pierderea unei bătălii nu îi descuraja în aşa măsură încît să accepte păci nu numai umilitoare moral ur-

[16] *Istoria României*, I, p. 262.

mate și de înrobitoare obligații de natură economică, ci, dimpotrivă, îi mobiliza pentru o cît mai grabnică revanșă, și în cele din urmă agresorul se vedea silit să abandoneze pămînturile cotropite din vatra Daciei, fără să fi obținut nimic, sau aproape nimic, din ceea ce spera să dobîndească prin forța armelor.

Această foarte inteligent purtată „politică externă a obștii" geto-dace, orientată spre zonele balcanice dinspre care erau posibile declanșări de campanii militare, a avut ca rezultat păstrarea nealterată a componenței etnice a descendenților din ramura de nord a neamului tracic, condiție esențială pentru săvîrșirea celui mai important act politico-economico-cultural al poporului geto-dac, unirea sa într-un stat de-sine-stătător, statul făurit de regele Burebista. Puterea de rezistență în fața multiplelor primejdii a geto-dacilor a constat îndeosebi în trainica lor legare de glie, în neacceptarea cu nici un chip a ideii părăsirii locurilor de baștină spre a se așeza în alte pămînturi mai rodnice sau mai ferite de invazii. Oastea opusă de geto-daci tuturor cuceritorilor o forma majoritatea covîrșitoare a bărbaților maturi puși în situația de a-și apăra propriile familii și pămînturile obștii sătești, ogoare ce le asigurau cele necesare traiului. Tăria și dîrzenia ei în luptă izvorau mai cu seamă din faptul că niciodată geto-dacii n-au înfruntat vrăjmașul decît pe pămînt geto-dac, pe cursuri de apă din Dacia, iar țelul luptelor n-a fost pentru ostean-ul țăran obținerea de bunuri create prin munca altora, ci apărarea propriilor sate și case. O asemenea societate, strîns legată prin ancestrale fire de pămîntul patriei, n-a promo-

vat, și nici nu putea să promoveze, o politică externă de agresiune și cuceriri, ci conduita relațiilor cu lumea „din afară" avea ca obiectiv primordial propria apărare, și în măsura în care se iveau anumite situații favorabile, să acorde ajutor și altor vecini mai puțin puternici, așa cum în diverse rînduri au protejat orașele pontice atît de rîvnite de către diferiți cuceritori.

Prin făurirea, în jurul anilor 82—80 î.e.n., a statului geto-dac centralizat, formațiune politică de tip superior, extinsă pe o mare arie teritorială, regatul Daciei a devenit principalul factor de forță militară din sud-estul Europei. Timp de patruzeci de ani, statul daco-get deținuse pe plan extern rolul politic și militar primordial din afara lumii romane, ducînd o politică externă de mare vigurozitate și extensiune la scara întregii Peninsule Balcanice.

O legătură dinastică între Burebista și antecesorul său Rubobostes a fost exprimată de istoriografia românească, relații ce ni se par cît se poate de verosimile, mai ales dacă ne referim la prima mare acțiune armată burebistană. Prin anii 60—59 î.e.n. a pornit un război împotriva a două populații celtice stabilite în jurul anului 80 î.e.n. în Boemia și Slovacia, boii și tauriscii, incursiune consemnată de Strabon [17]. Să fi fost oare amenințarea celtică din nou atît de acută încît să determine curtea regală de la Sarmizegetusa să ia transanta măsură a războiului purtat tocmai la Dunărea Mijlocie, sau mai degrabă Bu-

[17] *Izvoare*, I, p. 239.

rebista ce a fost crescut în atmosfera luptelor de înlăturare a supremației celtice vedea în aceste triburi principalii potențiali aliați ai Romei ce s-ar încumeta să încalce hotarele Daciei ? Un lucru este însă cert și anume acela că Burebista avea cunoștință despre faptul că valuri celtice anterioare au forțat masa dacică să se retragă din teritoriul de la vest de Tisa, deoarece Strabon face precizarea următoare : „O parte din teritoriul amintit dacii l-au prefăcut într-un pustiu, în urma războiului în care i-au biruit pe boi și pe taurisci — semințiile celtice de sub stăpînirea lui Critasiros. *Dacii pretind că acest ținut ar fi al lor [...]*" (subl. n.). Faptul dovedește că regele Burebista și corpul său de generali, precum și masa ostașilor de sub comanda acestora, erau animați de ideea luptei de eliberare a pămînturilor dace răpite în vremea în care geto-dacii nu aveau posibilitatea de a se apăra în fața bine pusei la punct cavalerii celtice. Dar în vremea lui Burebista, după ce timp de douăzeci de ani își consolidase domnia pe plan intern, statul geto-dacilor dobîndise forța necesară îndreptării unor vechi încălcări teritoriale. Este cît se poate de semnificativ că, deși net învingătoare, oștile regelui Daciei, despre care Strabon afirmă că au transformat teritoriul ocupat de vrăjmași într-un pustiu, nu au continuat să înainteze spre centrul Europei, cu toate că o dată nimiciți boii și tauriscii, nici o altă forță armată n-ar fi izbutit să le oprească să facă noi cuceriri. Prin urmare, țelul lor a fost exclusiv de a readuce sub stăpînirea sceptrului Daciei pămînturile pe care

ei, pe bună dreptate, apreciau că făceau parte din vatra de formare a marelui popor geto-dac.

Tot mai amenințătoarele atacuri romane, avînd ca bază de plecare provincia Macedonia, au preocupat în considerabilă măsură conducerea politică de la Sarmizegetusa Regia, obligînd-o la măsuri militare de așa-zisă apărare preventivă. Prin anii 50—48 î.e.n. Burebista, reluînd firul unor vechi preocupări de politică externă a dinaștilor geți din Cîmpia Munteană și din sudul Moldovei, și anume legarea de economia geto-dacă a centrelor meșteșugărești și comerciale de pe litoralul dobrogean, a procedat la aducerea sub ascultarea sa a orașelor-cetăți, înlăturînd astfel penetrația romană în cuprinsul ținutului getic dintre Dunăre și Marea Neagră. Nici una dintre aceste două mari campanii militare geto-dacice n-au avut caracterul unor simple raiduri de jaf, acțiuni specifice forțelor armate ale populațiilor migratoare, ci erau emanații ale unei politici de stat urmărite cu tenacitate pînă la finalizare de puternicul rege al Daciei. Extinderea ariei statului peste întregul neam geto-dac a fost adevăratul mobil declanșator al războaielor purtate de Burebista. La potențialul militar consemnat de Strabon, o armată ce se putea ridica pînă la cifra de 200 000 de ostași, potrivit mentalității din acele timpuri, era absolut pentru orice șef militar al unor triburi migratoare un puternic stimulent în a întreprinde spre centrele economice de renume ale Europei un nesfîrșit lanț de expediții. Or, despre Dacia burebistană

nici un izvor literar antic nu face o asemenea constatare.

Cu neamul scordiscilor, populație așezată pe actualul teritoriu dintre rîurile Drava și Șava, în R.S.F. Iugoslavia, Burebista s-a aflat în amicale relații de vecinătate, încheind alianțe militare avînd ca scop apărarea față de armatele romane din Illiricum. Din motive pe care le putem doar bănui — noi presupunem că o serie de căpetenii ale scordiscilor ar fi realizat înțelegeri cu romanii, aceștia din urmă procedînd adesea la atragerea, prin crearea unor avantaje de moment, unora dintre participanții la alianțe antiromane —, Burebista s-a războit și cu foștii aliați, înfrîngîndu-i pe cîmpul de luptă, fără să le ocupe teritoriile și fără să îi ducă în captivitate. Populația de etnie celto-scordiscă a viețuit vreme de peste două secole în perimetrul adiacent al orașului Singidunum, Belgradul din zilele noastre, dovadă că războiul cu dacii n-a fost decît un episod din istoria lor.

Spre estul Daciei, asemenea lui Oroles, a purtat război împotriva dominației bastarnilor germanici, intruși prin forța armelor în mediul dacic de la răsărit de lanțul Carpaților. Contenirea în aria menționată, pe la mijlocul secolului I î.e.n., a culturii bastarne denumită de arheologi Poienești-Lukașevka, nu își are altă explicație logică decît alungarea acestor intruși de către armatele burebistane, forța politico-militară a acestui neam alogen fiind diminuată substanțial, resturile de bastarni rămase pe pămînt dacic fiind cu rapiditate asimilate de masa băștinașilor.

S-a vorbit multă vreme în istoriografia din finalul secolului trecut și aceea din primul sfert al veacului al XX-lea de existența la miazănoapte de Marea Neagră a unui „imperiu" al sarmaților,[18] amestec a unor etnii scite și iraniene. Cercetări ale istoricilor din Uniunea Sovietică au demonstrat că sarmații n-au atins în toată existența lor stadiul de dezvoltare politică, economică, culturală și militară care să îndreptățească ipoteza ființării unui stat, modul lor de organizare socială fiind comunitatea gentilică tribală. O confruntare armată de mare anvergură între statul lui Burebista și imaginatul de către cercetătorul ungur János Harmatta,[19] imperiu al sarmaților, n-a avut loc, din moment ce acesta din urmă n-a existat. Vor fi fost unele ciocniri între cetele de sarmați, mereu în mișcare, și dacii de la granițele țării lui Burebista, explicîndu-se astfel provenienta unui restrîns număr de obiecte de factură sarmatică aflate în așezări dacice din Moldova, așa cum este cazanul de bronz descoperit în cetatea dacă de la Piatra Șoimului, județul Neamț. Piesele sarmatice au putut să ajungă în așezările dacice fiind aduse ca trofee dobîndite în luptă de unii dintre oștenii daci, după cum și în mediul sarmatic vor fi ajuns piese dacice luate de la cei căzuți în bătălie. Astfel, o în-

---

[18] Nandor Fetich, *Arcäologische Beiträge zur Geschichte der sarmatisdakischen Beziehungen*, în „Acta Archaeologica", III, 1—4, 1953 (Budapesta), p. 9—33.

[19] János Harmattá, *Studies of the Sarmatians*, în „Magyar-görög tanulmanyok", XXX, Budapesta, 1952, p. 87 și urm.

trepătrundere sarmato-dacă în aria de locuire dacică situată la est de Carpați nu poate exista în realitate, ea fiind doar o ficțiune a istoricilor care din diferite considerente ce nu au nimic de-a face cu probitatea științifică au căutat să nege, sau să minimalizeze existența statului geto-dac condus de regele Burebista.

Printr-o activitate militară de considerabile proporții, dar purtată în principal pe cuprinsul geografic corespunzător răspîndirii poporului geto-dac, Burebista a devenit, așa cum îl desemnează textul inscripției lui Acornion, „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia", rol ce îi dădea posibilitatea să se afle în miezul problemelor politice și militare ale acelor vremuri. Asemenea antecesorilor săi, Burebista a dus o bogată activitate diplomatică, ridicată de el de la o diplomație de interes unional tribal, la o veritabilă coordonare a mersului relațiilor externe din aria sud-est europeană, rivalizînd în multe privințe cu diplomația plină de abilitate și dinamism a Imperiului roman.

Sub conducerea lui Burebista geto-dacii au creat cel mai puternic stat din sud-estul Europei, impunîndu-se între popoarele din afara cercului de civilizație greco-romană de pe continentul european ca principala forță militară și economică capabilă să se împotrivească cu succes expansiunii romane, ceea ce n-au izbutit să facă nici celții, nici neamurile germanice. La Sarmizegetusa Regia, la miazăzi de Orăștia de astăzi, se cunoștea că Roma își apropia legiunile de tînărul stat a cărui coloană de rezistență o formau Carpații, fapt ce a contribuit, împreună cu alte cauze, interne

la o lărgire a sferei de interese a politicii externe a geto-dacilor, multiplicînd și amplificînd aria obiectivelor vizate.

Organizarea unor incursiuni armate asupra provinciilor romane Macedonia și Illiria nu mai reprezenta decît o latură a preocupărilor de natură să prevină o excesivă consolidare a puterii armate imperiale în zonă, la care s-au adăugat și alte forme pe care în faza democrației militare autohtonii nu le practicau. Acum se lua în considerare la curtea întîiului rege al statului dac centralizat și independent tendința multora dintre populațiile sud-dunărene de a se elibera de sub stăpînirea romană, promițîndu-li-se ajutor. Așa, de exemplu, revolta dalmaților din anii 50—48 î.e.n., împotriva romanilor, s-a declanșat și desfășurat cu știrea și ajutorul statului geto-dac burebistan. Asemenea ridicări la luptă vor fi fost mai numeroase, deoarece nu fără de motiv Burebista își dobîndise faima de „spaima romanilor", ca să folosim exprimarea eruditului antic Strabon.

Marea dezbinare politică ce a divizat în tabere adverse oștile și cetățenii imperiului, aceea dintre Caesar și Pompeius, n-a rămas fără ecou în cartierul general al regelui Burebista. Cu simț politic de elevată clasă, suveranul statului geto-dac nu s-a avîntat într-o campanie distrugătoare asupra sudului Peninsulei Balcanice stăpînit de Roma, ceea ce ar fi dus mai mult ca sigur la o regrupare de moment a forțelor imperiului spre a evita și anihila presiunea armată externă, ci a lăsat lucrurile să se desfășoare, romanii măcinîn-

du-şi energiile în războiul civil. Ceea ce nu intenţiona să obţină prin lupte, ce se anunţau foarte grele în alternativa că se reînnoda alianţa dintre Caesar şi Pompeius spre a para atacul armatei burebistane, urma să realizeze printr-o favorabilă alianţă cu unul dintre cei doi pretendenţi la stăpînirea unică a imperiului Romei. Raţionamentul era cît se poate de firesc deoarece beneficiarul sprijinului geto-dac în lupta pentru tron ar fi avut obligaţia morală (şi nu numai morală) ca atît timp cît se aflau în fruntea celor două state „contractanţii" înţelegerii, respectiv Burebista şi Pompeius, între regatul dac şi Imperiul roman s-ar fi menţinut o stare de pace, ceea ce pentru relativ recent întemeiatul stat de la miază-noapte de Dunărea carpatică ar fi însemnat foarte mult, permiţînd o temeinică consolidare internă.

Retras în Peninsula Balcanică, Pompeius a desfăşurat o extinsă campanie de cîştigare de aliaţi din rîndul neamurilor aşa-zise barbare. Poate că o asemenea solie romană a ajuns şi în Dacia, mai ales că regatul burebistan reprezenta forţa militară de mare pondere în aria sud-est europeană. Regele geto-dacilor dă curs acestei doleanţe şi îl trimite pe cetăţeanul oraşului pontic Dyonisopolis, pe nume Acornion, în Provincia Macedonia spre a pune la punct detaliile colaborării. Discuţiile cu prezumptivul autocrat al lumii romane, Pompeius, al căror conţinut nu îl precizează textul inscripţiei ridicate în cinstea ambasadorului dyonisopolitan, în piaţa oraşului său natal de pe litoralul Mării Negre, au fost de natură să mulţumească ambele părţi. Acest aspect re-

zultă din textul monumentului epigrafic citat, care relatează că Acornion „nu numai că și-a îndeplinit însărcinările încredințate de rege (Burebista, *n.n.)* cîștigînd bunăvoința romanilor pentru rege, dar a adus și cele mai rodnice negocieri în folosul patriei sale“ [20].

Într-o lucrare relativ recent apărută referitoare la epoca lui Burebista se fac unele presupuneri, plauzibile, cu privire la clauzele înțelegerii făcute prin intermediul lui Acornion. Burebista îi va fi oferit lui Pompeius trupe, arme, hrană și alte lucruri trebuincioase pentru ducerea unui război, solicitînd în schimbul serviciilor aduse, recunoașterea regatului său, a cuceririlor sale, neamestecul romanilor în această parte a lumii, și probabil, unele chestiuni de natură economică [21].

În afară de interesul geto-dacilor pentru situația politico-militară din lumea romană, materializat prin intenția lui Burebista de a-l sprijini pe Pompeius (dar rapida înfrîngere a acestuia de către armata lui Caesar a zădărnicit acest plan), așa cum opiniază învățatul francez Camille Jullian, regele de la Sarmizegetusa era pe cale să se înfrunte cu Ariovistus, conducătorul triburilor germanice ale suebilor. Nu este exclus ca războiul cu suebii să fi fost evitat tocmai datorită unor acțiuni diplomatice, fiecare din cei doi protagoniști recunoscînd o „graniță“ a sferei de interese (*n.n.*).

---

[20] Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa, ed. cit.*, p. 93, 263.
[21] *Ibidem*, p. 263—264.

Un reflux al influenței politice și militare geto-dace în sud-estul Europei a intervenit după anul 44 î.e.n. cînd Burebista și-a încheiat domnia căzînd victima unui atentat săvîrșit de nobilimea autohtonă care manifesta tendințe de revenire la situația anterioară constituirii statului. Dar, cu toate că Dacia s-a divizat în patru formațiuni politice, fiecare avînd în fruntea sa un dinast, n-a mai fost posibilă reinstaurarea democrației militare, ci fiecare dintre regii geto-daci conducea tot un stat în linii politice generale de felul aceluia întemeiat de Burebista, însă avînd un teritoriu mai restrîns.

Cu forțe armate modeste, regii aflați în fruntea celor cinci formațiuni politico-statale — deoarece una din părțile mari rezultate din moștenirea burebistană s-a mai divizat în două formațiuni politice — își încercau șansele de a-i împiedica pe romani să se consolideze în părțile sud-dunărene prin raiduri asupra castrelor din Moesia. Fără puterea numeroasei oștiri ce putea fi ridicată de geto-daci sub Burebista, acțiunile lor nu puteau afecta decît în foarte mică măsură Imperiul roman. Deseori au fost domoliți de Roma atît cu armele, prin contraexpediții, cît și prin intrigi puse la cale cu unii dintre regii geto-daci care se aflau în relații destul de încordate, disputîndu-și întîietatea în lumea nord-dunăreană ce odinioară aparținuse statului întemeiat de Burebista [22].

[22] Constantin Daicoviciu, *op. cit.*, în „Revista de studii internaționale", 1—2, 1967, p. 145—147.

Succesele militare romane în partea nordică a Peninsulei Balcanice s-au concretizat mai cu seamă după definitiva includere a pămîntului Daciei dintre Dunăre și mare în cadrul Provinciei Moesia Inferior, în anul 86 e.n. Nu credem că era cu totul lipsită de un amestec roman, nici așezarea roxolanilor în estul teritoriului geto-dac, deoarece acest neam războinic de origine iraniană era foarte ușor de instigat la un război dacă i se ofereau subsidii sau i se ofereau bogate prăzi de pe urma victoriilor. Or, Roma se arăta oricînd gata să acorde asemenea „stimulente" care să îi aducă aliați și „prieteni ai împăratului" dispuși să intre în luptă cu adversarii imperiului.

Dezbinați politicește, geto-dacii n-au mai putut contracara penetrația romană pe litoralul pontic, regii locali din Cîmpia Munteană și cei din regiunea est-carpatică asistînd la îndepărtarea influenței lor politice și economice de pe așa-numitul, de către istoricul Nicolae Iorga[23], „front pontic", rămînîndu-le în continuare de apărat cu toate mijloacele unica barieră ce îi mai separa de imperiul ce le amenința independența, brîul de ape al *Donaris*-ului.

Vreme de un secol și un sfert, puterea statală a autohtonilor geto-daci, promotoare a unei politici externe de esență anti-romană promulgată de Burebista, s-a aflat în spațiul intracarpatic, în statul dac nucleu a cărei cetate de scaun a rămas și după anul 44 î.e.n.

---

[23] Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, București, 1936, I/2, p. 46.

tot Sarmizegetusa Regia. Acolo, mai mult decît în celelalte patru formațiuni politice rezultate din împărțirea Daciei întregite sub sceptrul întemeietorului de țară, se întreținea ideea necesității refacerii unității Daciei. Tot de acolo erau inițiate cele mai percutante raiduri geto-dace peste Dunăre, atacuri desfășurate în plină iarnă cînd apele fluviului înghețînd uneau cele două maluri. Incursiuni ca acelea purtate de daci sub regele Cotiso, devenit un veritabil „specialist" în conducerea peste Dunărea înghețată a cavaleriei dacice — consemnat în scrierile istoricului latin Lucius Annaeus Florus[24] — se vor fi înșiruit în decursul anilor și sub ceilalți regi ale căror cetăți erau aninate pe crestele Carpaților. Toate erau menite să slăbească potențialul militar roman ale cărui forțe se puneau în mișcare spre pămînturile geto-dace o dată cu venirea celei dintîi luni a primăverii, lună a cărei nume romanii i l-au dat pe acela al zeului războiului, Marte. Se gîndea cu temei la Sarmizegetusa că atacurile de iarnă, greu de suportat pentru oștenii romani originari în covîrșitoare majoritate din oameni proveniți din ținuturi cu climă mai blîndă, răreau cu relativă ușurință efectivele legiunilor romane din zona învecinată Daciei. Completarea pierderilor nu se putea face în plină iarnă, și deci, eventualele atacuri la nord de Dunăre trebuiau amînate cel puțin cu două trei luni după întîia vestitoare a primăverii, luna martie. Răgazul astfel obținut de geto-daci le îngăduia să își poată semăna ogoarele, aspect economic

[24] *Izvoare*, I, p. 525.

de vitală importanță pentru un popor a cărui sursă principală de existență era agricultura. O invazie romană în cursul intervalului optim semănatului prezenta pentru autohtonii nord-dunăreni nu numai inevitabilele pierderi în oameni și bunuri materiale, ci și o substanțială diminuare a mijloacelor de subzistență pe o perioadă mai îndelungată, ceea ce însemna tot atît de mult în balanța consecințelor nefaste, pe cît reprezentau distrugerile imediate.

O mărturie elocventă a înțelepciunii și viziunii politice a unora dintre regii din Dacia postburebistană o avem de la istoricul latin Frontinus [25], care a inserat o întîmplare ce s-ar fi petrecut la curtea regelui Scorilo, personaj, despre care se presupune că ar fi fost tatăl lui Decebal. „Scorilo, conducătorul dacilor — narează scriitorul citat —, știind că poporul roman era dezbinat din pricina războaielor civile și socotind că nu-i nimerit să-i atace, deoarece datorită unui război cu un dușman din afară s-ar putea restabili înțelegerea între cetățeni (prin termenul de *cetățeni* Frontinus înțelegea *romani, n.n.),* a pus în fața concetățenilor săi doi cîini și pe cînd se luptau între ei cu îndîrjire, le-a arătat un lup. Imediat cîinii s-au aruncat asupra acestuia, uitînd de cearta lor. Prin această pildă — conchide literatul roman — i-a oprit pe barbari (respectiv pe supușii săi geto-daci, *n.n.)* de la un atac care ar fi adus foloase romanilor“ [26]. Dar în această succintă povestire

---

[25] *Ibidem*, p. 431.
[26] *Ibidem.*

a cărei morală e pusă de Frontinus în exclusivitate pe seama preocupării lui Scorilo pentru desfășurarea evenimentelor din lumea romană, pentru că în altă viziune nici nu își găsea locul în paginile „Stratagemei", istoricul de astăzi mai poate să întrevadă și o altă concluzie. Situația grea în care se afla imperiul, datorată războaielor civile, era de fapt similară și pentru fostul stat al geto-dacilor din timpul ce a urmat după înlăturarea lui Burebista. Dezbinările dintre regatele geto-dace trebuiau să înceteze în fața apariției unei puteri externe al cărui obiectiv era supunerea Daciei. Chiar dacă episodul relatat de Frontinus n-ar fi avut loc în realitate, fiind doar o plăsmuire artistică, lucru care nici nu ar avea acum o importanță deosebită, rămîne în deplină valabilitate ideea că la curtea regală a geto-dacilor se „gîndea politic" și se vehicula alternativa refacerii unității politico-militare a poporului geto-dac.

Ceea ce în vremea lui Scorilo era poate doar un deziderat, încă neîndeajuns conturat și înțeles de cei ce se aflau în fruntea țărilor geto-dace tot mai amenințate de un imperiu în plină ascensiune și extensiune teritorială, s-a dovedit o stringentă necesitate politică în ultimul sfert al secolului I al erei noastre. Ne-o spune cu limpezime gestul renunțării la tron al lui Duras-Durpaneus, act politic despre care avem doar foarte sumara știre transmisă de Dio Cassius, potrivit căreia cunoaștem că „Duras, care domnise mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie domnia [...]" Faptul transmiterii puterii regale unei alte persoane, în vreme ce regele era încă în viață (chiar dacă

cel ce prelua tronul nu era altul decît moștenitorul desemnat după toate regulile în vigoare la curtea regală geto-dacă) se dovedea a fi un eveniment de excepție nu numai pentru Dacia, ci în general pentru toate statele monarhice ale antichității. Măsura întreprinsă sugerează că cei ce se aflau la cîrma regatului au realizat că unica șansă de a rezista în fața unui imperiu ale cărui acte de agresivitate luaseră proporții deosebite, prin stabilirea granițelor sale pe linia Dunării, era restabilirea unității statale a Daciei în vederea conjugării tuturor eforturilor pentru stăvilirea înaintării armatelor romane. Dar pentru aceasta era necesar un conducător energic, apreciat pentru faptele sale de arme de întregul popor al geto-dacilor. Personajul ce întrunea aceste cerințe a fost Decebal, ajuns la vîrsta maturității (se admite în general de către istorici că la urcarea pe tron, în anul 87, Decebal împlinise vîrsta de 40 de ani), cunoscut pentru curajul cu care conducea corpurile de armată de sub comanda sa, pentru preocupările de întărire a cetăților Daciei, pentru iscusința s-a în elaborarea planurilor de război, pentru calitățile de eminent diplomat trăsături de caracter prinse cu minuțiozitate în portretul pe care Dio Cassius îl face în a sa *Istorie romană* [27]. Fără să deținem informații despre acțiunile de reunificare inițiate și finalizate de către Decebal, se acceptă de către istorici că sub sceptrul său au fost readuse sub autoritatea regală de la Sarmizegetusa Regia covîrșitoarea majoritate a pămîn-

[27] *Ibidem*, p. 683.

turilor locuite în acei ani de poporul geto-dac, evident că fruntariile țării sale nu au atins extensiunea deținută în timpul lui Burebista. Totuși, Dacia anilor 90 e.n. însuma — vorbind în termeni geografico-regionali actuali — întreaga Transilvanie, Cîmpia Munteană și Oltenia, zona deluroasă și de șes dintre Carpații Apuseni și Tisa, iar la est de Carpații Răsăriteni, Moldova subcarpatică și cea de cîmpie pînă la fluviul Tyras (Nistru).

Moștenitor al unei străvechi tradiții de iscusită politică externă, tînărul suveran de la Sarmizegetusa Regală a promovat față de Roma politica așteptată și aprobată de masa dacilor, aceea de a rezista prin toate mijloacele posibile presiunilor tot mai vehemente ale puternicului vecin. Reînchegarea puterii statului dac n-a trecut neobservată în lumea romană, motiv pentru care împăratul Domitianus s-a văzut silit să pună tot mai tranșant problema cuceririi acestei țări libere de la nordul Dunării.

Așadar, lui Decebal i s-a încredințat domnia în momente de grea cumpănă. Ofensiva imperiului Romei spre Dacia, precedată de îngrijorătoarele victorii romane pe cîmpurile de luptă din Moesia, impuneau în fruntea Daciei un bărbat energic. Preocupări în rezolvarea unor probleme de politică externă ale lui Decebal, anticipat numirii sale ca suveran al Daciei, sînt de întrevăzut că ar fi avut loc cu ceva mai înainte de începutul războiului din anul 86. Este vorba de încheierea unei înțelegeri între daci și triburile de cvazi și marcomani, situate pe actualul teritoriu al Slovaciei, pentru ca aceștia să nu dea curs în-

demnurilor Imperiului roman de a-i antrena în expediții de pradă în Dacia. Nu ar fi deloc exclus ca dacii să le fi oferit în schimbul neutralității binevoitoare importante subsidii în aur și bani. Ignorarea chemării lui Domițianus la războiul cu dacii ducea mai mult ca sigur la o intervenție romană de pedepsire a celor doi aliați. Evident că acceptarea de către cvazi și marcomani a situației de împotrivire la insistentele chemări războinice trebuia să aibă la bază o foarte „substanțială motivare" de natură materială compensatoare a prejudiciilor pe care le atrăgea o asemenea atitudine, reprezentată de subsidiile acordate de către Decebal. Dar oricare vor fi fost mijloacele utilizate de daci, strategia cîștigării de aliați s-a dovedit salutară în acest caz, deoarece împăratul și-a dispersat forțele militare dirijînd o parte din trupe spre infidelii săi aliați de la Dunărea Mijlocie. Victoria romană obținută de generalul Tettius Iulianus, în anul 88, la Tapae (în actuala trecătoare care leagă Banatul de depresiunea Hațegului, denumită „Poarta de Fier a Transilvaniei") n-a putut fi deplin exploatată de romani, cu toate că propaganda imperială o prezentase în culori luminoase în șirul faptelor de arme ale lui Domițianus.

În Capitala imperiului, în care se decideau destinele multor popoare ale antichității și se urzeau felurite manevre diplomatice sofisticate, se știa că pacea cu Decebal, încheiată în anul 89 era doar aparent favorabilă intereselor Romei. Se știa că Decebal, acel om de acțiune, înzestrat cu un spirit de inițiativă remarcabil, ce dispunea de rara calitate de a

sesiza noul mers al evenimentelor și urmările lor imediate și mai îndepărtate, a tranșat clauzele păcii în favoarea sa. Este adevărat că a acceptat situația de rege clientelar al Romei, dar cîți dintre suveranii timpului său nu procedaseră în felul acesta? Din vanitatea de a-l avea, măcar teoretic, printre regii care îi datorează domnia, pe cel mai puternic dintre suveranii din sud-estul continentului, Domitianus era dispus la multe concesii, lucru pe care Decebal îl intuise. Clauzele tratatului cu Roma constituiau adevărate succese obținute pe plan diplomatic de dacii conduși de către regele Decebal. Cu o abilitate deosebită el a evitat săvîrșirea unui act nemijlocit de supunere și prosternare în fața împăratului, desigur neîncrezîndu-se în acel urmaș al lui Vespasianus, cunoscut pentru nerespectarea cuvîntului dat, de îndată ce i se ivea prilejul de a discuta problematica de pe poziții favorizante. Decebal n-a mers la întîlnirea cu Domitianus, ci a încredințat această „cinste" fratelui său Diegis, care să îl reprezinte. Desigur că hotărîrea ca regele Daciei să nu se ducă la primejdioasa întîlnire cu Domitianus a fost luată nu numai de către Decebal, ci e de întrevăzut o măsură de prudență luată de către întregul comandament regal, care a apreciat că eventuala luare în captivitate sau chiar ucidere a lui Diegis reprezenta o pierdere pe care statul dac o putea suporta fără consecințele nefaste ce ar fi urmat suprimării lui Decebal.

Împăratul, despre care Dio Cassius relatează că a inițiat trimitera unei solii la Decebal, a

fost dispus să încheie cu „învinsul" de la Tapae un tratat pe care mai înainte nu-l încuviințase, cu toate că Decebal i-l ceruse de mai multe ori. Din relatare rezultă că din Sarmizegetusa, Decebal a desfășurat o activitate diplomatică de durată, concretizată prin mai multe solii trimise cu propuneri de pace adresate lui Domitianus. Cu siguranță că fiecare dintre acele ambasade propuneau diferite variante de tratate bilaterale, căutînd să evite declanșarea luptelor. Tergiversările Romei, repetate de la o solie la alta, îi apăreau edificatoare lui Decebal asupra adevăratelor intenții ale lui Domitian, acelea de a subjuga definitiv regatul dac.

Despre soliile dacice la Domitianus e necesar să ne formăm o părere diferită față de aceea îndeobște acceptată pînă în prezent, potrivit căreia Decebal se considera în inferioritate față de armatele Romei, Dacia căutînd să obțină liniștea prin asumarea unor obligații față de imperiu. Mai degrabă trebuie să vedem în respectivele solii o izbutită acțiune de strîngere de informații referitoare la stadiul pregătirilor militare romane, decît reale speranțe de a se evita războiul cu Roma. Foarte probabil că discuțiile erau în așa fel puse la cale la Curtea regală a Daciei, încît ele să nu ducă la o rupere bruscă a tratativelor, ci să lase posibilitatea definitivării înțelegerilor în cadrul unor viitoare întrevederi. Nu ni se pare deloc neglijabil aspectul atragerii de către daci a unor specialiști în arhitectura militară și în mînuirea armamentului, personal solicitat a fi restituit de către Decebal în urma păcii pe care o va încheia

cu împăratul Traian. E verosimil ca pe lîngă misiunea oficială declarată, unii dintre solii daci să fi procedat la atragerea prin promisiuni pecuniare tentante a specialiștilor în ale războiului, oameni instruiți de care Dacia avea nevoie. Acele solii au intrat desigur în contact cu „elita" războinică a Romei, putînd să ia astfel legătură cu cei ce se arătau dornici de cîștiguri pe care, fiind în serviciul lui Domitianus, nu le puteau realiza. Cît despre realele posibilități de plată ale regatului dacic, descoperirile arheologice frecvente de tezaure alcătuite din obiecte de podoabă, de pe arealul locuit de daci, ne vorbesc cu deosebită claritate, ilustrînd aspecte care, cunoscute doar prin intermediul izvoarelor literare, păreau simple fabulații ale autorilor lumii vechi.

Decebal a avut tăria de a urmări cu perseverență acceptarea clauzelor de natură economică și militară, astfel încît prin aplicarea în practică a tratatului, Dacia devenea, datorită potențialului ei militar defensiv — bazat pe un considerabil număr de cetăți modernizate în conformitate cu cele mai recente cerințe ale artei militare a acelui timp —, cît și ofensiv, un factor important în constelația raporturilor interstatale din sud-estul continentului european. Că situația stătea realmente așa au dovedit-o evenimentele primului deceniu al secolului al II-lea e.n., cînd unuia dintre cei mai străluciți comandanți militari ai Imperiului roman, împăratul Traian, i-au fost necesare două crîncene războaie pentru a transforma cea mai mare parte a regatului Daciei în provincie a imperiului caesarilor.

Chiar dacă unii dintre scriitorii antici au avut tendința, din motive diverse, de a exagera erorile de guvernare săvîrșite de Domitianus, tratatul de pace încheiat cu Decebal în anul 89 e.n. nu poate fi apreciat ca favorabil împăratului, ci ca o pace de compromis rezultată în urma epuizării forțelor ambelor tabere beligerante [28].

Promovînd o înțeleaptă politică externă față de un adversar mult mai puternic, Decebal a realizat în prima parte a domniei sale în relațiile cu Roma, un avantaj cu ușurință de sesizat, făcînd romanilor exclusiv concesii de ordin „moral" și obținînd în schimb avantaje materiale substanțiale ce îi consolidau în mod nesperat situația. Decebal a reușit astfel să obțină răgazul și mijloacele pentru modernizarea și amplificarea cetăților amplasate pe toate căile de acces spre centrul politic din masivul montan de la miazăzi de Orăștie. Mai mult ca sigur că după pacea din anul 89 a fost construită cea de-a doua cetate de pe dealul Blidaru, înzestrată cu platforme speciale pe care erau amplasate mașini de război — aruncătoare de lănci și aruncătoare de pietre —, s-au adăugat ziduri suplimentare, constituind o nouă incintă, la cetatea de pe dealul Piatra Roșie, a fost amplificată și întărită cu ziduri din piatră cetatea de la Costești, aceasta din urmă fiind folosită ca reședință de vară a regilor daci. Porțiuni de ziduri în *opus dacicus* se vor fi ridicat și la cetățile de la Piatra Craivii, Bănița, Piatra Neamț, Căpîlna, Tilișca ș.a.

---

[28] Hadrian Daicoviciu, *Portrete dacice*, p. 131.

O contribuție de cel mai mare interes cu privire la ceea ce a realizat Dacia sub regele Decebal, îndeosebi pe durata funcționabilității clauzelor păcii încheiate cu Domitianus, au adus-o cercetările arheologice de dată foarte recentă întreprinse la prezumtivul teren pe care s-a desfășurat lupta de la Tapae. Acest toponim, transmis prin scrierile lui Dio Cassius, s-a presupus că definea o localitate ce se afla în preajma Porților de Fier ale Transilvaniei, în apropierea localităților Zeicani, din județul Hunedoara, și Margina, din județul Timiș. Poate, datorită apropierii de reședința Daciei romane, *Colonia Ulpia Traiana Augusta Sarmizegetusa,* obiectiv arheologic extrem de bogat în urme antice ușor de recuperat, nu s-au încercat săpături arheologice pe cuprinsul locului bătăliei de la Tapae (de fapt al bătăliilor, deoarece tot în acel loc s-a desfășurat și confruntarea daco-română din anul 101 e.n.), crezîndu-se că șansele unor spectaculoase descoperiri ar fi minime.

Dar, realitatea a dovedit tocmai contrariul. Un reputat arheolog din Cluj-Napoca [29] (Institutul de istorie și arheologie), specializat în studierea fortificațiilor Daciei după o atentă observare în teren a inițiat, în anii 1984 și 1985, săpături arheologice soldate cu identificarea (și studierea parțială, cercetările fiind în curs de desfășurare) a două fortificații dacice amplasate atît la nord, cît și la sud de

---

[29] Ioan Glodariu, Comunicare la sesiunea Muzeului județean Hunedoara-Deva (în curs de publicare în „Sargetia"). O succintă relatare în „Scînteia", din 1 nov. 1985, p. 3.

trecătoarea „Porțile de Fier ale Transilvaniei". Este cît se poate de verosimil faptul că fortificarea pasului ce unește Banatul de Transilvania să se fi făcut în vremea lui Decebal, după pierderea bătăliei cu Tettius Iulianus, folosindu-se de răgazul și avantajele materiale obținute în urma acceptării situației de rege clientelar al Romei. Nu excludem din capul locului prezența în trecătoare a unei fortificații anterioare datei bătăliei din anul 88 e.n., dar amploarea deosebită a lucrărilor de fortificare a celor două cetăți dacice pledează în favoarea edificării lor în cadrul foarte amplelor pregătiri de apărare ale getodacilor din anii domniei regelui Decebal.

Potențialul economic al Daciei, precum și capacitatea poporului dac de a da un mare număr de buni și tenaci luptători,[30] la care se mai adăuga excelenta poziție geografică dominată de greu accesibila cunună a Carpaților, erau tot atîtea elemente ce îi ofereau statului reunificat de către energicul Decebal, rolul de bastion antiroman în sud-estul Europei. La Sarmizegetusa se cunoșteau cu certitudine toate acestea, iar Decebal își axa astfel politica sa externă pe rolul de promotor al tendințelor de stăvilire a pătrunderii romane la miazănoapte de Dunăre, și nu în ultimul rînd, de atenuare a presiunilor militare ale Romei asupra celorlalte popoare așa-numite „barbare". Decebal putea să ducă o asemenea politică curajoasă, și nu lipsită de mari primejdii, datorită unui fapt de natură internă, care a fost mai puțin reliefat de isto-

[30] *Istoria militară a poporului român*, I, p. 143.

rici. Pericolul reprezentat de necurmata sete de cuceriri teritoriale și acaparări de bogății ale altor popoare a ajuns să fie intuit în regatul Daciei nu numai la nivelul elitelor politico-militare, ci și de întreaga masă de agricultori și meșteșugari, sensibilizînd întreaga obște față de nejustificatele pretenții ale Romei. Apărarea vetrei străbune a dacilor devenise realmente o deviză a întregului popor, iar simbolul de care era legată toată speranța în izbîndă era Decebal. Tocmai prin participarea însuflețitoare a maselor dace la crîncenele bătălii purtate pentru fiecare colină, așezare civilă sătească sau cetate, legiunile romane s-au izbit în țara lui Decebal de o rezistență de-a dreptul incredibilă. Pe pămîntul Daciei armata Romei a dus o luptă cu totul diferită prin acerba opoziție a localnicilor, care, în comparație cu alte războaie de cucerire a altor regate ce au fost cu relativă ușurință subjugate, a solicitat la maximum capacitatea ofensivă a trupelor romane. Poporul dac a făcut dovada unor eforturi militare de excepție, dovedind un eroism și un spirit de sacrificiu prin care și-a dobîndit un prestigios loc în rîndul marilor popoare ale lumii care au luptat și s-au jertfit pentru apărarea demnității umane, conservarea propriei civilizații, pentru dreptul sacru de a trăi libere și independente [31].

Bazat pe adeziunea la luptă hotărîtă a unui mare și deplin unit popor, avînd o bogată tradiție în apărarea pămînturilor pe care viețuiau de la constituirea ca neam distinct din

[31] Ilie Ceaușescu, *Transilvania străvechi pămînt românesc*, p. 13—14.

rîndurile triburilor tracice, Decebal n-a pus în cumpăna judecăților sale cu privire la decisiva confruntare cu armata celui mai puternic imperiu al antichității, a cărui forță combativă o cunoștea pe deplin, alternativa migrației geto-dacilor în alte ținuturi ale continentului, spre a fi cît mai departe de legiunile romane. Dimpotrivă, a încercat cu toate mijloacele să își consolideze la maximum sistemul de cetăți, făcîndu-l aproape inexpugnabil. Pe plan extern a inițiat și desfășurat o largă politică de raliere a tuturor popoarelor amenințate de primejdia cuceririi romane într-o coaliție antiromană pentru a cărei realizare a depus multe eforturi.

Așa cum e de presupus, Decebal a prevăzut că situația din întinsul imperiu al caesarilor, aflat sub conducerea prea puțin versatului Domitianus, nu va putea să se perpetueze o vreme prea îndelungată. Într-adevăr, așa cum o spune istoricul antic Suetonius, „El (Domitianus, *n.n.*) fu omorît în a paisprezecea zi a calendelor lui octombrie, în al patruzeci și cincelea an de viață și în al cincisprezecelea de domnie“ [32]. Așadar, din anul 96 e.n. cu moartea prin asasinat a ultimului împărat al dinastiei Flavia, Imperiul roman avea să își dobîndească un alt conducător, a cărui politică de cuceriri va abate asupra Daciei cele mai renumite legiuni romane, și în două războaie deosebit de aprige, rezistența regelui Decebal va fi înfrîntă. Marcus Ulpius Traianus, destoinicul general ajuns în fruntea imperiului a tranșat în favoarea Ro-

[32] Suetonius, *Viețile celor doisprezece cezari.* București, 1958, p. 354.

mei finalul unui îndelungat şir de războaie purtate cu poporul dac.

Schimbările de la Roma au fost cu atenţie urmărite la Sarmizegetusa Regia, Decebal făcînd noi încercări de a dobîndi cît mai mulţi aliaţi. Se pare că soliile sale au ajuns aproape pretutindeni unde se cunoştea că Roma are puternici adversari în masa neamurilor pe care le ataca. Tot aşa, e de presupus că se îndreptau spre curtea cunoscutului adversar al Romei, Decebal, solii din partea altor popoare aflate în luptă cu romanii.

Aceste solii ale lui Decebal s-ar părea să fi ajuns foarte departe de hotarele Daciei, existînd o serie de elemente ce pledează pentru încheierea unei înţelegeri politice între regele dacilor şi suveranul parţilor (perşilor) Pacorus al II-lea (PKWR în limba persană). Acesta din urmă, reprezentant al unei puternice dinastii partice, a Arascizilor (sau Arsakizilor, în altă transliteraţie a numelui), care purta încă de pe la mijlocul secolului anterior lupte cu romanii. Pacorus I, cel de al XIV-lea Arsacid, a intrat în conflict cu Roma încă din anul 50 î.e.n. ocupînd oraşul Antiochia (oraş în Asia Mică) zădărnicind astfel intenţia romanilor de a face din aceasta o bază de pornire a viitoarelor expediţii în Orient. Au urmat apoi trei pătrunderi armate în teritoriul roman de la vestul fluviului Eufrat, incursiuni al căror obiectiv era alungarea autorităţilor şi armatei romane din întreaga Anatolie. Cu asemenea antecedente în familie, fără îndoială că şi nepotul lui Pacorus I, ce a fost crescut în atmosfera războaielor de durată purtate cu arma-

tele caesarilor Romei, Pacorus al II-lea, ajuns pe tronul arsacid persan n-a dus o politică net diferită de antecesorii săi în ceea ce privește relațiile cu Imperiul roman. Dovada constă în mai multe bătălii date cu legiunile romane în diverse locuri din Orientul Apropiat.

La Sarmizegetusa se știa că sentimentele antiromane ale lui Pacorus al II-lea îi erau adînc înrădăcinate în conștiință și, chiar dacă pentru moment încheiase un tratat cu Roma, el ar fi fost oricînd gata să reia ostilitățile dacă s-ar fi ivit o conjunctură externă favorizantă, denunțînd înțelegerea anterioară. Așadar, Decebal putea să trimită o solie în îndepărtata Persie, al cărei scop era cooperarea în lupta împotriva legiunilor romane.

Avînd același țel de care era animat și poporul geto-dac — înlăturarea pericolului cuceririi romane —, în ciuda distanței considerabil de mari dintre cele două regate rivale Romei nu era posibilă o conjugare a forțelor armate ale Daciei și Persiei, dar era totuși realizabilă o sincronizare a acțiunilor de luptă astfel încît Roma să fie silită să poarte concomitent două războaie. Chiar dacă alianța căutată de Decebal, oferindu-i ca dar regelui Pacorus pe sclavul Callidromus[33] nu s-a materializat în vreo acțiune comună antiromană, intenția sugerează o cuprinzătoare viziune a regelui dacilor asupra realităților politico-militare din acel timp, optică ce nu se limita exclusiv la cadrul geografic al Peninsulei Balca-

[33] *Istoria României*, I, p. 305—306; *Istoria militară a poporului român*, I, p. 162, 171.

nice, ci viza evenimente ce urmau să se desfăşoare la scară continentală.

Astfel şi prin frecvenţa şi diversitatea acţiunilor de politică externă, realizate sau numai proiectate, Decebal a dat dovada unui talentat continuator al tradiţionalului precept geto-dac asupra apărării integrităţii şi independenţei ţării. El a căutat prin toate mijloacele şi modalităţile, folosind elevata sa gîndire politică, să afle căile cele mai adecvate de utilizare a factorilor externi ostili Romei, în favoarea cauzei drepte o poporului Daciei, să apere cu toate forţele ţara liberă din spaţiul carpato-dunăreano-pontic pe care Imperiul roman urmărea cu asiduitate să o transforme în provincie, înlăturînd cu brutalitatea armelor orînduielile multiseculare de viaţă şi civilizaţie înfloritoare a dacilor.

IV. MAREA CONFRUNTARE

Dacia și regele Decebal urmăreau cu neliniște evenimentele politice de la Roma, unde septuagenarul împărat Nerva, ajuns pe tronul caesarilor la sfîrșitul carierei sale senatoriale și aproape de sfîrșitul vieții, nu prezenta nici o garanție a stabilității relațiilor daco-romane bazate pe clauzele păcii încheiate sub Domitianus. Motivele de îngrijorare se dovediseră întemeiate, deoarece în anul 98 bătrînul împărat a decedat. Urmașul la tron, generalul Marcus Ulpius Traianus, originar din Provincia Hispania, se remarcase ca un promotor al politicii de cuceriri, atît de dorită de aristocrația senatorială romană. Noile teritorii ce urmau să fie aduse sub jurisdicția Romei reprezentau aproape unica sursă de redresare a tezaurului statului roman ce fusese secătuit prin nesăbuitele cheltuieli din vremea lui Domitianus. Care pămînturi trebuiau cucerite, care popoare trebuiau subjugate? Evident că în primul rînd gîndul de cucerire al împăratului se îndrepta către țara liberă a Daciei, atît de bogată în aur, iar mai apoi urmînd să fie suprimat tenacele adversar din Orient, regatul parților.

Primind vestea alegerii sale pe tronul lui Augustus, Traian, care se afla la frontiera de

pe Rin, a procedat la o rapidă lichidare a unei revolte, după care a încheiat acorduri de pace cu populațiile germanice de peste fluviu [1]. Militar de carieră, bun cunoscător al rezultatelor nu tocmai favorabile Romei în luptele cu geto-dacii, noul împărat nu s-a hazardat într-o rapidă expediție punitivă în Dacia. Dimpotrivă, a continuat să plătească încă doi ani subsidiile fixate prin pacea încheiată cu Decebal de către ultimul reprezentant al fostei dinastii Flavia. Intențiile de declanșare a luptelor cu dacii s-au dezvăluit, în parte, prin inspectarea provinciilor din Peninsula Balcanică, cu toate că în capitală își așteptau rezolvarea o serie de treburi politice și financiare de mare acuitate. Ce altceva putea să însemne prezența împăratului la granița dunăreană a imperiului decît analizarea, la fața locului, a condițiilor de desfășurare a viitorului război cu geto-dacii ?

Decebal, nu era străin de acțiunile lui Traian în provinciile ce se învecinau cu țara sa, iar marile lucrări de reparații ale drumurilor din cele două Moesii și de refacere a castrelor, îi sugerau evenimente viitoare ce nu prevesteau nimic bun. Conștient că va avea în curînd de înfruntat un rival experimentat în luptele de cucerire, a desfășurat o tot mai amplă și tot mai fățișă (de altfel era și foarte greu de ținut în secret) acțiune de întărire a cetăților din Dacia, de construire a unor fortificații în punctele pe care le considera de mare importanță în stăvilirea marșului armatelor romane,

---

[1] *Istoria militară a poporului român*, I, p. 151—152.

de instruire a trupelor sale în scopul deprinderii acestora de a lupta împotriva unui inamic mai numeros și foarte temeinic pregătit. Sarcina nu era deloc ușoară, dar altă soluție de salvare a statului dac, relativ de curînd refăcut sub autoritatea sa, nu se întrevedea.

La Sarmizegetusa se cunoștea că Traian, indiferent de felul în care Dacia și regele său respectau clauzele tratatului de pace cu Roma, era ferm hotărît să redeschidă ostilitățile la Dunărea carpatică și să desființeze statul lui Decebal. De aceea nici Decebal n-a mai rămas fidel înțelegerii cu imperiul, considerînd ca o greșeală gravă — ceea ce în realitate și era — persistarea unilaterală a respectării unui tratat ce nu mai era viabil.

Acțiunile geto-dacilor în vederea pregătirii apărării erau folosite de către împăratul Traian și Senat în influențarea opiniei publice în sensul acceptării de către „poporul roman" a războiului cu dacii. Din aceste considerente, toate izvoarele literare contemporane războiului purtat de Traian în Dacia (cît și cele din următoarele secole) scot în evidență o multitudine de încălcări ale tratatului de către daci și Decebal, atitudini dușmănoase Romei, etc. Astfel, s-a creat o atmosferă defavorabilă poporului dac, imprimîndu-se imaginea că unica soluție pentru Roma și Marcus Ulpius Traianus ar fi fost cît mai grabnica supunere prin forța armelor a Daciei.

Dar, în realitate, țara liberă a lui Decebal n-a prezentat un pericol pentru existența Imperiului roman și nici provinciile sale din Peninsula Balcanică. Mai mult chiar, geto-dacii nu manifestau nici un fel de pretenție de a smulge

de sub jurisdicția imperială acea parte a vetrei de formare a neamului lor situată între Dunăre și Marea Neagră, ținut intrat în componența provinciei Moesia Inferior. Îndeajuns de semnificativă în acest sens este tăcerea istoricilor antici, care, cu siguranță, ar fi comentat nefavorabil chiar cea mai neînsemnată intenție a lui Decebal de a recupera teritorii de mulți ani incluse în granițele imperiului. Este cît se poate de evident că împăratul Traian, în ciuda multelor motive de nemulțumire invocate înainte de a începe războiul cu regatul condus de Decebal [2], urma să poarte un război de cucerire, iar cei atacați de Roma nu făceau altceva decît să își apere cu înverșunare libertatea și însăși ființa lor ca popor. Acel puternic sentiment, al salvării din fața unui pericol fără precedent pentru Dacia, a făcut ca rezistența opusă romanilor să întreacă toate aproximările făcute cu minuțiozitate de către Traian și comandamentul aflat în subordinele sale. Cu toate că și-ar fi dorit-o, chiar din prima campanie, Traian n-a izbutit să îi înfrîngă hotărîtor pe daci, încît să fi scris în *Comentarii* [3] celebrul dicton al lui Iulius Caesar, după ce în bătălia de la Zela l-a înfrînt cu ușurință pe regele Pontului, Pharnaces, fiu al lui Mithridates, *Veni, vidi, vici* (Am venit, am văzut, am învins).

Printre măsurile defensive ale geto-dacilor s-au numărat și lucrările de fortificare și ast-

---

[2] *Izvoare*, I, p. 687.

[3] Scriere a împăratului Marcus Ulpius Traianus în care era prezentată cucerirea Daciei. Nu s-a păstrat.

fel blocarea principalului drum de pătrundere din Moesia Inferioară în Dacia, acela care străbătea de la sud la nord-est actualul Banat, ducînd prin Poarta de Fier a Transilvaniei, în depresiunea Hațegului, și de acolo, pe valea Mureșului, către cetatea de scaun a geto-dacilor, Sarmizegetusa. Cercetări arheologice de dată recentă[4] (deja menționate) au dat la iveală două mari fortificații de pămînt dispuse la nord și la sud de respectiva trecătoare sud-vest transilvană. Ambele lucrări defensive au fost edificate utilizîndu-se formele avantajoase din teren ca și regulile tactice ale timpului. Astfel, șanțul și valul de pămînt încep din muchea dealului Cătanei și coboară spre pas. În funcție de unghiul natural al pantei aceste elemente sînt simple, dublate, întreite chiar, iar în imediata vecinătate a trecătorii împătrite. La sud, șanțul și valul flanchează pasul, apoi urcă spre sud-vest pe pantele dealului Poiana din Porți și ale dealului Prevecior, iar din creasta ultimului cotește spre sud și coboară în lunca Bistrei. Se apreciază că lungimea totală a fortificațiilor depășea, în momentul utilizării lor, doi kilometri, formînd astfel o barieră foarte greu de trecut.

Fortificațiile recent descoperite pe locul în care Tetius Iulianus a obținut o victorie asupra dacilor arată că Decebal a căutat să tragă învățăminte din confruntările armate anterioare cu oștirile Romei, urmărind să evite cauzele ce au provocat insuccesul din anul 88.

---

[4] Ioan Glodariu, Comunicare la sesiunea științifică a Muzeului județean Hunedoara-Deva (în curs de publicare în „Sargetia").

Dubla fortificație, cu mai multe șanțuri și valuri, atestă faptul că în Dacia se cunoștea puternica forță de izbire a armatei romane, luîndu-se anticipat măsuri corespunzătoare în organizarea apărării.

Bazîndu-se pe puternicele cetăți răspîndite aproape pe toate vîrfurile dealurilor țării, Decebal a apreciat că va putea opune o eficientă rezistență, bazată pe fragmentarea și diseminarea forțelor superioare ale inamicului, obligîndu-l la un război de uzură cu toate implicațiile pe care acesta le impune unor forțe invadatoare în plan logistic și moral-volitiv. Obligarea adversarului la un război îndelungat în condiții de timp cît mai dificile, cu uriașe pierderi umane și materiale era singura soluție în măsură, conform concepției comandamentului de la Sarmizegetusa, de a salva statul dac.

Forțele aruncate în luptă de Roma aveau să fie superioare nu numai numeric, ci și ca înzestrare cu armament trupelor romane angajate în luptele cu geto-dacii în decursul războiului din 87—88 e.n., amănunt pe care un comandant militar de talia lui Decebal nu îl putea neglija, și nici nu l-a neglijat. Se acceptă deliberat o pătrundere masivă în teritoriul Daciei a armatelor romane, urmînd a se fixa importante efective prin rezistență în focare sprijinite pe cetățile ce urmau să lupte în încercuire și să facă față unor asedii îndelungate. Astfel de pregătiri sînt reliefate arheologic prin prezența în interiorul cetăților a vaselor din lut ars de mari dimensiuni (așanumitele chiupuri dacice), recipiente în care se păstrau cantități considerabile de grîne și de

apă. Cît privește asigurarea surselor de apă, săparea de bazine în locuri ferite vederii, era de asemenea o măsură menită să asigure cetăților asediate condițiile suportării unei rezistențe izolate de restul armatei geto-dacice. Dacă se asigura o putere de rezistență de cîteva luni a cetăților, prin venirea anotimpului rece, Roma, în ciuda ocupării unor vaste teritorii, nu putea să se considere net învingătoare și să dicteze condiții total defavorabile Daciei. Bastionul carpatic al Daciei era reazemul păstrării ființei statale, chiar și în condițiile în care un împărat, fost general cu răsunătoare succese pe cîmpurile de luptă, așa cum era Marcus Ulpius Traianus, ar fi condus personal ostilitățile. Apărate de oșteni bine instruiți, înzestrate cu mașini de luptă, cetățile Daciei puteau, potrivit concepției strategice elaborate de comandamentul getodac condus de Decebal, să prelungească într-atît războiul încît, în cele din urmă, Traian să se mulțumească cu o pace de compromis. Și așa cum faptele au dovedit-o, strategia promovată de către Decebal s-a concretizat prin terminarea războiului din anii 101—102 e.n., cu rezultatele, în ansamblu, scontate de regele de la Sarmizegetusa.

Axat în principal pe sistemul de fortificații, al căror număr a fost sporit încă înainte de a avea Decebal puterea politico-militară supremă în Dacia, planul de apărare dac — caracterul de război de cucerire din partea romanilor fiind actualmente în afara oricărei îndoieli — se prevala de o foarte strînsă îmbinare a doua elemente principale : tăria zidurilor cetăților apărate cu prețul sacrificiului

suprem de către cei din interior, și mobilitatea de acțiune a trupelor aflate în afara cetăților, unități care să provoace, prin rapide lovituri din flanc și din spate, pierderi grele armatei romane invadatoare. Se miza pe faptul că Traian, folosind avantajul superiorității în forțe și mijloace, se va preocupa îndeosebi de pătrunderea cît mai adîncă pe teritoriul statului dac, neglijînd ocuparea fiecăreia dintre cetățile întîlnite pe traseul ales de înaintare. Cu toată superioritatea numerică pe ansamblul teatrului de operații, romanii n-ar fi izbutit să poarte o campanie de durată avînd în spatele grosului trupelor o serie de fortificații dacice care nu-și plecaseră steagul în fața Romei. Grosul forțelor dace, evitînd o bătălie decisivă cu armata romană prin manevre rapide, într-un teren ce le era familiar, ar fi putut surprinde unități adverse decimîndu-le în lupte de hărțuire. De altfel, Traian, cu toate că dispunea de efective de aproximativ trei ori mai numeroase decît însuma oastea dacilor, nu putea să obțină în condițiile din Dacia — țară în care existau aproape o sută de așezări fortificate și cetăți — o victorie în „stilul clasic" al bătăliilor din antichitate. Față de toate celelalte neamuri din Europa ce au fost învinse de Roma, aici, la miazănoapte de Dunărea carpatică, romanii aveau de înfruntat nu o armată, ci un sistem defensiv edificat la scara țării, apărat de întregul popor. Chiar și din punct de vedere tactic, dat fiind sistemul defensiv dac conceput pe vasta rețea de cetăți, experimentatul Marcus Ulpius Traianus se întîlnea cu un mod de luptă diferit, în compa-

rație cu războaiele anterioare duse de Roma în Peninsula Balcanică. Pînă nu a procedat la schimbarea modului de înaintare în teritoriul invadat, renunțînd la pătrunderea în adîncime, cucerind cetățile una cîte una — așa cum va proceda în cel de-al doilea război dacic — n-a obținut rezultatele scontate.

Se poate aprecia că identificarea prin săpături arheologice a cetăților și centrelor dace fortificate, al căror număr este actualmente de-a dreptul surprinzător (și fără garanția că se cunosc absolut toate punctele întărite de care dispunea Decebal), pune într-o nouă lumină desfășurarea războaielor daco-romane, furnizînd date suplimentare pentru înțelegerea factorilor ce i-au permis lui Decebal să evite o înfrîngere militară decisivă, ce ar fi asigurat învingătorului capacități discreționare în materializarea propriilor obiective. Edificarea și întreținerea acelui ansamblu de fortificații ce au împînzit teritoriul statului dac a fost în considerabilă parte o concepție strategică autohtonă tradițională, desăvîrșită de eminentul strateg Decebal care a ridicat-o pe cele mai înalte culmi ale artei militare antice. Firește că efortul depus pentru construirea atîtor cetăți n-a fost deloc ușor. În confruntarea cu cea mai puternică armată a acelui timp s-a constatat că gîndirea strategică a unui așa-zis „popor barbar" n-a fost cu nimic mai prejos decît planurile de război emise în cel mai vestit cartier general al imperiului caesarilor. Revenind la expunerea concretă a faptelor, observăm că Traian, în cursul inspecției sale la limesul danubian, a inițiat lucrări de anvergură la fortificațiile din fața

viitoarei provincii Dacia, operațiuni executate de către trupele romane din Provincia Moesia Superior [5]. Textul succint al istoricului antic Aurelius Victor *(De Caesaribus,* c. XIII), în care se prezintă faptele mai însemnate ale împăratului Traian, pomenește și de construirea unui drum, arteră rutieră ce a suscitat o serie de discuții în privința situării în teren. Datorită descoperirii unei inscripții în apropiere de Podul lui Traian [6], pe malul drept al Dunării, s-a emis părerea că acel drum facilita fluxul circulației spre viitorul front din Dacia [7]. O altă lucrare, nu mai puțin importantă, terminată în preajma declanșării războiului cu dacii, din anul 101 e.n. a fost canalul de navigație Sip—Porțile de Fier, care a dat posibilitatea unui trafic neîntrerupt pe Dunăre, făcînd navigabil tot sectorul fluvial. De notat că această lucrare, prin complexitatea modului de realizare și prin volumul de muncă depusă, e considerată ca o realizare tehnică de excepție din antichitatea romană. Cît despre trăinicia și eficiența canalului este suficient să menționăm că a fost utilizat pe toată durata evului mediu, colmatîndu-se cu nisip aluvionar de-abia pe la finele secolului trecut.

Locul de concentrare a trupelor destinate războiului dacic avea să fie partea de nord a provinciei Moesia Superior, ținut spre care au fost îndrumate încă mai înainte de sosirea îm-

---

[5] Doina Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior și Daciei,* Cluj-Napoca, 1983, p. 47.

[6] Constantin Daicoviciu, *Pe marginea cărților,* în „Acta Musei Napocensis", VII, 1970, p. 132.

[7] Doinea Benea, *op. cit.,* în loc. cit.

păratului circa 13—14 legiuni și cam 23—25 unități auxiliare — alae și cohorte.

Marcus Ulpius Traianus a părăsit cetatea imperială de pe Tibru în ziua de 25 martie a anului 101, așa cum rezultă din actele Colegiului fraților Arvali (asociația religioasă a cărei menire era întreținerea cultului împăratului), care în ziua respectivă a înălțat rugi către zeul suprem al romanilor, Iuppiter Optimus Maximus (Iuppiter cel Preabun și Preamare), divinitate căreia îi cereau să îl ajute pe împărat să obțină victoria și să se reîntoarcă în deplină sănătate la Roma. O dată ajuns în Moesia Superior, însoțit de garda pretoriană, Traian și-a stabilit cartierul general în castrul de la Viminacium (actualmente Kostolac, în R.S.F. Iugoslavia), localitate situată pe malul drept al Dunării[8].

S-a concentrat la granița „bănățeană" a regatului dac o armată ce se apropia de cifra de 200 000 de oameni, considerîndu-se că erau suficienți doar 140 000 pentru campania dacică. Ținînd cont că pe lîngă trupele „de uscat" era concentrată în zonă și flota fluvială „moesică", Traian n-a transferat întregul efectiv pe teritoriul Daciei. Pe bună dreptate se apreciază că Roma nu mai făcuse de multă vreme un atît de considerabil efort militar[9].

Traian a adus cu sine pe încercații generali Licinius Sura, Claudius Livianus, Lusius Quietus și pe Hadrian, viitorul împărat. De asemenea, făceau parte din cartierul său ge-

---

[8] Hadrian Daicoviciu, *Portrete dacice*, p. 147.

[9] Idem, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, p. 323.

neral o serie de specialiști în lucrări de geniu, după cum rezultă din fragmentele, ajunse pînă la noi, din lucrarea lui Balbus gromaticul (gromatic = măsurător, „inginer topograf" în accepțiunea modernă a termenului), care spune că a întîrziat foarte mult cu redactarea cărții sale despre *Expunerea și teoria figurilor geometrice* deoarece, supunîndu-se poruncii imperiale, a luat parte la campania de cucerire a Daciei [10]. Dintr-o altă lucrare antică, *Poliorcetica*, a lui Apollodor din Damasc, rezultă că și acesta a luat parte la pregătirile de război și la campaniile purtate în Dacia [11].

O asemenea concentrare de oameni valoroși era imperios necesară deoarece trecerea peste Dunăre a uriașei armate și a numeroaselor mașini de război și alte bagaje impunea o temeinică pregătire. Orice defecțiune intervenită, în condițiile în care era de așteptat o replică a geto-dacilor, putea să ducă la întîrzierea cu multe luni a pătrunderii romane în țara lui Decebal, sau chiar la compromiterea totală a misiunii la miazănoapte de Dunărea carpatică.

Decebal, cunoscînd măsurile preventive luate de Traian, nu s-a hazardat într-o pripită atacare a unui atît de puternic adversar, deoarece romanii așteptîndu-se să fie întîmpinați cu armele și-au luat toate măsurile respingerii atacului autohtonilor. Cursul fluviu-

---

[10] Mihai Sâmpetru, *Tropaeum Traiani*, București, 1984, p. 16.
[11] *Ibidem.*

lui fiind sub controlul flotei romane, șansele dacilor de a împiedica trecerea armatei romane pe malul stîng dunărean erau minime, iar o bătălie în cîmpia bănățeană, teren în care unitățile Romei aveau cîmp suficient de manevrare și desfășurare, nu prezenta un avantaj pentru oștenii lui Decebal.

După ce toate pregătirile s-au încheiat, iar podul de vase de la Lederata, ce lega cele două maluri ale Dunării (după opinia unor cercetători s-au construit două poduri)[12], a fost dat în funcțiune, calea spre Dacia era deschisă. Deoarece episodul traversării Dunării înfățișat pe Columna lui Traian a avut parte pînă în prezent de numeroase și competente comentarii[13], nu persistăm în descrierea procesiunii.

Desigur că iscoade ale regelui dacilor au asistat, fie de aproape, fie observînd de la distanță, din locuri ferite, la pătrunderea oștirii caesarilor pe cuprinsul vetrei dacilor, transmițînd cele văzute corpului de comandă al regelui Decebal. Știrile erau utilizate pentru pregătirea cît mai minuțioasă a bătăliei ce urma să se dea, deoarece toate încercările de a se ajunge la o înțelegere cu împăratul Traian erau respinse de acesta. Asemenea încercări vor fi fost mai multe, nu doar cea relatată de Dio Cassius[14], care consemnează că, pe cînd împăratul „se apropia de Tapae, locul unde barbarii își aveau tabăra, i se aduse

---

[12] Doina Benea, *op. cit.*, p. 48 (presupune că cel de al doilea pod a fost construit la Dierna).
[13] *Istoria României*, I, p. 306.
[14] *Izvoare*, I, p. 687.

o ciupercă mare, pe care era scris cu litere latine că atît ceilalți aliați cît și burii (geți al căror centru politico-militar și religios era la Burivada, în actualul județ Vîlcea — *n.n.)* îl sfătuiesc pe Traian să se întoarcă și să facă pace“ [15].

Evident că asemenea încercări aveau mai mult rolul de a obține cît mai multe detalii despre efectivele romane invadatoare, fiind greu de presupus că Decebal mai păstra speranțe că Traian, după ce s-a pregătit vreme de aproape patru ani pentru război, ar fi renunțat atît de ușor la purtarea acestuia. Firește că la Sarmizegetusa se cunoștea foarte bine acest lucru și dacii așteptau doar comanda pentru a porni la luptă.

Urmările pătrunderii romane în sud-vestul pămînturilor Daciei s-au concretizat prin distrugerea cetății *Arcidava* de la Vărădia, județul Caraș-Severin, fortificație situată pe Dealul Chiliei [16], al cărei sfîrșit s-a petrecut — așa cum atestă recente săpături arheologice — printr-un puternic incendiu ce a avut loc pe la începutul secolului al II-lea e.n., cel mai probabil în cursul primului război daco-roman. Aceeași soartă a avut-o, cu siguranță, și cetatea dacică de la Jasenovo (fost Jidovar, în Banatul iugoslav), precum și alte fortificații autohtone situate pe drumul ce ducea spre Poarta de Fier a Transilvaniei. Toate aceste întărituri de interes local — centre băștinașe de caracter semiurban — vor fi fost

---

[15] *Ibidem.*

[16] Ilie Uzum, Marian Gumă. *Arcidava*, în „Roumanie, pages d'histoire“, nr. 1/1979, p. 63—68.

lăsate în seama apărării unor garnizoane dacice restrînse ca număr de luptători, deoarece era stringentă nevoie de cei mai buni oșteni în bătălia pe care Decebal și corpul său de generali se pregăteau să o dea la Tapae, dar în condiții schimbate față de situația cînd în același loc pierduseră lupta în fața generalului roman Tetius Iulianus.

Fortificațiile geto-dace de curînd scoase la iveală prin săpături arheologice în defileul Porții de Fier a Transilvaniei, conferă o imagine cu totul inedită celei de-a doua lupte de la Tapae dintre daci și romani. Pînă la menționata descoperire a celor două cetăți autohtone, dotate cu cîte patru șanțuri de apărare în porțiunile cele mai amenințate, se presupunea că și de data aceasta romanii ar fi fost atacați de oștenii lui Decebal într-o, mai mult sau mai puțin surprinzătoare, „ambuscadă". Dar, în realitate n-a fost așa, deoarece același cercetător din Cluj-Napoca a identificat și cercetat parțial, un castru roman de etapă, amplasat la distanța de cca 5 km de pasul ce leagă Banatul de Transilvania. Această amplă lucrare genistică de cantonare a trupelor romane denotă că Traian, luînd cunoștință de existența puternicei întăriturii defensive din strîmtoarea Porților de Fier, a chibzuit vreme îndelungată asupra celei mai potrivite modalități de atac, interval de timp în care trupele au staționat în castru.

Barînd literalmente întregul pas, Decebal îi oferea adversarului puține posibilități de a folosi cu eficiență superioritatea numerică a trupelor romane. Datorită condițiilor din teren, poziția defensivă fixă dacă nu putea fi

asaltată decît frontal și pe un front relativ îngust. Manevrele din flancuri executate cu trupe mobile de cavalerie se excludeau de la sine, datorită pantelor repezi și împădurite. Cît privește șarjarea la galop a celor patru rînduri de șanțuri și valuri de pămînt, se dovedea, din capul locului, lipsită de orice șansă pentru atacatori. Romanilor nu le rămînea decît să atace cu trupe de infanterie întăriturile apărate de daci, fără să țină seamă de marile pierderi, și să încerce copleșirea unităților adverse din spatele meterezelor. Astfel, la Tapae, Decebal a fost în măsură să realizeze unul din principalele sale obiective în ciuda faptului că în cele din urmă bătălia avea să fie cîștigată de către romani, și anume, producerea unor pierderi atît de simțitoare inamicului, încît acesta să nu mai aibă forța de a realiza o rapidă penetrare spre Sarmizegetusa.

Avînd misiunea de a se menține în interiorul fortificațiilor, este foarte firesc ca formațiunile compacte ale atacatorilor să fi avut de suportat în primul rînd tirul arcașilor daci. Deși cu rîndurile rărite de săgeți, înaintînd în valuri succesive, romanii au pătruns în fortificații angajîndu-se în lupte corp la corp. Pierderile oștirii lui Traian au fost considerabile, mărturia lui Dio Cassius, în pasajul referitor la lupta de la Tapae, fiind sugestivă în acest sens.

Romanii au biruit la Tapae și au pătruns în depresiunea Hațegului, însă războiul nu s-a desfășurat cum ar fi dorit împăratul Traian și statul său major. Dacia, este adevărat, îi trimitea soli care să ceară pacea, ba chiar

acești emisari făceau parte din rîndul aristocrației dace, dar nu acceptau o capitulare necondiționată [17]. Foarte probabil că Traian s-a arătat dispus să trateze condițiile unei înțelegeri cu dacii tocmai datorită epuizării în bună parte a armatei sale ce nu mai putea susține prea curînd o a doua bătălie de anvergura aceleia de la Tapae. Firește că aspectul acesta, chiar dacă reprezenta o realitate a momentului, a fost ocolit de pana scriitorilor antici a căror narațiuni aveau ca țel proslăvirea gloriei romane, nicidecum reliefarea eroismului dacilor.

Dio Cassius precizează că Traian a mai ocupat cîteva cetăți, într-una din acestea aflînd prăzile și steagul luat de daci de la generalul roman Fuscus [18], ba chiar izbutise să o prindă pe sora regelui Decebal, toate săvîrșite undeva în zona Orăștie — Costești, dar fără a consemna definitiva înfrîngere a regelui Decebal. Luarea în prizonierat a surorii regelui, prezentată și pe una din scenele Columnei (scena nr. XXX) a avut loc în anul 101, dar nici această întîmplare nu i-a clintit lui Decebal voința și dîrzenia cu care își apăra țara [19]. Poporul dac, ale cărui tradiții gentilice erau încă vii, nu i-ar fi iertat regelui sacrificarea unui membru important al familiei sale, care era, desigur, soția unui nobil autohton, fapt ce l-a determinat pe Decebal să acorde conce-

---

[17] *Pagini din gîndirea militară universală*, București, 1984, p. 207.

[18] *Izvoare*, I, p. 689.

[19] Radu Vulpe, *Capturarea surorii lui Decebal*, în „Sargetia", IV, 1966, p. 75—89.

sii deosebite romanilor, fără ca să admită însă capitularea.

Cu toate că declanșarea ostilităților s-a produs de timpuriu, în cursul lunii aprilie oștirea romană fiind deja pe pămîntul geto-dacilor, la sosirea iernii 101—102 Dacia nu se afla sub ocupația Romei. Unul dintre cele mai importante obiective ale strategiei concepute de Decebal fusese atins. În pofida uriașelor forțe angajate, a durelor eforturi făcute, Traian nu a reușit să obțină o victorie decisivă și nici să determine căderea principalului centru de rezistență al dacilor pînă la instaurarea anotimpului friguros. Continuarea operațiilor angajate în munți devenise deosebit de dificilă. Temperatura scăzută, zăpada abundentă, adăugate rezistenței acerbe opuse de daci au făcut ca pe principalul teatru de operații al războiului să se instaureze o stare de acalmie relativă, unitățile romane fiind obligate să-și construiască tabere de iarnă. Cît de important era totuși momentul confruntării, fiecare dintre cei doi adversari fiind conștient de faptul că cine va reuși să obțină inițiativa strategică va avea și șanse în atingerea scopurilor propuse, o demonstrează și rămînerea lui Traian în Dacia pentru a fi în măsură să contracareze rapid orice încercare de răsturnare a situației din partea iscusitului său adversar. Ceea ce a urmat a demonstrat pe deplin că războiul se purta între doi protagoniști uriași ai gîndirii și artei militare, capabili să conceapă și să materializeze acțiuni pe spații vaste, cu răsturnări spectaculoase de situații. Astfel, în timp ce Traian se străduia să în-

chidă și să consolideze cleștele strategic în jurul perimetrului defensiv al Sarmizegetusei, Decebal a întreprins una dintre cele mai complexe operații manevriere de anvergură strategică cunoscute de antichitate.

Dispunînd de trupe obișnuite cu luptele pe timp de iarnă, regele dac a inițiat o contraofensivă de mari proporții ce viza dezorganizarea întregului sistem logistic al adversarului prin distrugerea bazelor și liniilor de aprovizionare romane și izolarea forțelor angajate în Dacia. Fie că acțiunea a fost concepută încă din faza declanșării ostilităților, avînd la bază o serie de înțelegeri convenite cu sarmații și bastarnii, fie că alianța a fost negociată chiar în timpul desfășurării luptelor, o puternică armată compusă din daci, bastarni și roxoloni, concentrată la est de Carpații Răsăriteni, a executat o mare ofensivă asupra provinciei Moesia Inferior [20]. Columna traiană prezintă, în cîteva scene, trecerea prin vad a Dunării de către armata lui Decebal, apoi grupe de oșteni daci aruncînd din arcuri săgeți asupra romanilor ce se apără într-un castru. Un alt grup de adversari ai romanilor mînuind un trunchi de copac a cărui extremitate e cioplită în forma unui cap de berbec lovesc cu forță în zidul de piatră al fortificației.

Această campanie purtată la sute de kilometri de centrul politic, militar și cultural al statului dac se remarcă prin dimensiunile manevrei executate pe un front extrem de larg, cu obiective stabilite la distanțe impresio-

[20] Mihai Sâmpetru, *op. cit.*, în *loc. cit.*

nante. Pe lîngă faptul că se confirmă prezumpția, enunțată de noi, potrivit căreia Decebal era încrezător într-un final onorabil pentru țara sa, deoarece dispunea de o considerabilă rezervă de trupe, rezervă fără de care n-ar fi fost posibilă punerea în aplicare a contraofensivei asupra provinciei moesice, deoarece chiar și în condițiile închegării armatei combinate a geto-dacilor, roxolanilor și a bastarnilor cei mai numeroși vor fi fost ostașii lui Decebal. De asemenea, pătrunderea în sudul Dunării a importantelor forțe armate antiromane dovedește o excelentă viziune strategică a celui ce a format coaliția oștirilor „barbare", Decebal. Atacarea din flanc a spatelui frontului roman, urmărind ruperea legăturilor dintre armata romană din Dacia și restul imperiului, a consemnat o extindere la seara Peninsulei Balcanice a operațiunilor militare daco-romane. Nu trebuie să uităm faptul că inițiatorul acțiunii a luat în calcul nivelul scăzut al efectivelor garnizoanelor romane din Moesia Inferioară, ca urmare a transferului de trupe pe frontul din sud-vestul regatului Daciei. Deplina reușită a pătrunderii armatelor geto-dace, în alianță cu roxolanii și bastarnii, pînă în Moesia Superior, ar fi cauzat o gravă stare de nesiguranță a trupelor romane de la nordul fluviului, necesitînd, poate, chiar retragerea lor pe pozițiile de pornire a războiului din anul 101.

Dar, chiar și în alternativa că lovitura surprinzătoare — deoarece romanii îl considerau pe Decebal ca virtual învins, ei fiind doar la cîțiva zeci de kilometri de Sarmizegetusa — executată pe teritoriul imperiului, în spațiul

dintre lanțul Balcanilor și Dunăre, își atingea numai o parte din obiectivele urmărite, pentru statul condus de Decebal tot se obținea o modificare în raportul de forțe dintre oștile ce stăteau față în față pe frontul din sud-vestul Transilvaniei, teatrul principal de desfășurare a războiului. Decebal intuise că Traian nu putea să accepte trecerea prin foc și sabie a provinciei moesice fără ca să intervină. Or, unitățile militare cele mai apropiate de provincia atacată de coaliția daco-roxolano-bastarnă erau cele de sub nemijlocita sa comandă, și, deci, urma ca o parte din armata romană din Dacia să fie transferată pe frontul sud-dunărean. Așa cum a preconizat regele dac, Traian, cu un important contingent de forțe, a părăsit Dacia spre a stăvili energica pătrundere a oștirii adverse. Astfel, incursiunea inițială și declanșată de regele Decebal și-a atins măcar unul dintre scopuri, și anume, îndepărtarea pentru o perioadă de timp a lui Traian din Dacia, precum și reducerea presiunii romane asupra centrului politico-militar geto-dac prin transferul de trupe în sudul fluviului. Columna traiană înfățișează deplasarea trupelor Romei, îmbarcate pe corăbiile flotilei moesice, spre a ajunge în timp util pe noul teatru de operații pentru a bloca înaintarea forțelor lui Decebal.

Cu tot ajutorul consistent în trupe, însuși Traian conducînd acțiunile de contracarare a presiunii militare exercitată de corpul expediționar al celor trei aliați antiromani, situația nu s-a restabilit cu ușurință. Au fost necesare două bătălii pentru ca oastea adversară să fie respinsă în afara fruntariilor provinciei.

Luptele s-au desfășurat la date ce nu pot fi stabilite cu precizie, izvoarele literare consemnînd doar vehemența fără precedent a confruntărilor. Realmente romanii au primit o usturătoare replică în încrucișarea armelor, altfel nu s-ar explica motivul redării pe Columnă (scena nr. XXXIX) a unor soldați romani răniți (fiind *unica* imagine, din întreaga friză figurativă, în care soldatul Romei este înfățișat suportînd rigorile luptei).

Una dintre bătălii nu poate fi localizată în teren, dar cea de-a doua știm că a avut loc în sudul Dobrogei — de notat că lupta a fost dată în aria de geneză a dacilor —, romanii ieșind victorioși (în cinstea izbînzii obținute ei vor ridica pe locul bătăliei, în anul 109 e.n., un impunător monument ornamentat cu sculpturi ce înfățișează scene ale crîncenei încleștări — este vorba de binecunoscutul monument de la Adamclisi, județul Constanța).

Anumite detalii despre campania sud-dunăreană inițiată de către Decebal, în iarna, sau mai degrabă în primăvara anului 102 e.n. — deoarece pe Columnă apele Dunării nu sînt înfățișate purtînd sloiuri de gheață (remarcă făcută de către Hadrian Daicoviciu) —, ne sînt furnizate de textul unei scrisori redactate în anul 112 e.n., adresate împăratului Traian de către Plinus cel Tînăr (deținător la acea dată a funcției de proconsul al Pontului și Bytthiniei) :

„Stăpîne — scrie înaltul demnitar consular imperial —, ostașul Appuleius din garnizoana din Nicomedia mi-a scris că un anume Callidromus, fiind reținut cu forța de brutarii

Maximus și Dionysius, cărora le închiriase munca sa, s-a refugiat la statuia ta și, după ce a fost dus în fața autorităților, a arătat că a fost cîndva sclavul lui Laberius Maximus, că a fost luat prizonier în Moesia de către Susagus și că a fost trimis în dar de către Decebal lui Pacorus, regele parților, că a fost mai mulți ani în slujba acestuia, de unde mai tîrziu a fugit și că astfel a ajuns în Nicomedia [...]" [21]. Se cunoaște că Laberius Maximus, proprietar al sclavului în discuție, a deținut în intervalul anilor 101—102 demnitatea de guvernator al provinciei Moesia Inferioară, și deci Susagus l-a reținut pe Callidromus ca pradă de război. Faptul că fostul sclav n-a rămas în Moesia după bătălia cîștigată de romani, lasă să se întrevadă că victoria nu era chiar zdrobitoare cîtă vreme căpetenia militară roxolană s-a retras fără să își abandoneze în mîinile romanilor prăzile adunate în campania moesică. Mai apoi, bizarul prizonier a ajuns, în împrejurări neexplicate în cursul interogatoriului ce i s-a luat în Nicomedia, în proprietatea regelui Decebal. Presupunem că ar fi putut să devină sclav la daci numai în două împrejurări: fiind oferit în semn de prietenie lui Decebal de către noul stăpîn, satisfăcut și mulțumit cu celelalte prăzi cu care s-a întors din sudul Dunării; fie că a avut loc o redistribuire a prăzilor în funcție de participarea numerică a fiecărei grupări armate, dacii avînd prioritate asupra unor bunuri mai de preț, așa cum erau considerați sclavii.

[21] *Izvoare*, I, p. 479.

Evident că elementul de „esență" al mărturisirilor lui Callidromus îl reprezintă precizarea că „a fost trimis în dar de către Decebal lui Pacorus" [22]. Cu tot sintetismul frazei respective, informația se dovedește deosebit de interesantă, confirmînd relații de amiciție între cei doi renumiți adversari ai Imperiului roman, Decebal și Pacorus al II-lea rege al parților. Firește că sclavul trimis „în dar", la mii de kilometri de Dacia, nu avea cunoștință de conținutul mesajului pe care solia regelui dac l-a dus partului Pacorus, dar trebuie să bănuim că erau lucruri de excepțională importanță, de vreme ce „darul" nu conținea doar obiecte de preț, ci și o ființă umană (ceea ce-i sporea valoarea).

Fără a ne hazarda în presupuneri întemeiate pe ipoteze ce cu ușurință pot fi contestate, remarcăm totuși faptul că Decebal, ca și cum nu ar fi fost amenințat de iminenta cucerire romană, întreținea legături la apreciabile distanțe de țara sa, căutînd, mai mult ca sigur, să încheie o altă alianță antiromană. O înfrîngere militară hotărîtoare pe cîmpul de luptă din ținutul dobrogean ar fi îndemnat pe cel învins la o atitudine de supunere în fața forței armate a Romei, sau cel puțin la propuneri de armistițiu, dacă nu era posibilă o pace. Dar cum acest lucru nu a fost consemnat de nici un izvor literar al acelui timp, e de admis că și în prima parte a anului 102 energicul Decebal nutrea încă speranțe într-un final cît de cît favorabil Daciei, chiar dacă era exclus ca ambițiosul Marcus Ulpius Traianus

[22] *Ibidem.*

să consimtă la condiții similare celor incluse în tratatul încheiat, tot în urma unui război pierdut, cu Domitianus. Oricum, chiar dacă desfășurarea ulterioară a evenimentelor lasă loc unor largi interpretări, ceea ce se impune cu claritate este concluzia că Decebal a reușit să slăbească presiunea exercitată asupra centrului politic din Munții Orăștie, prelungind totodată operațiile, timpul devenind un important factor de risc pentru invadatori, incapabili să-și realizeze obiectivul principal în intervalul ce le-a rămas pînă la sosirea iernii.

Reîntors în Dacia, împăratul Traian a reluat ofensiva cucerind mai multe cetăți, între care, cu siguranță — după cum o atestă rezultatele săpăturilor arheologice —, pe aceea de la Costești, considerată de istorici ca fiind reședința de vară a regilor daci. S-a ajuns astfel și mai aproape de marea cetate de la Sarmizegetusa (Grădiștea Muncelului), după cum rezultă și din distrugerea prin incendiu a așezării civile de la coasta Fețele Albe, relevată tot prin intermediul săpăturilor arheologice din ultima vreme.

Concomitent cu asalturile executate de forțele conduse direct de către Traian, o grupare comandată de generalul Lusius Quietus a întreprins o acțiune peste masivul montan de la sud de Sarmizegetusa; în compunerea respectivei grupări au luptat și escadroanele de cavalerie maură, mai mult ca trupe de infanterie. Săpături arheologice efectuate pe presupusul traseu urmat de cavalerie de sub comanda generalului L. Quietus au furnizat date de mare valoare în reconstituirea unui episod

considerat hotărîtor în războiul daco-roman din anii 101—102. Încă de la primele investigații de suprafață întreprinse în anul 1950 au fost semnalate, în munții de la miazăzi de Sarmizegetusa, castrele romane de la cotele Vîrful lui Pătru (la altitudinea de 2 100 m), Vîrful cu Ocol (1 497 m) și de pe culmea Comărnicelului (1 800 m), prilej cu care s-a făcut precizarea că „înaintarea unor detașamente ușoare de luptă, din această direcție, e foarte mult ușurată de configurația terenului cu «plaiuri» largi «aproape carosabile»“ [23]. Ulterior, Constantin Daicoviciu situa pe drumul de înaltă altitudine (de creastă) calea urmată de cavaleria maură pentru a se apropia de Sarmizegetusa [24].

Studiindu-se aspectul castrelor s-a conchis că toate erau castre folosite pentru halte mari, nicidecum locuri de cantonare a trupelor romane după încheierea campaniei. După modul de amplasare al acestor fortificații, în peisajul montan, se poate deduce cu ușurință că ele indică un atac roman din această direcție [25] asupra Sarmizegetusei.

Pornind de la acest fond de date, în anii 1966 și 1967 s-a procedat la identificarea în teren a itinerariilor posibile ale cavaleriei maure în atacarea cetății de scaun a regelui Decebal. S-au remarcat două variante ale traseului pre-

---

[23] Constantin Daicoviciu, Alexandru Ferenczi, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, București, 1951, p. 44.

[24] *Istoria României*, I, p. 307.

[25] Hadrian Daicoviciu, *Addenda la „Așezările dacice din Munții Orăștiei“*, în „Acta Musei Napocensis“, I, 1964, p. 118.

zumtiv și anume o pătrundere dinspre valea Sebeșului și o altă variantă dinspre valea Jiului. Prima variantă ar fi fost posibilă în eventualitatea acceptării ipotezei ca o armată romană să fi venit în Dacia din provincia Moesia Inferior, trecînd aria dacică intracarpatică prin unul din pasurile sud-estice ale Carpaților, în primăvara anului 102. În această alternativă, se afirmă că Lusius Quietus, în fruntea unității de sub comanda sa, ar fi luat parte la împresurarea și cucerirea cetăților de la Tilișca și Căpîlna, iar din valea Sebeșului ar fi urmat drumul ce duce spre Vîrful lui Pătru și, mai departe, peste Comărnicel spre centrul politic și religios de la Grădiștea Muncelului.

În varianta secundă, potrivit căreia atacul cavaleriei maure s-ar fi produs dinspre valea Jiului, direcția de afluire a trupelor romane nu putea să se afle decît dintr-o zonă de la est sau vest, iar accesul prin pasul Vîlcanului. Cetatea dacică de la Bănița, așa cum atestă investigația arheologică, prezintă urmele unei singure distrugeri, fără putința de precizare a amănuntului dacă evenimentul s-a produs în primul sau în cel de al doilea război daco-roman [26]. Ținînd cont de importanța deosebită, din punct de vedere strategic, a locului în care se află cetatea de la Bănița, despre care se afirmă că „eliminînd acest obiectiv fortificat de pe harta strategică a ținutului, ar fi însemnat să rămînă fără apărare, dinspre

[26] M. Macrea, O. Floca, N. Lupu, I. Berciu, *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966, p. 23—33.

bazinul Văii Jiului, întreaga regiune muntoasă de la sud de Orăștie, centrul statului dac din cele două secole premergătoare cuceririi Daciei de către romani“ [27], cu greu se mai poate susține afirmația că această cetate n-a fost atacată decît în războiul din anii 105—106. Pledăm deci pentru varianta distrugerii cetății de pe Dealul Bolii, din comuna Bănița, în cursul primului război daco-roman, foarte verosimil, chiar în cadrul misiunii încredințate de Traian lui L. Quietus de a executa o învăluire dinspre sud a Sermizegetusei.

Asedierea cetății de la extremitatea de miazănoapte a trecătorii Vîlcanului, încheiată prin cucerirea și distrugerea acesteia, n-a putut să scape cartierului general dac și lui Decebal. Deci, era de preconizat o extindere a atacului spre nord, lucru pe care cu siguranță dacii bănuiau că se va întîmpla, luînd, în consecință, măsuri de apărare. Absența fortificațiilor autohtone la nord de cetatea Bănița — pe plaiurile în care s-au identificat castrele de marș romane — „nu echivala însă cu nesupravegherea acestei zone de către daci“ [28]. Decebal a avut, cu siguranță, amplasate subunități de supraveghere pe crestele montane din sudul cetății de scaun, formațiuni militare ce vor fi opus rezistență în cîteva dintre punctele obligatorii de trecere [29]. Scene de pe Columnă

---

[27] Octavian Floca, *Hunedoara (ghid turistic)*, Deva, 1969, p. 190.

[28] Ioan Glodariu, *Itinerarii posibile ale cavaleriei maure în războaiele dacice*, în *In memoriam Constantinii Daicoviciu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 162—163.

[29] *Ibidem*, p. 162.

înfățișează lupte în munți, bătălii în al căror perimetru de desfășurare nu apare nici un fel de fortificație dacică, fiind deci vorba de forțarea căii montane de către L. Quietus și călăreții mauri pe care îi comanda. Poate că reușita atacului roman s-a datorat nu atît faptului că Decebal nu a luat măsuri de apărare a capitalei sale, dinspre sud și sud-est, ci din cauza unei eronate aprecieri a „densității" trupelor romane afectate acestei misiuni de luptă. Considerînd, probabil, că Traian ar fi orientat pe această latură oarecum secundară a frontului un număr restrîns de soldați, nu atît pentru a executa o reală pătrundere, ci doar să creeze o diversiune, comandamentul dac a dislocat în acel sector un număr insuficient de forțe. Aflați într-un raport de forțe cu totul nefavorabil, dacii au fost copleșiți, foarte mulți dintre ei fiind uciși sau luați prizonieri, cum de altfel precizează și Dio Cassius [30] („Lusius i-a atacat din altă parte ; el ucise mulți dușmani și prinse de vii un număr și mai mare").

Cu grosul forțelor angajat în stăvilirea înaintării romanilor, de sub directa conducere a împăratului Traian, din direcția văii rîului Mureș, în amonte pe actualul pîrîu Apa Grădiștei, Decebal n-a avut forțe suficiente cu ajutorul cărora, printr-un contraatac viguros, să respingă de pe învecinata creastă a Muncelului cavaleria maură. Dar și călăreții originari din nordul continentului Africa, epuizați de efortul luptelor, poate surprinși de dimensiunile impresionante ale cetății de care se

[30] *Izvoare*, I, p. 689.

aflau neașteptat de aproape, n-au cutezat să ia cu asalt fortificația, ci vor fi incendiat importanta așezare civilă dacică de la Fețele Albe [31].

Tot în vremea eroicei apărări a Sarmizegetusei regale, Dacia a avut de înfruntat, la hotarele sale apusene, o invazie a sarmaților iazigi porniți la atac, din îndemnul Romei, din cîmpia cuprinsă între Tisa și Dunărea Mijlocie. Izvoarele literare n-au consemnat războiul purtat de sarmații iazigi, ci doar într-un succint pasaj al lui Dio Cassius se menționează o incursiune a regelui Decebal în urma căreia geto-dacii „le-au smuls iazigilor un ținut" [32], fapt petrecut în intervalul dintre primul și al doilea război daco-roman. Cu toate că nu o spune istoricul antic citat, teritoriul în litigiu a fost cotropit de iazigi, care însă au fost alungați mai apoi de băștinașii de sub comanda lui Decebal.

Cît de întins a fost „ținutul" nu o putem ști cu exactitate, dar în nici un caz nu este de admis părerea unor istorici străini potrivit căreia sarmații ar fi izbutit să se instaleze pe cuprinsul locuit de daci în teritoriul actual al Banatului și Olteniei [33]. Replica dată în urmă cu peste patruzeci de ani de către un reputat istoric român, bazată pe interpretarea știrilor literare cît și pe datele arheolo-

---

[31] Ioan Glodariu, *op. cit.*, în *loc. cit.*

[32] *Izvoare*, I, p.691.

[33] Alföldi András, *Die Roxolanen in der Walachei*, *Berlin*, 1939, p. 528 ; Idem, *Daci e romani in Transilvania*, Budapesta, 1940.

gice existente la vremea respectivă [34], a fost de atunci încoace mereu confirmată prin alte și alte descoperiri arheologice de factură dacă, care atestă lipsa cu desăvîrșire (îndeosebi în estul Banatului și în întreaga Oltenie) a oricărei urmă de cultură materială aparținătoare iazigilor [45].

În pofida uriașelor eforturi și sacrificii făcute pe parcursul celor doi ani de lupte, în situații ce uneori au atins limitele imposibilului, oștenii daci — de fapt o armată a întregului popor condus de Decebal — au fost copleșiți de efectivele legiunilor și formațiilor auxiliare romane, necontenit împrospătate. În această situație, Decebal, așa cum precizează principalul narator al războaielor dacice, Dio Cassius, a împuternicit mai multe solii care să trateze, în numele său, încetarea ostilităților. Dacă ar fi să dăm întru totul crezare istoricului antic citat, contactele au eșuat fie din cauză că solii trimiși de regele dac nu dețineau împuterniciri speciale pentru a prezenta ferme garanții, fie că promisiunile făcute nu au fost respectate de Decebal.

E verosimil ca Decebal să fi încercat prin manevre diplomatice care lezau prestigiul imperial roman să-l determine pe Traian să se hazardeze în atacuri insuficient de pregătite, ca apoi să cadă în mîinile dacilor, ori s-a temut ca el însuși să nu fie atras într-o cursă, sub pretextul întîlnirii cu generalii Sura

[34] Constantin Daicoviciu, *Dacica*, Cluj, 1969, p. 271—277.

[35] Liviu Mărghitan, *Fortificații dacice și romane*, București, 1978, p. 57—60, 111—117.

și Laberius, cauze ce au făcut ca tratativele să rămînă la nivelul discuțiilor sterile. Dar tot atît de adevărat poate fi și faptul, nemărturisit de izvoare, că însuși Traian a fost interesat în eșuarea tratativelor, cel puțin atît timp cît a crezut că putea impune prin forța armatelor o capitulare a Daciei.

Angajarea în cele din urmă, spre sfîrșitul verii anului 102 e.n., a tratativelor de pace și încheierea acesteia obligă la concluzii cu martori pe care izvoarele sînt departe de a le consemna. Desigur, Traian a utilizat toate atuurile celui ce deținea sub control o însemnată parte din teritoriul dacilor, impunînd condiții deosebit de aspre, menite să ducă la o slăbire și mai accentuată a statului advers. Dar cu toată duritatea clauzelor păcii pe care Decebal era silit să o accepte pentru țara sa, Roma trebuia să se mulțumească doar cu un succes parțial. Dezideratul principal, constituirea unei noi provincii la miazănoapte de Dunărea carpatică, n-a fost atins !

Tactica „împînzirii" teritoriului dac cu fortificații s-a dovedit salutară pentru autohtoni, aceștia reușind să nu își încline steagurile decît după aproape doi ani de lupte necurmate duse cu una dintre cele mai puternice armate ridicate de Imperiul roman, oștire comandată de unul dintre cei mai talentați militari ai antichității, Marcus Ulpius Traianus.

Principalele condiții ale păcii din anul 102 sînt enumerate de către Dio Cassius : „Decebal se învoi, deși împotriva dorinței sale, a da înapoi armele, mașinile de război și pe ingineri, să predea pe fugari, să dărîme întăriturile, să iasă din ținuturile cucerite și, pe dea-

supra a socoti drept prieteni și drept dușmani pe prietenii și dușmanii romanilor, a nu primi la el nici un fugar, nici a se folosi de vreun soldat din Imperiul roman“ [36]. Rămînînd în continuare la acest pasaj dens în informații, remarcăm că prevederea referitoare la dărîmarea „întăriturilor“, indică clar faptul că Decebal deținea încă cetăți pe ale căror ziduri fluturau semețe stindardele împodobite cu „capete de lup“ ale dacilor. Au fost cerute înapoi mașinile de război precum și inginerii — clauză care ne vorbește nu numai de un număr oarecare de mașini de război, ci chiar de producerea acestora în ateliere din Dacia.

Așadar, suveranul de la Sarmizegetusa poseda în momentul încheierii păcii fortificații încă necucerite, numeroase mașini de luptă și avea la dispoziție bărbați viteji și, desigur, o armată încă capabilă de rezistență. Deci Traian avea temeri serioase în acceptarea păcii pe frontul din Dacia, altminteri existînd posibilitatea ca bătăliile să se prelungească și după terminarea anotimpului cald al anului 102.

Cu toate că obligațiile Daciei față de Imperiul roman marcau grele pierderi în sistemul de apărare — prin cerința ca dacii să își dărîme cetățile —, în pierderea dreptului de a duce o politică externă în propriul interes, precum și știrbirea foarte serioasă a integrității teritoriale — Dacia pierzînd întreaga cîmpie nord-dunăreană (Banat, Oltenia, Muntenia) nu se pomenește nimic despre impunerea la un tribut în bani sau în aur. Să fie doar vorba

[36] *Izvoare*, I, p. 691.

de o scăpare din vedere a acestui detaliu? Greu de crezut, dacă ținem cont că în cazul enumerării avantajelor geto-dacilor din pacea încheiată sub Domitianus sumele de bani pe care Imperiul roman le acorda statului dac figurau la loc de cinste.

Deși Traian nu era persoana care să se mulțumească cu încheierea unei păci care se dovedea numai formal favorabilă imperiului[37], n-a „ținut" să șteargă dezonoarea Romei cu desăvîrșire, obligîndu-l, prin noua pace, pe Decebal să plătească statului roman despăgubiri sau tribut.

Din cele enunțate rezultă că statul dac n-a fost totalmente epuizat de războiul purtat pe propriul teritoriu, explicîndu-se astfel motivul pentru care împăratul Romei a săvîrșit oarecum curiosul act politic al încheierii păcii „tocmai cînd se afla sub zidurile capitalei dacilor și mai avea nevoie de un suprem efort pentru a tranșa definitiv conflictul"[38]. Tocmai acel „suprem efort" nu l-a mai putut face armata lui Traian. Cu atît mai mult cu cît, în majoritatea războaielor sale, imperiul caesarilor obișnuia să-și încheie luptele în intervalul martie-septembrie-octombrie al aceluiași an, lucru pe care experimentatul comandant militar ajuns pe tronul roman îl știa foarte bine. La fel de bine știa că oștirea dacă ar fi făcut, la rîndul ei, un „suprem efort" de a se împotrivi. Atitudinea lui Decebal, prea puțin flexibilă, în ciuda pătrunderii romanilor pînă

[37] Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, p. 327.
[38] *Ibidem.*

sub zidurile cetății sale de scaun, îi sugera lui Traian că o categorică victorie pe pămînt geto-dac necesita în acel moment noi eforturi și pierderi extrem de mari. A socotit, probabil, că o pace avantajoasă Romei era de preferat unei deosebit de costisitoare biruințe și aceea nu îndeajuns de sigură.

Din întreaga desfășurare a evenimentelor este evident faptul că Decebal a considerat la rîndul său pacea ca fiind absolut necesară, în alt mod nu pot fi explicate grelele condiții acceptate. Și pentru o parte și pentru alta, pacea din anul 102 nu a fost privită decît ca o soluție de compromis, un armistițiu ce amîna doar confruntarea finală. Decebal nu putea să nu aibă în vedere că Roma nu își retrăgea trupele în sudul Dunării, ci, dimpotrivă, făcea mari eforturi pentru a se implanta la nord de fluviu. Infiltrarea pe vatra Daciei a unui district militar dependent de Provincia Moesia Superior, formațiune preprovincială, îi arăta lui Decebal și poporului dac adevărata intenție a împăratului Traian și a Senatului roman — transformarea statului liber al lui Decebal în provincie imperială!

Chiar în zona montană intracarpatică, în depresiunea Hațegului, castrul de pămînt construit nu departe de locul bătăliei de la Tapae, dar în partea dinspre Transilvania a strîmtorii Porțile de Fier, a început să fie întărit cu ziduri din piatră. Pe o conductă subterană se făcea aprovizionarea cu apă, obținută prin captarea unor izvoare de la poalele masivului Retezat. Pe lîngă fortificația romană se înjghebau gospodării ale ostașilor. Toate aces-

tea arătau clar că romanii se stabileau pentru o lungă perioadă de timp pe aceste meleaguri.

Traian și comandamentul său militar s-au retras din Dacia, însă în teritoriile ocupate au fost instalate puncte de pază, iar legiunile a III Flavia Felix și XIII Gemina cantonaseră pe pămîntul geto-dac[39]. Toate acestea îi spuneau lui Decebal că respectarea clauzelor păcii din anul 102 ar fi fost o greșeală politică extrem de gravă pentru viitorul poporului geto-dac, deoarece, indiferent de felul în care Dacia respecta clauzele tratatului, pretexte pentru reluarea ostilităților nu erau greu de găsit pentru oficialitățile imperiale.

Poate chiar în timpul cînd la Roma solii săi, în cadrul festiv al unui ceremonial simbolic desfășurat în Senat, „puseră armele jos, își legară mîinile în felul prinșilor de război și rostiră cîteva cuvinte de implorare“ [40], Decebal a și declanșat acțiunea de reorganizare a armatei. Nu este deloc exclus ca în primăvara anului 103 să fi întreprins alungarea sarmaților iazigi din părțile vestice ale Daciei. El a inițiat, totodată, o serie de proiecte de alianță cu populațiile din ținuturile apropiate Daciei. Este de-a dreptul uimitoare profunzimea gîndirii politice vizionare a regelui dacilor, care, așa cum a notat Dio Cassius, le spunea prezumtivilor săi tovarăși de rezistență antiromană că „dacă-l vor părăsi pe dînsul, și ei vor fi în primejdie ; că mai ușor și mai sigur își vor păstra libertatea, ajutîndu-l

[39] Vasile Moga, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea XIII Gemina*, Cluj-Napoca, 1985, p. 23.

[40] *Izvoare*, I, p. 691.

în luptă, înainte ca el să fi suferit vreo nenorocire. Însă privind nepăsători cum sînt nimiciți dacii, vor ajunge ei înșiși robi, căci vor rămîne fără aliați"[41].

Efectivele romane militare lăsate în Dacia se ridicau la respectabila cifră de 22 000 de soldați (11 000 constînd din formații auxiliare, plus două legiuni a cîte 5 500 soldați fiecare)[42], ceea ce reprezenta echivalentul militar al unei provincii — încă un semn că Roma urmărea desființarea statului dac și constituirea în vatra dacică a unei provincii. Cneius Pinarius Aemilius Cicatricula Pompeius Longinus — împuternicit de împăratul Traian cu comanda asupra teritoriului smuls din țara geto-dacă în urma războiului din anii 101—102 e.n. — „în perioada dintre cele două războaie (103—105) deținea prerogativele unui guvernator de provincie"[43], fapt ce atesta, la rîndul său, intențiile Romei de a-și extinde autoritatea la nordul Dunării.

Nici marea lucrare de arhitectură menită să lege cele două maluri ale Dunării, care a fost renumitul pod al lui Traian de la Drobeta, nu era de bun augur pentru Decebal. Ce altceva putea să însemne trainicul pod decît o lesnicioasă și sigură cale de afluire rapidă a unor forțe importante în Dacia ?

După o relativ scurtă perioadă de timp în care, desigur, sub supraveghere romană, s-a

---

[41] *Ibidem*, p. 693.

[42] Nicolae Gostar, *Longinus — Dio Cassius LXVIII, 12, 1—5*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol", XIII, 1976, p. 66.

[43] *Ibidem*, p. 68.

procedat la dărîmarea unor părți din zidurile cetăților de la Sarmizegetusa Regia, Blidaru și Costești (la aceasta din urmă se pare că s-a demantelat doar un bastion), Decebal a trecut cu energie la refacerea cetăților sale. Această acțiune prioritară, din șirul de încălcări a păcii cu romanii, este încă o dovadă a importanței în strategia apărării concepute de Decebal a sistemului de fortificații. Se lucra cu febrilitate, deoarece, așa cum se desfășurau lucrările de ridicare a pilonilor podului de peste Dunăre, acesta urma să fie terminat la finele anului 104, sau cel mai tîrziu în prima jumătate a celui următor. Construirea podului apărea în ochii regelui dac ca o gravă amenințare [44], știind că după darea sa în exploatare nimic nu îl va împiedica pe Traian să redeschidă ostilitățile.

Imperiul nu avea nevoie de îndelungi pregătiri de război, dispunînd în permanență de cel puțin 1 000 000 de oameni sub arme, cifră ce era în unele cazuri depășită, ajungîndu-se la 1,5 milioane de ostași. În momentul în care a fost informat că lucrările la podul proiectat și construit de Apolodor din Damasc au luat sfîrșit, Traian a dispus reluarea pregătirilor pentru declanșarea unui nou război [45]. Motivația deschiderii ostilităților se revendica în refacerea de către Decebal a cetăților din jurul Sarmizegetusei, alungarea sarmaților iazigi de pe teritoriul Daciei, deși se numărau printre prietenii Romei și deci, potrivit clauzei

---

[44] Dumitru Tudor. *Oltenia romană*, București, 1978, p. 59.

[45] Hadrian Daicoviciu, *Portrete dacice*, p. 67.

din tratatul de pace, Decebal trebuia să îi „socotească prieteni ai săi“ [46].

„Adunarea de trupe, în văzul tuturor“ și măsurile luate de „a-i chema în ajutor pe vecini“ [47], s-au alăturat celorlalte argumente invocate în Senat pentru a-l declara pe Decebal „vrăjmaș al Romei“ [48]. O dată săvîrșit acest act oficial formal, relatează Dio Cassius, „Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia (Decebal, *n.n.*)“ [49].

Desigur, în cei aproape trei ani de relativă liniște, la Sarmizegetusa Regia s-au desfășurat mai multe sfaturi ale căpeteniilor politico-militare din Dacia, făcîndu-se felurite propuneri de a se ieși cît mai bine din acel impas. Decebal s-a situat pe poziția continuării acțiunilor de apărare a ființei poporului său, a statului dac și a vechilor tradiții de viață și civilizație. Punctul său de vedere, susținut și de alți reprezentanți de seamă de la curtea regală, s-a impus ca politică de stat, așa cum rezultă din toate acțiunile antiromane puse la cale după anul 103 e.n.

Firește că nici Pompeius Longinus n-a stat în expectativă, urmărind și raportînd la Roma tot ceea ce săvîrșea Decebal. Aristocratul roman a desfășurat la rîndul lui o extinsă campanie de atragere de partea romanilor a cît mai mulți dintre băștinașii ce se arătau dispuși să primească stipendii din partea impe-

---

[46] *Izvoare*, I, p. 691.
[47] *Ibidem.*
[48] *Ibidem.*
[49] *Ibidem.*

riului. Cei nemulțumiți din anturajul lui Decebal, și, poate, și alți potentați locali din vecinătatea teritoriului ocupat de romani au trecut de partea imperiului caesarilor, după cum o afirma Dio Cassius [50].

Situația nouă, cînd în „frontul rezistenței geto-dace" s-a produs sciziunea arătată de istoricul antic, îi apărea lui Decebal ca deosebit de nefavorabilă și, de aceea, trimite soli la Traian cu speranța că va putea opri ofensiva romană. Dar, așa cum de altfel se aștepta Decebal, împăratul a pus condiții pe care anticipat știa că regele Daciei nu le poate accepta : „să depună armele și să se predea" [51].

O încercare de asasinare a împăratului Traian, întîmplată în *Moesia Superior*, în vreme ce acesta se îndrepta spre Dacia, poate fi reală, dar tot atît de bine poate să fie doar o înscenare pusă la cale de romani spre a îndîrji și mai mult ostașii spunîndu-li-se că Traian era să fie victima unui atac mișelesc organizat de către regele Daciei. Mulți istorici înclină spre cea de-a doua alternativă.

Mai înainte ca Traian să ajungă la Dunăre, Decebal mai face o dată proba deosebitei sale ingeniozități în pregătirea și utilizarea tuturor mijloacelor de rezistență [52]. Propunîndu-i lui Longinus o întîlnire în vederea unor tratative, Decebal l-a luat pe demnitarul roman prizonier. Pentru a-l pune în libertate îi ce-

---

[50] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor — din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, fără an de apariție, p. 58—59 ; *Izvoare*, I, p. 691.

[51] *Izvoare*, I, p. 691.

[52] Hadrian Daicoviciu, *Portrete dacice*, p. 169.

rea lui Traian să retragă oștile romane dincolo de Dunăre și să accepte acordarea de stipendii pentru acoperirea cheltuielilor din timpul războiului din anii 101—102.

Longinus a fost atras în nefericita, pentru el, întîmplare, din castrul de la Ulpia Traiana, pe care Dio Cassius o numește Sarmizegetusa, deoarece pe cînd își redacta *Istoria romană*, metropola din depresiunea Hațegului avea în nomenclatura ei și numele vechii capitale a Daciei. Desigur, lui Decebal i-ar fi fost mai mult decît dificil să-l ia prizonier pe Longinus chiar sub ochii ostașilor legiunii de sub comanda potentatului roman [53]. La Sarmizegetusa Regia, situată la cca 40 km de Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa Dacica, nu se afla în anul 105, deci înainte de declanșarea celui de-al doilea război daco-roman, nici un fel de garnizoană romană, Decebal avînd suficientă libertate de acțiune în teritoriile ce au mai rămas sub stăpînirea sa.

Și această acțiune a lui Decebal a eșuat, Traian neacceptînd condițiile eliberării lui Longinus deoarece a considerat că generalul captiv a săvîrșit o trădare, depășindu-și grav atribuțiunile cu care a fost învestit. Tratativele angajate cu Decebal au avut loc fără o avizare prealabilă din partea lui Traian, iar dizgrația în care a căzut Longinus n-a fost eludată nici după sinuciderea acestuia, împăratul Traian privîndu-l chiar și de ceremonia-

[53] Idem, *Cassius Dio și Sarmizegetusa*, în *In memoriam Constantinii Daicoviciu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 111—116.

lul unei înmormîntări[54], refuzînd tranzacția propusă de către Decebal.

Declanșarea ostilităților armate n-a mai putut fi evitată, dacii fiind supuși unei ofensive concentrice executate atît dinspre Munții Sebeșului, cît și prin văile Jiului, Oltului, Ialomiței și pasul est-transilvan Bretcu[55]. Oștile dace au opus o dîrză rezistență și, nici de data aceasta, romanii n-au obținut victoria pînă la venirea iernii dintre anii 105 și 106, după cum, probabil, împăratul Traian își făcuse planurile înainte de a începe luptele propriu-zise cu temerarul său adversar, Decebal.

Nici un izvor informațional nu lasă să se întrevadă că iarna ar fi determinat pe romani să contenească atacurile, războiul decurgînd cu intensitatea cu care începuse. Știindu-și vrăjmașul din Carpați ca fiind „dibaci în a întinde curse și bun luptător“[56], împăratul Traian acționa foarte prudent, purtînd războiul „mai mult cu pază decît cu înfocare“[57], deoarece Decebal se apăra cu strășnicie. Cucerirea cetăților dace cerea din partea sa „multe dovezi de pricepere la comandă și de vitejie“[58] și, cu toate acestea, „oștenii trecură, împreună cu dînsul (Traian, *n.n.*) prin multe primejdii“[59].

Cu siguranță că Decebal nu a fost cu nimic mai prejos decît atît de elogiatul, de izvoare, Traian, prezența și sfatul său însoțind și îm-

---

[54] Nicolae Gostar, *op. cit.*, p. 69.
[55] *Istoria militară a poporului român*, I, p. 170.
[56] *Izvoare*, I, p. 683.
[57] *Ibidem*, p. 695.
[58] *Ibidem.*
[59] *Ibidem.*

bărbătînd rezistența opusă de oastea sa forțelor romane angajate pe frontul dacic.

Primind, fără îndoială, efective de completare a pierderilor, trupele romane i-au copleșit prin număr pe oștenii băștinași, care n-au renunțat să apere cu ardoare și spirit de sacrificiu fiecare palmă din pămîntul patriei lor. În miezul acțiunii, așa cum îl pune în evidență scenele Columnei, se afla Decebal, simbolul ființei statului dac. Este semnificativă îndeosebi imaginea nr. CXXXIX [60] în care regele e angrenat într-o discuție cu un grup de daci, grup compus, cu o singură excepție, din oameni de rînd, din clasa socială a *comati*-lor [61], ușor de recunoscut deoarece aceștia nu purtau distinctiva căciulă denumită *pilaeus* (de unde vine denumirea de *pileați* a celor din clasa nobiliară din Dacia, tarabostesii). Și aceasta, în vreme ce pe scene alăturate pîlcuri de nobili băștinași se prosternau în fața împăratului Traian [62]. Compararea menționatelor scene, în care autohtonii dețin rolul esențial, permite o analiză mai profundă a momentului istoric [63], care indică concluzia că principalul reazem al dîrzei rezistențe dace îl constituiau masele de rînd, lucru pe care Decebal, cu toată obîrșia sa de viță regească, l-a înțeles. Mai mult ca sigur că întîlniri și discuții asupra desfășurării luptelor purtate de regele Daciei cu oșteni de rînd vor fi fost nume-

[60] Aurel Decei, *Adevăratul chip al regelui Decebal*, în „Sargetia", XIV, 1979, p. 78.
[61] *Istoria României*, I, p. 267—268.
[62] Aurel Decei, *op. cit., loc. cit.*
[63] *Ibidem.*

roase, de vreme ce s-a găsit de cuviință ca pe monumentul sculptural ce narează desfășurarea războaielor dintre daci și romani să nu lipsească o asemenea scenă.

După toate aparențele, se pare că sfîrșitul primăverii anului 106 e.n. a marcat restrîngerea eroicei și disperatei rezistențe dace la perimetrul adiacent cetății celei mari de la Sarmizegetusa Regia, Decebal și oștenii ce i-au rămas credincioși luptînd o lungă perioadă de timp în încercuire. La Roma se aștepta anunțarea victoriei lui Traian, dar știrea întîrzia să sosească. Ultima întăritură, fortificația de pe Dealul Muncelului, nu își deschidea porțile în fața armatelor imperiale. Rezistența acelui semeț cuib de vulturi carpatini întrecea toate așteptările. Cu tot numărul mare de soldați și mașini de asediu, romanii nu au reușit să spargă porțile sau să dărîme zidul în așa măsură încît să ia cu asalt cetatea de scaun a Sarmizegetusei. Doar după ce s-a recurs la tăierea conductelor subterane prin care fortificația era alimentată cu apă s-a conturat mai clar iminența epuizării forțelor celor ce apărau cetatea.

Deși romanii erau în jurul fortificației, înainte de capitularea garnizoanei, o parte dintre oștenii din cetate au ieșit din încercuire, iar printre aceștia e posibil să fi fost și Decebal. Fie că a ieșit în acel moment, fie că s-a folosit de un alt prilej, regele Daciei nu s-a aflat în cetate atunci cînd romanii au cucerit-o.

Scene de pe Columnă înfățișează bătălii în care dacii atacă fără succes un castru roman sau grupuri izolate de soldați imperiali. De-

cebal e redat în spatele respectivelor intervenții militare, asistînd cu îngrijorare la desfășurarea luptelor.

Concomitent cu căderea Sarmizegetusei regale, romanii au mai înregistrat un succes, și anume, descoperirea locului în care Decebal, prevăzînd apropiata capitulare, a transportat și ascuns tezaurul regilor Daciei. Bogățiile, constînd din aur, argint și o mulțime de obiecte lucrate din metale prețioase au fost cu ingeniozitate depuse într-o groapă de mari dimensiuni, săpată sub albia rîului Sargetica (după opinia celor mai mulți istorici este vorba de rîul Strei), abătînd cursul apei pînă la depunerea tezaurului, după care s-au readus apele în vechea lor matcă. Romanii au aflat toate acestea de la un anume Bicilis, luat prizonier, personaj care a luat parte la tainica acțiune de ascundere a comorilor.

Criton, medicul curant al împăratului Traian, și el participant la războaiele daco-romane, a lăsat în scrierile sale informația potrivit căreia tezaurul scos de sub albia rîului Sargetia se compunea din cca 1 655 000 kg de aur, 3 310 000 kg de argint și un foarte mare număr de obiecte de lux (potire, căni, tăvi din aur masiv, diademe etc.)[64]. Cifrele enunțate frizau incredibilul, motiv pentru care istorici moderni au încercat să dea altă interpretare izvorului literar antic, sesizînd eventuale erori în transcrierea manuscrisului original[65]. S-a conchis că greutatea aurului și ar-

[64] I. I. Russu, *Comorile regelui Decebal*, în „Sargetia", IV, 1966, p. 98—99.
[65] *Ibidem.*

gintului capturat, propusă inițial se „limita" la 16 000 kg aur, 33 100 kg argint, cifre ce și așa trebuie apreciate ca foarte mari [66].

Evident că o evaluare exactă nu se va putea face niciodată, dar arheologia a furnizat în decursul timpului o serie de mărturii indirecte ce pot fi cît de cît concludente în privința posibilităților reale ale geto-dacilor de a poseda un tezaur regal de mari proporții. Studiind problematica tezaurelor de argint geto-dace [67], am constatat că pe întregul cuprins locuit de strămoșii daco-geți au apărut, ocazional, sau prin cercetări sistematice peste 120 de tezaure „particulare". În cadrul acestora există nu puține obiecte de podoabă, ca fibule și vase, brățări și coliere, care singure ajung pînă la greutatea de 400—600 de grame argint cu un ridicat titlu de puritate. Or, dacă în Dacia existau posibilități de acumulare a unor însemnate cantități de argint — spre exemplu tezaurul de la Sîncrăieni, județul Harghita, cîntărește nu mai puțin de 3 650 grame — de către particulari, cu atît mai mult și mai mari erau posibilitățile puterii centrale de a acumula metale de preț. Ținînd cont de faptul că tezaurul regal s-a constituit, poate, începînd din vremea domniei tatălui lui Burebista, pînă în anii domniei lui Decebal a fost posibilă o înmagazinare a cantității de 16 000 kg de aur și dublul acestei cantități în argint, știută fiind bogăția în metale prețioase a Carpaților

[66] *Ibidem.*

[67] Liviu Mărghitan, *Tezaure de argint dacice*, București, 1976, p. 9—14.

Apuseni, masiv ce aparţinuse, încă de la constituirea lor ca popor, geto-dacilor.

Căderea Sarmizegeţusei în mîinile romanilor a fost o grea lovitură pentru Decebal, dar nici acest lucru nu i-a înfrînt puterea de luptă. Soluţia aleasă consta în plecarea sa spre zone ale Daciei care n-au fost călcate de oştirile Romei, unde să adune în jurul său o altă armată cu care să ducă mai departe bătălia pentru supravieţuirea statului dac. A şi pornit spre crestele munţilor însoţit de o ceată de credincioşi luptători, dar, din motive ce nu sînt îndeajuns de clare, romanii au reuşit să pornească în urmărirea sa. Un detaşament de cavalerie i-a ajuns, într-o pădure, pe Decebal şi pe puţinii săi însoţitori. Împotrivirea acestora a fost cu rapiditate anihilată, Decebal nemaiavînd nici o şansă de salvare. Urma luarea sa ca prizonier şi mai apoi ducerea în capitala imperiului spre a fi purtat legat cu lanţ din aur de carul triumfal al împăratului Traian. La Roma, după terminarea serbărilor victoriei, îl aştepta sfîrşitul în sinistrele celule ale închisorii denumite Tullianum. Ilustrul rege al Daciei, n-a conceput şi nu a acceptat o asemenea moarte în captivitate. Cu ajutorul unui pumnal curbat (sica), armă specifică geto-dacilor, aşa cum îl înfăţişează scena CXLV de pe Columna lui Traian, el şi-a pus singur capăt zilelor.

Realismul reprezentării de pe Columnă a fost confirmat peste sute de ani, prin descoperirea în cursul unor săpături arheologice întreprinse la Phillipi, în Macedonia (Republica Elenă), a unei stele funerare pusă la mormîntul unui fost ofiţer roman de cavalerie, nu-

mit Tiberius Claudius Maximus[68]. Fapta de arme cea mai importantă înscrisă pe piatra tombală este urmărirea lui Decebal și ducerea capului acestuia împăratului Traian, al cărui stat major se afla în localitatea dacică (încă neidentificată în teren) Ranisstorum.

Textul funerar e însoțit de o interesantă reprezentare sculpturală în care e redat un călăreț în goana calului, iar la picioarele acestuia se află un personaj muribund. Imaginea si semnificația scenei este următoarea : „Vrăjmașul, caracterizat ca un șef dac, prin ițari, sabia scurtă, un scut hexagonal și o căciulă ascuțită dacică, nu poate fi altcineva decît însuși Decebal“ [69].

Neînfricatul rege erou Decebal, cel care prin ridicarea la luptă a poporului său a făcut față vreme de patru ani celei mai puternice armate mobilizată în secolul al II-lea e.n. de Imperiul roman, a avut un sfîrșit tragic. Dîrzenia, înțelepciunea și bărbăția în luptă, calitățile sale de eminent strateg și om politic, însușiri remarcate încă din antichitate, au făcut ca el să intre și să rămînă în conștiința poporului nostru ca un luminos simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței.

*
* *

Dîrza rezistența opusă de poporul dac în frunte cu regele său erou Decebal, uriașele

---

[68] *Istoria militară a poporului român*, I, p. 175—176.

[69] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 82.

pierderi înregistrate de armata romană în marile confruntări militare ce au avut loc, l-au determinat pe împăratul Traian să se limiteze doar la ocuparea unei părți a Daciei, incluzînd astfel în granițele noii provincii spațiul intracarpatic, inclusiv masivul montan al Apusenilor și teritoriile cuprinse între Mureș, Tisa și Olt. Spațiul de la est de Olt, continuînd cu o fîșie largă ce se întindea de la curbura Carpaților pînă în bazinul inferior al Nistrului, a fost încorporat provinciei Moesiei Inferior. Teritoriile extracarpatice de la vest, nord și est și-au păstrat independența, formînd în intervalul de timp ce a urmat, pînă la retragerea stăpînirii romane, Dacia liberă în cadrul căreia poporul dac a continuat să trăiască în formele sale tradiționale de viață materială și spirituală, edificîndu-și totodată structuri statale proprii, prezențe politico-militare de anvergură în evenimentele ce au urmat. Ca formă de organizare social-economică, dacii liberi au avut și au perpetuat obștile sătești în al căror cadru se dezvolta societatea băștinașă bazîndu-se pe elemente și norme juridice tradiționale. Trebuie să se rețină, de asemenea, faptul că între provincia Dacia și Dacia liberă nu a existat nici un moment o linie despărțitoare de netrecut. În toate așezările dacilor liberi se constată prezența monedei romane, a *denarius*-ului, ca unic mijloc universal de schimb. De asemenea, sînt frecvente produsele meșteșugărești executate în ateliere specializate prin orașele provinciei traiane, ca de exemplu, ceramică de bună calitate, brăzdare de plug, oglinzi de plumb, fibule, brățări, piese de har-

nașament, obiecte din os (piepteni, ace, străpungătoare etc.). Toate acestea sugerează și atestă că de fapt întregul popor dac participa la viața economică în care schimbul de valori materiale îi asigură o dezvoltare în conformitate cu trăsăturile caracteristice celor două civilizații aflate în plin proces de simbioză.

Cît privește potențialul militar al dacilor liberi, acesta s-a menținut la cote valorice ridicate. Oastea dacilor din estul Carpaților a purtat lupte cu bastarnii care în cele din urmă au părăsit definitiv spațiul dacic. Nici sarmații din aria cuprinsă între Tisa și Dunărea Mijlocie nu s-au putut așeza pe teritoriul de la vest și nord de Munții Apuseni din cauza rezistenței „Dacilor Mari". Nu au fost rare nici cazurile în care răscoale ale maselor asuprite din provincia Dacia au fost susținute armat de către daci din afara granițelor imperiului.

Așadar, pe parcursul vremii s-au petrecut frecvente pătrunderi de populație dacă atît către interiorul provinciei nord-dunărene, cît și ocazionale exoduri spre Dacia liberă. Menționăm ca semnificativă în privința celor enunțate mai sus pătrunderea unei oștiri a carpilor, în anul 245, în provincia Dacia. Prin astfel de contacte repetate s-a realizat o evoluție cvasiunitară economică, socială și culturală a dacilor din provincia traiană și din afara acesteia, încît simbioza al cărei rezultat l-a constituit geneză poporului român a avut loc la scara ariei teritoriale pandace. „În urma transformării Daciei în provincie romană

— subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a început un lung proces de contopire a celor două civilizații. Păstrînd ceea ce era mai bun de la daci și preluînd ceea ce era bun la romani, s-a creat un popor nou, poporul român" [70].

Populația de la nordul Dunării de Jos n-a părăsit vatra de formare carpato-ponto-dunăreană nici după anii 271—275 cînd, din raționamente de natură strategică, împăratul Aurelian a dispus părăsirea provinciei Dacia. Ordinului imperial i s-au conformat numai armata și autoritățile de stat, populația de rînd continuînd să viețuiască pe pămîntul patriei noastre. Dovezile arheologice ale continuității sînt pe cît de numeroase pe atît de edificatoare. Nu se află actualmente absolut nici o așezare mai importantă de pe cuprinsul fostei provincii romane Dacia în care să nu existe urme de locuire autohtonă databile în secolele IV—X e.n. Cimitirele din acel interval de timp de pe cuprinsul actual al României sînt pline de vestigii arheologice de factură creștină (cruci din plumb, opaițe cu semnul crucii etc.) știut fiind că unicul popor din sud-estul Europei care la acea dată adoptase această formă de cult era cel autohton, poporul român, ca urmaș firesc și direct al dacoromanilor.

Ca modalitate de organizare socială, economică și militară, autohtonii s-au constituit în

---

[70] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura Politică, București, 1979, p. 141.

obști teritoriale, care nu erau altceva decît tipuri evoluate ale obștilor rurale geto-dace. Obștile masei localnicilor au purtat germenele de organizare socială, politică și militară de-a lungul epocii migrațiilor, și atunci cînd s-au ivit condiții propice de evoluție s-au transformat în cnezate și voievodate, trepte spre apariția statelor feudale independente românești.

Întreaga dezvoltare istorică a poporului dac de după cucerirea romană a însemnat o neîntreruptă evoluție ascendentă în contact nemijlocit cu limba și civilizația romană, proces de o mare complexitate și de o apreciabilă extensiune în timp, ce s-a finalizat prin nașterea unui nou popor, poporul român, moștenitor al simbiozei celor două mari civilizații antice, dacă și romană.

Cu adînci și trainice rădăcini în solul vechii Dacii, românii s-au caracterizat în istoria lor de două ori milenară prin dîrzenia deosebită cu care și-au apărat integritatea teritorială și ființa națională. Asemenea strămoșilor daci, poporul român nu s-a clintit de pe pămîntul patriei indiferent cît de mare ar fi fost faima militară a celor ce veneau cu gînduri de cucerire. De fiecare dată, în vremuri de restriște, din rîndurile masei românești s-au ridicat conducători de oști, care asemenea legendarului străbun Decebal își puneau toată energia și priceperea mînuirii armelor în slujba poporului. Imaginea eroului apărător al Daciei, exponentul cel mai proeminent al luptei pentru libertate a strămoșilor poporului român, Decebal, a stat mereu ca pildă vie în timpuri de grea cumpănă. Faptele sale de arme, de

mare răsunet în epocă, confirmă o personalitate înzestrată cu o viziune strategică și tactică de excepție ce îi oferă pe deplin meritat un loc de marcă în galeria marilor strategi din antichitate, așezîndu-l totodată în rîndul celor mai destoinici apărători ai pămîntului patriei noastre. Cele nouăsprezece secole ce ne despart de la anul urcării pe tronul Daciei a lui Decebal nu i-au estompat cu nimic strălucirea, ci dimpotrivă, i-au accentuat măreția.

CUPRINS

Cuvînt înainte 5

I. Decebal — eminent strateg al Daciei 11

II. Bastionul geto-dacic . . 39

III. Continuator al unei străvechi tradiţii politice . . . 84

IV. Marea confruntare 137

Redactor : ALEXANDRU V. DIȚĂ
Tehnoredactor : MARIA NICOLAE

Bun de tipar 26. 01. 1987. Apărut 1987.
Coli tipar 6. B 10686.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1407 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

Editura Militară

Decebal „era foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era bun luptător și se pricepea să folosească izbinda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere".

Lei 8